KUTATHMINI DHIMA YA NYIMBO KATIKA KUKUZA NA KUIMARISHA MALEZI, MFANO WA KABILA LA WAKAGURU

GERVAS KUTAMIKA SILAU

TASNIFU ILIYOWASILISHWA, IKIWA NI SHARTI PEKEE LA KUPATIYA SHAHADA YA UZAMILI MA-KISWAHILI KATIKA FASIHI SIMULIZI YA KISWAHILI YA CHUO KIKUU HURIA CHA TANZANIA

2013

UTHIBITISHO

Aliyeweka sahihi hapo chini,anathibitisha kwamba,ameisoma tasnifu hii ya; Kutathmini nyimbo katika kukuza na kuimarisha malezi,mfano wa kabila la Wakaguru kwa ajili ya shahada ya uzamili, katika fasihi simulizi ya Kiswahili,na anaomba ikubaliwe na Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania.

…………………………………………….

Prof. Dr. Sheikh T.S.Y.M Sengo

(Msimamizi)

....

Tarehe

HAKIMILIKI

Sehemu yeyote ya tasnifu hii, hairuhusiwi kubadilishwa, kwa njia yoyote iwayo, iwe ya kietroniki, kunakilisha, kurudufu, kaitka hali yoyote, bila ya kupata idhini ya maandishi,kutoka kwa mwandishi wa Tasnifu hii au Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kwa niaba yake.

TAMKO LA MTAHINIWA

Mimi Silau Gervas Kutamika, ninakiri kwamba tasnifu hii, ni kazi yangu mwenyewe na kwamba kazi hii haijawahi kuwasirishwa na wala haitaweza kuwasirishwa katika Chuo Kikuu chochote, kwa ajili ya shahada hii au tuzo yoyote iliyo sawa na hii.

....

Sahihi

....

Tarehe

TABARUKU

Tasnifu hii ni kwa heshima ya wazazi wangu, mzee Kutamika Silau Chinyong`ole na Mkumbukwa mama,Hayati Kamwaya Mwile Mwehombe na familia yangu yote,kwani pasipo wao na nguvu za mwenyezi Mungu nisingeweza kuimaliza kazi hii kwa ufanisi mkubwa kama huu.

SHUKRANI

Kwanza kabisa, napenda kumshukuru sana Mwenyezi Mungu,aliyenijalia Afya na nguvu tele na kunibariki katika kufanikisha kazi hii. Kama inavyofahamika siku zote, kwamba mshikamano wa mikono yote miwili, daima huzalisha kazi nzuri .Kwa hiyo Mafanikio yote haya,ya kazi hii ya “Kutathmini **Dhima Ya Nyimbo Katika Kukuza Na Kuimarisha Malezi, Mfano Wa Kabira La Wakaguru**” yametokana na misaada ya hali na mali ya watu mbalimbali.

Wapo watu ambao ni lazima niwataje kutokana na misaada yao waliyonipatia. Shukrani nyingi ni kwa Msimamizi wangu Prof. Dr. Sheikh.T.S.Y.M. Sengo, kwa juhudi zake alizonifanya,kusimamia na kuisahihisha kazi hii na kunishauri hadi kufikia kiwango timilifu,kwa kunipa moyo, uliyoniwezesha kuifanya kazi hii kwa subira kubwa, ari ya kunitia hamu bila kuchoka walaa kukata tamaa,nilipokata tamaa, nikafika kwake nguvu mpya ikapatikana.

Aidha kwa nafasi ya pekee kabisa ningependa Kukishukuru Chuo Kikuu Huria cha Tanzania kwa Jumla wake ,hususan,Kitivo cha Sanaa na Sayansi za Jamii,kwa ushirikiano mzuri nilioupata muda wote wa masomo.

Nawashukuru wataalamu wa Taasisi ya Taalimu za Kiswahili (TATAKI),Chuo Kikuu Cha Dar-es-salaam kwa maoni na ushauri waliyonipa na kuruhusu kutumia maktaba yao ya Taasisi na kunielekeza maktaba kuu ya Chuo kikuu ch Dar es Salaam katika kufanikisha kazi hii.

Shukrani zangu maalumu ni kwa walimu wote kwa namna yoyote wamesukuma gurumu pamoja name hatua kwa hatua.Pamoja nao, napenda Kumshukuru sana Prof E.Mbogo, ,Dr.Haule Mkurugenzi wa Kituo Cha Mtwara,Chuo Kikuu Huria cha Tanzania, kwa ushauri wake aliyonipa na kunitia moyo.Mafanikio ya kazi hii, ni matokeo ya huduma na misaada mbalimbali ya hali na mali, niliyoipata kutoka kwenye Taasisi na watu mbalimbali. Kwa kila aliyehusika kwa namna yeyote ile namshukuru sana,ingawa siyo kazi rahisi,kuwataja watu wote waliohusika,kwa kuorodhesha majina yao,nitakuwa sina busara, kama sitawataja wachache kwa niaba yao.

Kwanza , napenda kutoa shukrani zangu za dhati kwa mjomba wangu Mhandisi Jackson Ezekiel wa Wizara ya Miundombinu kwa namna alivyoniwezesha kipindi chote cha kuandaa Tasnifu ya kazi hii,.Pia mjukuu wangu Yohana Leonce Senyagwa, aliyeniwezesha sehemu ya kuishi na kufanya kazi yangu kwa utulivu mkubwa.

Pili, natoa shukrani zangu za dhati kwa Profesa E. Mbogo wa kitivo cha Elimu, Chuo Kikuu Huria Cha Tanzania, ambaye kwa wakati wote, amekuwa akinishauri na kunielekeza nini cha kufanya hatua kwa hatua, katika kuandaa pendekezo la utafiti, Tatu, shukrani zangu za dhati na pekee kabisa zimwendee kwa wakati mwingine Profesa T.Y. Sengo, aliyeniwezesha kujinoa zaidi kitaaluma, katika istilahi muhimu za kitafiti na amekuwa akikumbusha nilipojisahau.

Nne pongezi za dhati,zimwendee Dkt.Wanne,aliyenishawishi kwa mara kwanza nilipokamilisha shahada ya kwanza, anitia moyo na kuniamuru kuanza mara

moja,kwa wake mwisho wa Shahada ya kwanza ndiyo mwanzo wa Shahada ya pili. Tano sitowasahau kamwe wote waliosaidia matini yao, yaliyonipa mwanga wa kuikabiri kazi hii,Kitila Afisa Utamaduni Msaidizi Wilaya ya Mpwapwa,Pascal Mahinyila wa Chuo Cha Ustawi wa Jamii Buhare Musoma.

Sita wazazi wangu nao wanayo nafasi kubwa mno katika kazi hii,kwani wao walijitolea sana kuhakikisha napata elimu.

Saba na mwisho , ningependa kutoa shukrani zangu za dhati na maalumu kwa Bi Salimo Mwifunde, Mama wa Baba alinifungulia mlango wa kuanza masomo.

IKISIRI

Makusudi ya kufanya utafiti huu, ni kutathmini dhima ya nyimbo katika kukuza nakuimarisha Malezi,mfano wa kabila la Wakaguru,Utafiti huu umefanyika Wilayani Kilosa,kata za mbili za Rubeho na Chagongwe zilizopo wilaya mpya ya Gairo,Aidha kata zote mbili zimeshirikishwa kikamilivu, zikiwa maskani ya utafiti huu,Nyimbo za ngoma tatu zimetumika katika mchakato wa utafiti hadi kufukia Matokeo halisi ya utafiti.Ngoma zilzojumuishwa kwenye utafiti huu ni pamoja na Ngoma ya Digubi,Ngoma ya Jando na Ngoma ya Mtunya Zilichunguzwa dhima zao na umuhimu wao kwa jamii ya Wakaguru wenyewe na Taifa kwa ujumla wake.Njia zilizotumika katika kufikia ukamilifu wa kazi hii, zilikuwa ni utafiti wa Maktaba na ule wa ana kwa ana. Matokeo ya utafiti huu yamebaini yaufuatayo:Washiriki walioteuliwa ni 340 walifikiwa na kufanikisha utafiti.

1.Vijana wenye umri wa miaka kuanzia 11-18 hawashiriki kabisa katika shughuli nyimbo za jadi wamezamia katika kuufukuza utandawazi.

2.Asilimia 75 ya Walioteuliwa kwenye utafiti huu na wenye umri wa miaka 19-25 walishiriki katika shughuli za nyimbo za ngoma.

Zipo nadharia kadhaa zililyotumika katika Tasnifu hii, kuhusu uwasilishaji na uchanganuzi wa takwimu,Nadharia hizo ni Nadharia ya fasihi ina kwao, Nadharia ya uhalisia na Nadharia ya Mtu na fasihi na Nadharia ya Dini ni Bangi, Tasnifu hii imeundwa na sura sita, ya kwanza inahusu utangulizi kwa ujumla, usuli wa tatizo umewekwa bayana .Dhana ya mwingiliano wa nyimbo za ngoma imejadiliwa kwa kuhusishwa na mwingiliano uliopo kati ya nyimbo za ngoma na utamaduni wa magharibi, unaovinjari Mithili ya kasi mawimbi ya vumbi,linalonyemelea kuumeza

utamaduni wa mwafrika, hususan katika eneo la kata za Rubeho na Chagongwe, ambako utafiti huu ndiko unakofanyika, ukiwakilisha maeneo yote yanayokumbwa na tamaduni za magharibi, ambazo tayari zimeleta athari kubwa ya kuporomoka kwa maadili ya jamii, kwani nyimbo za ngoma katika jamii zetu hasa Digubi, kwa ajili ya kuwafundisha na kuwataarisha watoto wa kike, katika kuyakabiri maisha yao ya ujana kwenda utu uzima na Jando lililotumika pia kuwaandaa vijana wakiume kwa maisha mema na kupata mwongozo im arawa maisha yao ya jamii,na jamii zinazowazunguka.

Pamoja na usuli wa tatizo sura hii imeonesha waziwazi malengo ya utafiti huu.

sura ya pili inahusu nadharia na mbinu zilizotumika katika utafiti huu, katika sura hii.Dhana ya nadharia imeelezwa ,Aina za nadharia zimeelezwa, na nadharia zilizotumika kwenye utafiti huu, zimebainishwa, aidha eneo la utafiti, wahusika lengwa, namna ya ukusanyaji wa takwimu, muundo wa ukusanyaji wa takwimu, mpango wa uchanganuzi wa takwimu, katika utafiti; vyote hivyo vimefafanuliwa wazi kuhusu zana zilizotumika,utafiti huu umetumia uchunguzi wa maktaba, masaili na maswali ya dodoso.

Sura ya tatu imeshughulikia mapitio mbalimbali ya maandishi yanayohusu Fasihi ya ngoma ,Jando, na Digubi,katika sura hii imetoa maana na dhanna nzima ya ngoma, jando, digubi,Fasihi ya ngoma na nyimbo za ngoma vimeelezwa na kufafanuliwa kwa kina.Dhanna za maadili,malezi navyo vimejadiliwa.

Sura ya nne imehusika na mambo makuu mawili ;Mbinu na njia za kukusanya data,uwasilishaji na uchanganuzi wa data. Wahojiwa waliotarajiwa walikuwa 1,720,000 lakini waliofanikiwa kufikiwa walikuwa 340 na ndio walioleta matokeo

halisi ya utafiti,kwa hiyo uwasilishaji na uchanganuzi wa takwimu hizo umetumia takribani robo idadi kuu watu katika kata hizo.Orodha ya wahojiwa imeambatanishwa nyuma ya taarifa hii, kama kiambatanishi A na E kinabainisha. sura hii imebainisha wazi uhusiano uliokuwapo hapo zamani, kati ya tabia njema kwa vijana na mafunzo yaliyotokana na nyimbo za ngoma za digubi na jando.

Sura ya tano imejadili nadharia ya fasihi inakwao,Nadharia ya uhalisiya na Nadharia ya udhanaishi,Nadharia ya Ufeministi, Nadharia ya dini ni bangi,Nadharia ya ujumi na Nadharia ya ndani nje katika kuhakiki vipengele vya fani na maudhui ya kazi yote,hizi zimefafanuliwa kwa kina na kwa kuzingatia nadharia saidizi tatu za nadharia ya fasihi inakwao,Nadharia ya uhalisiya na Nadharia ya udhanaishi,

Na hatimaye muhtasari wa utafiti,hitimishi yake na mapendekezo kadhaa, kwa ajili ya tafiti zaidi vimetolewa katika sura hii,imejadili nadharia ya fasihi inakwao,Nadharia ya uhalisiya na Nadharia ya udhanaishi,

YALIYOMO

UTHIBITISHO ii
HAKIMILIKI iii
TAMKO LA MTAHINIWA iv
TABARUKU v
SHUKRANI vi
IKISIRI ix
YALIYOMO xii
MAJEDWALI xvi
VIAMBATISHI xvii
ORODHA YA VIFUPISHI xviii
SURA YA KWANZA 1
1.0 UTANGULIZI KWA UJUMLA 1
1.1 Utangulizi 1
1.1.1 Jamii ya Wakaguru 1
1.1.2 Historia 1
1.1.3 Jiografia 2
1.1.4 Mila na Desturi 3
1.1.5 Uchumi 5
1.1.6 Fasihi 6
1.1.7 Elimu 7
1.1.8 Shughuli za Misiba 7
1.1.9 Shughuli za Ngoma 8
1.1.10 Mada ya Utafiti 8

1.1.11 Tatizo Kutozingatiwa kwa nyimbo, kumesaidiya kutokeya kwa mmomonyoko wa maadili 8
1.2 Usuli wa Tatizo 8
1.2.1 Tatizo la Utafiti 13
1.3 Lengo la Utafiti 13
1.4 Malengo Mahsusi 13
1.5 Maswali ya Utafiti 14
1.6 Umuhimu wa Nyimbo 14
1.7 Eneo la Utafiti 17
1.7.1 Mahali Lilipo 17
1.7.2 Mpaka Ya Utafiti 18
SURA YA PILI 19
2.0 MKABALA WA KINADHARIYA 19
2.1 Utangulizi 19
2.1 Maana ya Nadhariya 20
2.2.1 Nadhariya ya Uhalisia 21
2.2.2 Nadhariya ya Ufeministi 21
2.2.3 Nadhariya ya Fasihi Ina Kwao 23
2.2.4 Nadhari ya Dini ya Bangi 24
2.2.5 Nadharia ya Uasilia 25
2.2.6 Nadharia ya Ujumi 26
2.2.7 Nadharia ya Ndani Nje 27
2.3 Matatizo/Vikwazo/Utatuzi 27
2.4.1 Mawanda ya Kinadharia (Nadharia Kiongozi) 29

SURA YA TATU 31
3.0 KAZI TANGULIZI 31
3.1 Utangulizi 31
3.2 Tahakiki za Kazi Tangulizi 33
3.3 Hali Halisi, Matabaka na Utamaduni wa Vijana 33
3.4 Dhanna 36
SURA YA NNE 46
4.0 MBINU NA NJIA ZA UTAFITI 46
4.1 Usuli wa Kuingia Maskani 46
4.2 Dhana ya Mbinu za Kukusanya Takwimu 48
4.3 Mbinu za Kukusanya Data 49
4.2.3 Umakinifu 50
4.4 Usaili 52
4.5 Hojaji 52
4.6 Zana za Utafiti 53
4.7 Wasaidizi Katika Kukusanya Data 53
4.8 Wasaidizi Katika Kukusanya Takwimu 57
4.9 Zana za Utafiti 58
SURA YA TANO 59
5.0 UCHAMBUZI WA TAKWIMU 59
5.1 Utangulizi 59
5.2 Dhana ya Nyimbo 60
SURA YA SITA 79
6.0 FANI KATIKA NYIMBO 79

6.1 Utangulizi 79

6.2 Matumizi ya Lugha 79

6.3 Matumizi ya Sitiari 82

6.4 Lugha ya Taswira 82

6.5 Taswira Zinazoonekana 82

6.6 Taswira za Mawazo au Kufikirika 83

6.6.1 Taswira za Hisia 84

6.7 Lugha ya Ishara 84

6.8 Lugha Ya Mafumbo 85

6.9 Lugha ya Tafsida 86

6.10 Matumizi ya Takriri 87

6.10.1 Takriri Mstari 87

SURA YA SABA 89

7.0 HITIMISHI NA MAPENDEKEZO 89

7.1 Utangulizi 89

7.2 Muhtasari 89

7.3 Matokeo 90

7.4 Majadiliano Kutokana na Kazi Tangulizi 91

7.5 Madhumuni ya Utafiti 94

7.6 Hitimishi 101

MAREJELEO 107

MAREJELEO YA WAHOJIWA 114

MAJEDWALI

Jedwali 1.1: Linaonesha Idadi ya Tarafa, Kata na Vijiji 2

Jedwali 1.2: Linaonyesha Namna ya Uteuzi wa Walengwa Ilivyopatikana 3

VIAMBATISHI

Kielelezo 1.1: Vijana Wakiwa Kwenye Jando Wiki ya Kwanza................................8

Kielelezo 1.2: Ramani ya Wilaya ya Kilosa na Mipaka Yake..................................17

Kielelezo 2.1: Uhusiano kati ya Mmomonyoko ya Madili.......................................29

ORODHA YA VIFUPISHI

BW	-	Bwana
DKT	-	Daktari
M.A	-	Masters of arts
MWL	-	Mwalimu
N.K	-	Na kadhalika
N.W	-	Na wenzake (na wengine)
PROF	-	Profesa
RTD	-	Radio Tanzania Dar-es-salaam
TBC	-	Tanzania broadcasting cooporation
TRA	-	Tanzania revenue authority
TSH	-	Shilingi za Tanzania
UK	-	Ukurasa
UKIMWI	-	Upungufu wa kinga mwilini
MF	-	Mfano
K.V	-	Kama vile (kwa vyote)
VVU	-	Virusi vya Ukimwi

SURA YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI KWA UJUMLA

1.1 Utangulizi

Ustawi wa maadili mema katika jamii unategemea sana Falsafa iliyowekwa na jamii husika, namna ya kutoa malezi kwa jamii, utoaji wa malezi ukiachwa holela jamii itashindwa kutoa malezi, mwongozo wa kila jamii lazima ufahamike kwa kila mwanajamii jukumu la kutoa malezi katika jamii za Tanzania hata kabla ya Uhuru yaani tokea Ujima lilikuwa ni jukumu la jamii yenyewe, kamwe halikuachiwa wageni waliofika kutawala ndio walete Mwongozi wa namna ya kutoa malezi, japokuwa wageni walipofika kuleta mila na desturi za kwao, ilikuwa kati ya Dhamira zao, waharibu mila na desturi zetu ili wajenge msingi wa jamii yao kama misaada ya Fedha kutoka Ulaya La hasha, malezi mema kwa jamii ni zao la jamii yao. Ingawa utandawazi utasemwe kuwa chanzo cha kuporomoka kwa maadili mema, yaani malezi ya jamii huathiriwa na utandawazi huo, ingawa tegemeo lingekuwa kustawisha kama ilivyo kwa mataifa ya Ng’ambo kuwa utandawazi utatumika ustawisha na kuboresha maadili ya kwao.

1.1.1 Jamii ya Wakaguru

Katika sura hii yapo maelezo yanayohusu Jiografia, Historia, Jadi, Uchumi, Fasihi, Elimu, na Shughuli za nyimbo za Ngoma.

1.1.2 Historia

Mwaka 1776 kabila la wakaguru lilikuwa linajulikana tayari juu ya kuwepo kwake,na jamiihiii ilikuw tayari ikitawaliwa na tamaduni zao.Zikiwemo shughuli

za Jando, Unyago, Tambiko, Kumaliza msiba, Kuzikana, Ngoma za asili za aina tofauti, Ujenzi wa nyumba na shughuli nyinginezo nyingi.Kupitia kazi hizi zakimila,jamiiiliweza kutumia Fasihi ya Ngoma kama vile Ngoma ya Digubi na Jando n.k, Kurithisha Mila na Desturi kutoka kizazi kimoja hadi kingine. Vijana walitaarishwa toka utoto,ujana hadi utu uzima kwa kufundishwa mielekeo ya jamii katika malezi mema na yenye mielekeo ya kabila lao.

1.1.3 Jiografia

Jamii hii ya wakaguru ni miongoni mwa makabila ya Tanzania yanayopatikana katika Wilaya za Kilosa, Mvomero,Wilaya mpya ya Gairo zote za Mkoa wa Morogoro, Kongwa, Mpwapwa nazo za Mkoa wa Dodoma, Klindi ni ya Mkoa wa Tanga na Kiteto ikiwa ni ya Mkoa wa Manyara. Kilosa ni Miongoni mwa Wilaya za Mkoa wa Morogoro.Ipo Magharibi mwa mkoa wa Morogoro, upande wa kusini imepakana na wilaya ya mpwapwa na kaskazini mashariki imepakana na Wilaya ya Mvomero na Kilindi,Upande wa kaskazini imepakana na Wilaya ya Kiteto na upande wa magharibi imepakana na Wilaya ya Kongwa. Jedwari hili la 1 linaonyesha idadi ya Tarafa, Kata na Vijiji vya Wilaya ya Gairo.

Jedwali 1.1: Linaonesha Idadi ya Tarafa, Kata na Vijiji

Tarafa	Idadi ya kata	Idadi ya Vijiji	Idadi ya Vitongoji
Nongwe	4	8	28
Gairo	9	29	47

Taarifa hii Imepatikana katika ofisi ya Afisa Mipango Gairo, (2012)

Wakazi wa Wilaya mpya ya Gairo ni ya kabila la wakaguru karibu robo tatu yao,iliyobaki ni wanguu ,wamasai, na wakamba ambao wao huishi sehemu za

Tambarare tu,wakaguru huishi Tambarare na milimani wanaishi wakaguru pee.Kutoka Gairo wamesambaa katika wilaya za Kilosa, Kilindi, Mpwapwa, Kongwa na Kiteto.

Jedwali 1.2: Linaonyesha Namna ya Uteuzi wa Walengwa Ilivyopatikana

Jina La Kijiji	**Idadi Ya Wakazi**	**Uteuzi Wa Tafitiwa**	**Idadi ya Watafitiwa %**
Masenge	5838	48	0.8
Rubesho	6347	53	0.8
Kisitwi	3683	44	1.2
Kwipipa	2971	39	1.3
Chagongwe	8226	51	0.6
Lufikiri	7080	50	0.7
Mkobwe	7263	56	0.7

1.1.4 Mila na Desturi

Wakaguru wanatawaliwa na mila na desturi zao, zilizopo kama mwongozo wa na Dira mathubuti ya kuielekezea jamii katika makuzi mazuri. Kazi katika kabila hili ilitumika kama kielelezo cha kumwonyesha kijana kuwa kipimo cha utu uzima ,kijana hakuruhusiwa kuoa kama hana Eneo la kulima, kulima ndiyo shughuli kuu, na shughuli za kuchunga mifugo kwa kuachiana zamu,ilimbidi kila kijana alime na kupata mavunoyasiyopungua miaka miwili ndipo aweze kuruhusiwakupata mke,ikiwa anaweza kuitunza hiyo familia. Posa kwa jamii hii ilitumika kutolewa ushauri wa wazazikumwonyeshea ni koo ipi inafaa kwa kupata mchumba, Iwapo ukoo furani una kasoro, kama vile uvivu ,uchawi kijana hakuruhusiwa kuoa ukoo huo.Ikishapatikana ukoo wenye sifa basi kijana aliambatana na rafiki yake au mtu mzima kupeleka posa ya fedha, kama shilingi kwa zamani kwa sasa ambayo ni

shilingi elfu kumi (10000) au chini hapo, wakifikawazazi hupisha kwa kwenda kufanya kazi nje ya nyumbani, kupisha vijana,Yule mshenga ndiye mzungumzaji, msichana hawezi kukubali bali atakataa,mshenga humshikana kumnyang'anya nguo na kufunga fedha kwenye nguo na kutokomea,msichana huvizia mshenga siku hiyo au siku ya pili yake akimbahatisha humrudishia fedha na kuondoka eneo hilo,watatafuta siku nyingine hadi waone fedha haijarudishwa, kasha wazazi humkarisha kijana wa kike na kumuasa akubali, wakishaona kimya basi vijana wa kiume huwajulisha wazee kisha wazee humteua mzeemmoja na kwendakwa wazazi wa binti,asubuhi na mapema, kabla wazaziwa binti hawajaenda kwenye shughuli zao za kila siku,maranyingi huwa ni alfajiri, alifka mzazi wa kiume hutafuta mahali pa faragha ili kugwena, mzee aliyetumwa huanza kusema kijana wetu''kena ndama yake monga,'' maana yake ni kuwa kuna binti hapa, Iwapo wapo mabinti wengi hapo,atatakiwa kuitaja hiyo ndama kwa jina, wazazi wa binti wanaweza kusema hatuna binti wa huyo,baada ya kumaliza, atajibiwa posa hiyo ipo, kwa hiyo itafuatwa kukamilishwa, na kupatana mahali, na mahali kwa wakaguru ni mifugo,Ng'mbe saba kwa mgawanyo ufuatao, Ng'ombe saba au Ng'ombe halisi ,wanne na wale Ng'ombe watatu huweza kuthamanishwa kwa mbuzi au kondoo ili kukamilisha,baada ya hapo mzee aliyetumwa hurudisha majibu, na hupangwa siku ya mahali, kabla ya siku hiyo kijana wa kiume huanza kwenda kuwaeleza ndug zake upande wa baba na upande wa mama hasa wajomba ambao hugawana mali ya posa, upande wa baba wao ni Ng'ombe tatu ,yaaweza kuwa Ng'ombe halisi au mbuzi au kondoo na fedha, familia ambayo inajulikana haina uwezo hukadiliwa Ng'ombe, kitendo kinachofuata ni kwenda kutoa taariifa ya kutoa mahali wao huita kukorora'' yaani kukohoa.Hatua hiyo ikishakamilika, siku ya harusi, wanaombwa, posa tena

mafiga ya bibi, mkoa, (mkaja) ndipo mahal yote inatolewa, ikitolewa wanapopungukiwa huandikwa deni watakalolipa kidogokidogo waakimaliza hupangwa siku ya kumuogesha binti, siku hiyo huwa ni shughuli ya wakina mama inayoambatana na mafundisho ya namna ya kwenda kumhudumia mwanamume, kisha wakisha maliza harusi itafuatiwa na bwana harusi na mkewe na wasimamizi wa harusi, bibi na bwana kurudi kwa bibi harusi kuaga rasmi, wakifika wataandaliwa chakula kwa kuchinjiwa jogoo mkubwa, ambalo hupikwa lote na chakula kikubwa kuliko uwezo wao wa kula, watasindikizwa na mtoto, wa kike au wa kiume wakila kidogo husimama, hubembelezwa wakigoma hupewa kiasi kidogo cha fedha, wataendelea kidogo, wakiendelea hadi mwisho na kutafuna mifupa, wakifanya hivyo huonekana warafi na hawajafundwa vizuri, na ni mwiko kumaliza chakula hata kama ni kidogo ni lazima wabakize, na nyama hivyohivyo. Kwa hiyo wakifanya hivyo wanaonekana kuwa Mafundisho hayo yamewasaidia na waliiva katika mafundisho ya awali huko huko walipotaarishwa ambako ni wakiume jandoni na wa kike unyagoni.

1.1.5 Uchumi

Shughuli za kiuchumi za wakaazi wa Kata hii ni pamoja na kilimo cha mazao ya chakula (mahindi, viazi vitamu, uwele na mtama). Mazao ya biashara ni alizeti. Lakini pia kuna shughuli za ufugaji wa mifugo ya aina tafauti kama vile ng’ombe, mbuzi, kondoo na kuku wa kienyeji.

Jamii hii ya wakaguru inajishughulisha na shughuli za kiuchumi zikiwa ni pamoja na kilimo cha mazao ya mahindi, Uwele, mtama, maharagwe, viazi mvilingo, viazi, mihogo, kahawa, chai, ngano, magimbi, mchungwa, njegele, pia hujishughulisha na

shughuli za ufungaji, wanafunga kondooo, kuku, ng'ombe, mbuzi na sungura shughuli zingine ni pamoja na uwindaji ambao kwa sasa haupo kwa sababu ya hali ya uhalibifu wa uwindaji haramu uliomaliza wanyama maeneo karibu na jamii hii.

1.1.6 Fasihi

Jamii hii hujishughulisha sana na shughuli za mila na jadi zao, hutumika kama mwongozo wa maisha yao ya kila siku na yamepangwa katika vipindi tofauti vya mwaka kwa kuzingatia taratibu za kila musimu.

Fasihi ni taasisi mojawapo katika jamii ya wakaguru, ikiwa ni ndani ya elimu ya juu yaani chuo kikuu muhimu kilicho futumika kutolea elimu ya malezi mema sehemu iliyotumika kutoa miongozo ya mwelekeo wa jamii yao, fasihi hasa fasihi simulizi, kwa hiyo wakaguru wamepata maendeleo makubwa katika fasihi hususan fasihi simulizi katika makumbo ya nyimbo, methali, nahau, mafumbo, tambiko, misemo, hadithi, vitendawili na nyimbo ambazo hutungwa kwa ajili ya kuhifadhi mila na desturi zao, kuiburudisha jamii, kuielimisha jamii yao, kuhimiza utendaji wa kazi, kuliwaza, vilevile fasihi hii ina jukumu katika maeneo ya itikadi, kiuchumi n.k.

Jamii hii ya wakaguru inajishughulisha na shughuli za kiuchumi zikiwa ni pamoja na kilimo cha mazao ya mahindi, Uwele, mtama, maharagwe, viazi mvilingo, viazi, mihogo, kahawa, chai, ngano, magimbi, mchungwa, njegele, pia hujishughulisha na shughuli za ufungaji, wanafunga kondooo, kuku, ng'ombe, mbuzi na sungura shughuli zingine ni pamoja na uwindaji ambao kwa sasa haupo kwa sababu ya hali ya uhalibifu wa uwindaji haramu uliomaliza wanyama maeneo karibu na jamii hii.

1.1.7 Elimu

Jamii ya wakaguru wanao mfumo wao thabiti wa elimu yao ya jadi inayohusiana na muktadha yao ambayo hujikita zaidi kwa kuzingatia jinsia na umri.Vijana wa kiume hupewa nafasi ya kupata elimu yao ya juu kutoka ile ya kutoka utoto na sasa kufahamishawa kuingia katika maisha ya utu uzima kwa kutiwa jando kuambatana na mafunzo kadha wa kadha yaliyosheheni mbinu na taratibu kamili wakiwa nje kidogo na nyumba walizo zoea, Hujifunza kazi maalumu kutoka kwa wazazi wao na wenzao ambao tayari wamesha pitia,kazi hizo ni pamoja na uhunzi,kujenga nyumba,kufuga mifugo, kulima n.k.

Kielimu, kata hii haipo nyuma, kwani ina jumla ya shule saba za msingi na shule moja ya sekondari. Vilevile shughuli za jando na unyago zilikuwa ni taasisi za kielimu asilia hasa kwa vijana na kuwafanya wakue wakifahamu fika wajibu wao kwa jamii.

1.1.8 Shughuli za Misiba

Misiba inapotokea wazee na ndugu wa marehemu wanakaa kikao cha kuchagua viongozi wa kusimamia shughuli zote za mazishi ya marehemu mpaka mwisho. Viongozi hawa huwa ni baba mkubwa au baba mdogo wa marehemu wakishirikiana na wajomba wa marehemu. Baba mzazi wa marehemu hakuruhusiwa kuwa kiongozi baada ya kuchagua viongozi watateua watu wa kutuma kupeleka taarifa za msiba kwa ndugu walioko mbali. Watu ambao wapo kwenye msiba tayari wataendelea na kupanga tarabibu zote za mazishi.

1.1.9 Shughuli za Ngoma

Kielelezo 1.1: Vijana Wakiwa Kwenye Jando Wiki ya Kwanza
Chanzo: Kitongoji cha Chamawe Rubaho, (2011)

Katika kabila hili ngoma ilikuwa ni Ndaki kuu (Chuo kikuu) ya kutolewa mafunzo mbalimbali vikiwemo vitivo mbalimbali vilivyotoa mafunzo kulingana na aina ya mafunzo yaliyohitajika mfano; jando na unyago, jando ikiwa ni kitivo kilichoshughulikia mafunzo kwa vijana wa kiume na unyago kikiwa ni kitivo kilichoshughulikia mafunzo kwa ajili ya vijana wa kike mara tu walipoanza safari yao ya utu uzima.

1.1.10 Mada ya Utafiti

Kutathimini dhima ya nyimbo katika kukuza na kuimarisha malezi, mfano wa kabila la wakaguru.

1.1.11 Tatizo Kutozingatiwa kwa nyimbo, kumesaidiya kutokeya kwa mmomonyoko wa maadili

1.2 Usuli wa Tatizo

Katika historia ya mwanadamu inaelezwa kuwa mara tu baada ya binadamu (wa mwanzo) kuishi pamoja na kutokana na shughuli za kila siku ilibidi kuwa na chombo

cha makabiliano ambayo yalikuwa fasihi ambayo jamii huitumia katika kuelekezana vipengele mbalimbalivihusuvyo maisha ya kila siku na mahusiano yao na mazingira wanayoishi lughja ilitumika kama chombo mathubuti kabisa cha mawasiliano yao ya kila siku TAKILUKI (1982) wanasema kuwa kila jamii ina fasihi yake.

(i) Wakaguru nao kama walivyo sawa na jamii nyingine wanayo fasihi yao waitumiayo katika kuwawezesha kupitia vipengele mbalimbali vya kimaisha vikiwepo vya kimapenzi, kisiasa, kiuchumi, kijamii, kidini,kiitikadi na kimaadili.

(ii) Maelezo hayo yanaungwa mkono na nadhalia ya fasihi ina kwao. Fasihi inasanaa itumiayo maneno ili kutoa picha ya mwanadamu akiwa na maishani mwake,mahusiano yake na viumbe wengine, migogoro yake na mazingira shida zake, raha ,matumanin yake na jinsi anavyopiga hatua katika maendeleo yake (TAKILUKI 1982) pamoja na shughuliu lukuki walizokuwa wanafanya wakaguru na zile wanazoendelea kuzifanya wakaguru na zile wanaendelea kuzifanya inahuzunisha kwamba wapo wenye nguvu zao .pengine unatokana na dhamna ya utandawazi ambao chachage katka kazi yake.

(iii) “Utandawazi na Sengo (2007 SUZA darasani) otandauchi umewaharibia na kuwavurugia jamii ya wakaguru kuliko manufaa wanayoyapata hivi sasa vijana wengi hawathamini nyimbo za ngoza za kikaguru na jadi yote kwa kuzingatia cha kuwa utandawazi unaoimbwa usiku kucha vijana wengi shule za sekondari jkwa sasa hasa waliame mashule suruali zao nusu uchi chini ya makalio kwa jina maarufu kata kundu (kat. K) pia kila kijana na simu ya mkononi ambayo

zaidi huita kuchati hadi darasani mwalimu akifundisha madawati alitoa kazi pengine hambia nenda kafanye mwenyewe basi ingekuwa kuchati na mapenzi.

(iv) Nukuu za masomo bali hutafuta picha za ngono uchi utanda3wazi ni kivutio utamaduni wa kigeni na kuathiri maadili mema ya kikaguru kinachofanyika katika utandawazi ni ustawisdha tamaduni ni kivutio cha utamaduni wa wageni na kuathiri maadili mema ya kikaguru, kunachofanyia katika utandawazi ni kustawisha tamaduni za nje na kudhoofidhsa tamaduni za jamii ya wakaguru.

(v) Bwana Kacksoni kasomo wa Rubeho Chamawe anaeleza kuwa maendeleao ya ulimbe na utandawazi yameiwezesha fasihi simulizi za utamaduni wa ughaibuni uonekane zaidi kwenye runinga na kuchangia kuharibu kabisa maadili ya vijana wa kikaguru itaona kila kitongoji au kijini kuna kibanda kilichojengwa maalumu kuonesha runinga kiasi cha kuwafanya waliozoea kushughulika na kilimo na kurejea kupumzika nyakati za jioni baaada ya vibanda vya runinga vijana wameacha kabisa kujishughulish na kazi aidha runinga imeingia na kamali ya kutumia mchezo wa pulu (pool) zamani vijana walikuwa jando walifundishwa kufanya kazi na ndiyo tabia iliyokubalika.

(vi) Runinga hizo zinapendwa na watoto na kuchangia kuharibu maadili ya kikaguru mfano mzuri muziki8 wa kizazi kipya miziki ya kihuni na matusi na mavazi yasiyofaa matendo hayo huwafanya watoto wa jamii ya kikaguru kudhoofisha utanmaduni wan je na kuacha utamaduni wan je na kuacha utamaduni wao wa asili yao. Athali hiyo hupelekea kuharibu kabisa.

(vii) Matumizi ya runinga (video) kitendo cha wizara ya elinmu na mafunzo ya amali (2011) wanasema kuwa hizi huonesha matendo ambayo hayatakiwi

kutaona kutokana na umrowao hasa wakiwa ni wanfunzi kama vile picha za ngono.Vitendo hivyo havisaidii zaidi vinaharibu maadili mema na kusababisha mmomonyoko wa maadili vitendo vya picha zionyeshzo ushawishi mkubwa kwa vijana wa kikaguru hadi kujiingiza katika uchafu na dhambi hizo wakiwa bado wanahitaji mafunzo ya jamii yao.

(viii) Wanatakiwa wapewe mafunzo kasha wakutane na mambo hayo wakiwa wamekomaa ili waweze kujua mema na mabaya.

(ix) Naye mwalimu Ali Bakari (S.O.S) kupitia kazi ya uzamivu ya Omar M.H (2012) anasema na kuwa baadhi ya wanafunzi wa shule za sekondari wanatumia vibaya wavupepe shuleniu wengine hutumia chombo hicho kwa kutaza picha za ngono ,kusikiliza muziki na kucheza, na kusahau masomo yao.

(x) Naye mwalimu Gready Nyangasi na John Chamotto (2012 katika eneo la ytafiti dini ni chombo kabisa lakini mafundisho mengi yanatolewa na kukatisha tama mafunzo mengi yanayotolewa kukatisha tama mafunzo yatokanayo ba nyimvbo za asili wakinena kuwa ni dhambi kitendi kinachowataka kujiingiza zaidi kwenye kwaya za dini sehemu ambazo hakuna mafunzo yanendeshwa kwa ajili ya maadili bali ni ya kumsifu mungu malengo yao haya chochote dhambi ila hakukatisho tama zasas za malezi.

Uvunjikaji wa ndoa (Adamu yoakimu 26.10.2012) anaeleza kwamba vijana wanaosoma shule za sekondari ndio wanashiriki zaidi katika kujiingiza katiak vitando vya kuwashawishi vijana ambao wapo wansoma shule za msingi vijana hao wa sekondari hawana maadili mema kwa vile tayari wameshajitumbukiza vijana

hawa wanapomaliza shule na kubahataika kuoa au kuolewa ndowa zao huwa hazidumu hii kwa sababu vijana wengi wao hawajabahatika kupa ta mafunzo ya Elimu ya jadi kwa malezi wapatayo ni kuona namna yanavuyooneshwa kwenye picha za video ya kukodishwa kama haya ni mapenzi ukichoka kurudisha ni mapenzi ya muda haya yanatokanana kukosa mafunzo ya ndoa na maadili mema kwa ujumla.

Viongozi wanashauriwa kupinga vikali vitendo kama hivyo. Mka wa Bwana Juma Simai (Mnungwi) 2011 anasema kuwa mwaka 2009 wamnawake wa Nungwi waliaqndamana kutoka Nungwi hadi Mkototoni kwa nKuu wa mkoa wa kaskazini unguja kupinga vitendo vya ukahaba vilivyokuwa vikifanywa na wanawake ktutoka Tnga (Walioajiriwa kazi za Hotelini) vitendo hivyo vilisababisha uongeshaji wa uvunjikaji wa ndoa kwa wenyeji wa Nungwi Akina mama hao walibaini vitendo ambavyo havikuwa vimezoeleka katika eneo lao vitendo vilivyowachefua , athari ilipopatikananilionekana kuiwa vijana wasokmao sekondari waliathirika na ntabia hiyo.

Mwalimu Ali Bakri na wanafunzi wa S.OS Ziara ya masomo Kiwengwa wanasema kuwa biashara ya utaliiii visiwani inaingiza kipato baada ya mapinduzi ya mwaka 1964 Rais wa kwanza Abeid Amani Krume aliweka sheria ya kila mtalii aliyetaka kuingia Zanzibar alilazimika kuvaa vazi ambaloi linaendana na maadili ya kizanzibari amtalii aliweza kupewa nguo bure aliposhuka uwanja wa ndege au bandari na kuwaa hali hiyo ilizua kuporomoka kwa maadili visiwani baada ya umiliki Rais mstafu Aboud Jumbe mwinyi alisisitiza kuwa hata wanamichezo wa

mpira wa miguu na mpira na mpira wa mikono wavae mavazi yayenye maadili ya ilizehzibari kuanzia wanapotoka majumbani hadi uwanjani.

Viongozi waliofuataia walihimiza biashara huru na hawa kufuatailia makzo maadili ya kizanzibari maalim seif Hamed (Zanzibari leo mei 2011 amesema kuwa vijana wa kizanzibari hivi sas awanashabikia na matatatizo ya kuporimoka kwa mmadili katika shule na taasisi za elimu hivyo waqzazi, walezi na walimu washirikiane kujenga maadili, badala ya wanafunzi kuwa msaada wamekuwa mzigo kwa Taifa. Alisisitize kuwa kundi kubwa la wanafunzi hawana nidhamu wanapo kuwa madarasnai au katika maeneo ya shule   hasa wale wanaoji husisha na dawa za kulevya.

1.2.1 Tatizo la Utafiti

Tatizo la utafiti ni kutozingatiwa kwa nyimbo,kumesaidia kutokea kwa mmomonyoko wa maadili. Tatizo linalomsukuma mtafiti ni kulingana na hali halisi ya maisha ya jamii ya tanzania na dunia nzima na akachukua mfano wa kata za Rúbeho na Chagongwe kuwa mwakilishi wa tatizo la malezi na mmonyoko wa maadili kwa ujumla wake na kuchukua juhudi za makusudi kuweza kukusanya kazi za jamii ambazo bado hazihifadhiwa katika maandishi ya makumbusho ili iwe hazina kwa taifa la kesho.

1.3 Lengo la Utafiti

Kubainisha na kuanisha dhima ya nyimbo katika kukuza na kuendesha malezi ya jamii.

1.4 Malengo Mahsusi

(i) Kuchambua vipengele vya kifani na kimaudhui ya nyimbo zilzowasilishwa.

(ii) Kuainisha nyimbo zinazohusu maadili katika jamii ya Wakaguru.

(iii) Kutathimini mafunzo yaliyomo katika nyimbo za maadili.

1.5 Maswali ya Utafiti

Maswali ya msingi ya utafiti yamelenga katika kupata majibu ya mambo yafuatayo.

(i) Onesha ni nyimbo zipi zinazohusu kukuza na kuimarisha malezi ya jamii nakuonesha suala maadili iwapo limejitokeza.

(ii) Fafanua vipengele vya fani na maudhui ya nyimbo zilizokusanywa

(iii) Je, nyimbo zina thamani gani katika jamii?

1.6 Umuhimu wa Nyimbo

Uliobainishwa na walengwa katika utafiti na matokeo yaliyopatikana:

Madhumuni ya nyimbo za ngoma kwa ujumla wake ni:

Kwa mujibu wa dhana yenyewe na mpangilio wa shughuli za nyimbo za ngoma,nyimbo za huwa na mvuto wa hali ya juu na kishindo kikubwa katika jamii toka hatua za maandalizi yake,hadi kilele chake.

Utambulisho

Moja ya umuhimu wa nyimbo za ngoma ni Utambulisho ni kitu muhimu kwa binadamu yoyote.Wakaguru kama binadamu wengine kujitahidi kufanya kila jitihada ya kujitambua wao wenyewe na kuwabainisha wenzao.Ikiwa utamaduni ni nguzo mama katika utambulisho wa mtu.Nyimbo za ngoma za Digubi na jando ni sehemu tu ya dhana nzima ya utamaduni. Nyimbo za ngoma katika wakaguru hutoa fursa kwa mtu binafsi na jamii kwa ujumla kujua na kukumbuka wao ni

nani katika kabila, kijiji, mkoa na taifa kwa ujumla na kwa waafrika kwa ujumla ili waweze kuishi na kuendesha maisha yao kwa misingi ya utamaduni wao unavyo waelekeza kuishi kama jamii yenye mwelekeo ambao vijana wanaupata kama Mwongozo mkuu,watakao lazimika kuufuata ili kuwa raia wema wenye maadili mema kinyume na hivyo basi jamii ikikosa mwelekeo itaendesha maisha ya,jamii kwa kubahatisha mwongozo wowote watakao kutana nao barabarani hulazimika kuurukia pasipo mpangilio na matokeo yake kuangamia na kutumbukia kwenye janga kama hili linalotuangaisha la wimbo usiokuwa na mwenyewe na ambao kila uawashavyo kila mtu hukaa pembeni tukiulizana nani kauanzisha kila mtu katika jamii hukaa pembeni.

Upo msemo usemao Aungurumapo simba mcheza nani? Hakuna shujaa anaye pendezewa na hali halisi ya maadili yalivyo sasa ni sawa na mkulima alipanda shamba mbegu zikaota halafu akaacha kupalilia na kila aonapo shamba hilo hulikataa kuwa siyo lake na kukosa mwenyewe kwa kuwa halitatoa mavuno huachwa hivyo hivyo.

Mfano huo huo mbegu zikipandwa zikaota na kupaliliwa na kutiwa mbolea basi kila alionap shamba huona fahari, heshima,nguvu na hujiona,kuwa mwenyewe utambulisho huu huwa ni chanzo cha kuheshimu na kuzingatia misingi ya jamii au taifa lenye maadili,itikadi,mahusiano mazuri kiuchumi,kisiasa, na tabia njema.

Mshikamano

Hii inatokana na jamii kuwa kitambulisho na dhamira moja,Nyimbo za ngoma huwa kielelezo cha utamaduni na huipa jamii ari katika nafsi zao ya kuendelea kuwa na mshikamano,umoja na ushirikiano na maelewano miongoni mwao.

Usawa na demokrasia, kutokuwa na nyimbo za ngoma jamii hujihisi kudharauliwa au kudhalilishwa hujenga utengano baina ya jamii hakuna maamuzi ya pamoja.

Ushindani;katika jamii hii nyimbo za ngoma zilitumika katika kushinda na kupata mabingwa zaidi katika shughuli hii ilitumika kutambua vipaji vya mtu,watu na watunzi wa fani za ngoma na kuwezesha maendeleo makubwa ya kila fani katika jamii.

Uzoefu na Elimu

Hii ilimpatia fursa nzuri kwa watunzi, wabunifu wana taaluma,wanafunzi na wananchi kwa ujumla kupata uzoefu na elimu zaidi kwa vitenzo katika mambo ya utamaduni.

Nyimbo za ngoma hushirikisha mchanganyiko wa watu wa rika zote uzoefu na ujuzi wa kila namna mbinu mbalimbali watu wazima na wazee walitumika kuwa waamuzi kuonesha ujuzi wao ili usije ukapotea.

Biashara na Uchumi

Katika shughuli za ngoma watu waliweza kuuza bidhaa zao zilizohitajika katika kufanikisha shughuli hizi vyakula,mazao,wanyama,walipata soko kubwa pamoja na vinywaji.

Burudani

Binadamu ni kiumbe ambacho hufanya kazi nzito na nyingi ambazo lazima apate muda wa kupumzika na kuburudika ili kupunguza uchovu ili kujenga bnguvu na ari zaidi katika kazi siku itakayofuata.

Hali ya nyimbo za ngoma za Digubi na jando kwa jamii hii iliyotafitiwa matokeo ya utafiti huu yameonesha wazi maadili yameporomoka kwa zaidi ya asilimia 80%, ni 20% tu inayoonesha kufanyika kwa shughuli hizo na mafunzo.

1.7 Eneo la Utafiti

1.7.1 Mahali Lilipo

Eneo la utafiti lipo Mkoa wa Morogoro, Wilaya ya Kilosa kwa sasa ni Wilaya mpya ya Gairo katika tarafa za Gairo na Nongwe hasa hasa katika kata za Lubeho na kata ya Chagongwe. Mipaka ya eneo hili la utafiti kwa upande wa mashariki limepakana na kata ya Mamboya, Gairo na Mandege, kwa upande wa kusini imepakana na kata ya Chanjale, upande wa magharibi imepakana na kata za Tambi, Nghumbi na kwa upande wa kaskazini imepakana na kata ya Gairo.

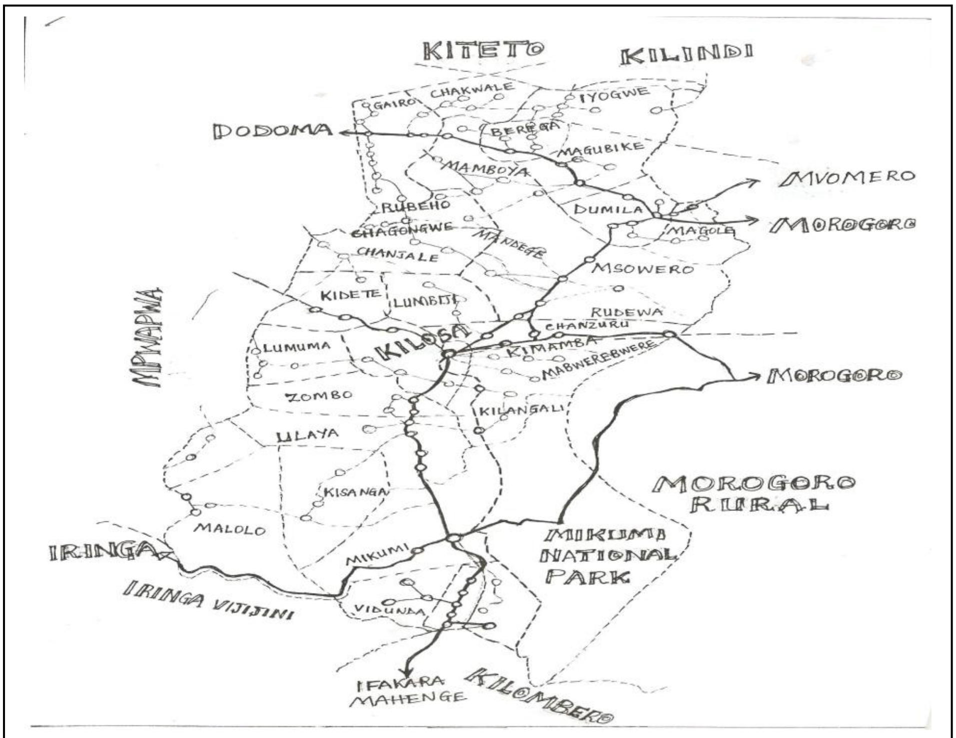

Kielelezo 1.2: Ramani ya Wilaya ya Kilosa na Mipaka yake

Chanzo: Ofisi ya Mtendaji wa Kata Rubeho, (2011)

1.7.2 Mpaka Ya Utafiti

Utafiti huu umefanyika katika utanzu wa Ushairi kipengele cha nyimbo, Nyimbo hizini za ngoma za Unyago na Jando.Jumla ya nyimbo 160 na mafumbo vipatavyo 30,mtafiti kwa kila kimojawapo amekicmbua na kukiainisha ili kutafuta dhima za nyimbo alizozipata maskani.

SURA YA PILI

2.0 MKABALA WA KINADHARIYA

2.1 Utangulizi

Katika sura ii mtafiti ataangalia maana ya Istilahi ya Mkabala, Maana ya Nadhariya, Maana ya Mkanda wa Nadhariya, Mwaka ilipoanzishwa Nadhariya hiyo, Mwanzilishi, vile vile kujaribu kuangalia uhusiano uliopo kati ya Nadharia na utafiti huu. Uhusiano uliopo wa maisha ya sasa. Kueleza inafaa vipi kwa kazi hii na kuzibainisha miongoni mwa nadhariya zinazoweza kutumika kwa kazi hii.

Makabala wa Kinadharia.

Katika kazi hii ya "Kutathmini dhima ya Nyimbo katika kukuza na kuimarisha malezi,mfano wa kabila la Wakaguru"

Ni kweli usiopingika kuwa hizi ni baadhi tu ya Nadharia lukuki za uhakiki na zinazoendana na kazi ya fasihi kama hii,kila Nadharia ambazo zimetumika siyo zimetumika kwa kila kipengele la hasha,bali zimetumika katika baadhi ya vipengele tu vya utafiti, Nadharia zote zimejaribu kuonesha kuwa kila Nadharia ina kaida na kanuni zake,ambazo huzitoa ili ziweze kuzingatiwa kikamilifu.Hakuna Nadharia hata moja ambayo inaweza kuwa tosherefu katika kazi nzima ya utafiti, bali hutumika katika sehemu tu ya utafiti,Ni kuonesha mwongozo mkuu kufikia mwisho wa utafiti,zipo nadharia ambazo ni tumizi katika kazi tangulizi tu,na zingine katika uchambuzi wa data,uhakiki wa kazi ya utafiti,nadharia alizozitumia mtafiti katika kazi ya utafiti huu zimetumika kama mwongozo wa mtafiti, kwa kile anachotaka

kuthibitisha katika kazi yake hii tu, na si vinginevyo mtafiti alitaka nadharia zimpe mwongozo wa awali, ili aweze kuzama zaidi kupiga mbizi na si kumwongoza toka mwanzo utafiti hadi mwisho wa kazi yake.Nadharia zilizotumika moja kwa moja ni zile tu zenye ithibati za kutosha juu kazi hii, ambazo zimechukuana na maoni ya nadharia hiyo,aidha nadharia maalumu katika kazi hii, kuwa muafaka zaidi katika kuhakiki kazi hii.Kwa mfano Tasnifu ya ***Seif D,G(2011),"Nyimbo za jando na Unyago katika Jamii ya Kikaguru"****Hudhihirisha wazi kuwa juu jambo hili.*

2.1 Maana ya Nadhariya

Naye Profesa, Sengo (2009) ,anasema nadhariya ni wazo kuu, fikra kuu, mwongozo mkuu wa mtu au watu (Jamii) wa pahala Fulani wakati Fulani, kwa sababu Fulani. Nadhariya ya utafiti ni mwongozo wa kufuata wakati wa kuchambua kazi za kifasihi huonesha maelekezo ya kufuata katika vitendo vya utafiti n.k.

Naye mtalaam aitwaye Goran Hyden (1994) anasema, Nadhariya ni taarifa au kikundi cha taarifa zilizoanzishwa kwa sababu za msingi, zinazotetea ukweli Fulani wa jambo linalo kusudia, kuelezea ukweli fulani au tukio fulani. Mfano mzuri Nadharia ya maendeleo ya jamii ilikusudia kuelezea utaratibu wa maendeleo ya jamii. Wafemisti wa kijamii wamehitaji seti ya namna (mfumo) dira ya kufanya kazi utakaowawezesha na utakaowaelekeza kama dira yao katika kueliewa maendeleo kama jambo lenye mabadiliko ya maendeleo ya jamii. Dira hiyo itawasaidia kuelewa na kutambua na kupendekeza matatizo yapi magumu kuyakabiri yatatoa mwelekeo wa kutafsiri matokeo ya maendeleo.Na katika utafiti huu mtafiti amejionea mfumo wa mafunzo uliokuwa ukifuatwa namna ya kutoa malezi kwa

jamii hii na namna sasa unavyokwenda kimsegemnege na kusababisha kuporomoka kwa maadili.

2.2.1 Nadhariya ya Uhalisia

Ntarangwi (2004),anamtaja Charles Darwin kuwa ni miongoni mwa waasisi wa Nadhariya ya uhalisia, ilizuka katika karne ya kumi na Tisa, nadhariya hii ilizuka kwa sababu ya kupinga mkondo wa ulimbwende. Mhalisia huamini katika matokeo ya mambo na ukweli unaozingatiwa ni ule unaoweza kuonekana wazi na kuthibitishwa kwa tajiriba. Mhalisia anaamini kuwa kazi ya fasihi inapaswa kuwaweka wanajamii husika katika ulimwengu wao wa kawaida, wa kweli na halisi. Mhalisia anaona fasihi inapaswa kuwa sahihi, iwe wazi kwa jamii yake na izingatie mambo halisi bila kupiga chuku au kuongeza chumvi.

Mtafiti amezingatia nadharia ya uhalisia katika kipengele cha uchambuzi wa data na kuangalia ukweli uliopatikana na kuuwasilisha ulivyo bila kupunguza wala kuongeza. Utapembuliwa uhalisia na ukweli uliopo katika fani na maudhui ya nyimbo za ngoma za kikaguru hasa Digubi na jando bila kuweka chunvi, ili matokeo yakipatikana yatoe sura halisi ya jambo tafitiwa. Takwimu hizo zimekusanywa katika masikani ya kata za Rubeho na Chagongwe zikiwa zimesheheni Nyimbo za ngoma za kikaguru zenye mafundisho lukuki, ambako amepata mambo halisi ya Wakaguru,yahusuyo nyimbo za ngoma, mtafiti ameshuhudia mambo mengine kwa kuona na yaliyoshindikana ameyapata kupitia vyanzo vilivyopo.

2.2.2 Nadhariya ya Ufeministi

Ntarangwi (2004), anaeleza kuwa ufeministi ni nadharia iliyoibuka hukoUlaya, ikiwa na mtazamo kuwa wanaume ni adui anayestahili kupigwa vita na wanawake. Sababu

ya kuibuka kwa nadharia hii ni kutokana na chuki, iliyojengeka na wanawake walijiharibia sifa zao, ilivyojitokeza wanaume wakaamua kujitenga, wanawake wakawachukia wanaume, Pakatokea mivutano mikali ya jinsia mbili, wanawake wakaona wameshindwa,wakaona wapunguze makali ya msimamo wao, kwa kuanzisha nadharia ya kijinsia iliyolenga kutetea haki za wanawake, na baadaye walibadilisha malengo yao na kusema kuwa nadharia yao ina lengo la kutetea jinsia zote mbili (ambayo haikueleza dhidi ya nani), katika jamii ya kikaguru mivutano ya jinsi hiyo ipo, na kuna wakati ilifikia katika kiwango cha juu. Maamuzi ya msingi ya jamii ya wakaguru yalikuwa chini ya wanaume tu yaani mfumo dume, wanawake hawakufurukuta,wanaume walibakiya kuwa ndiyo wenye mamlaka, mfano mtoto wa kike, anapopata mchumba,wanaume hukubaliana mahari na akina mama hujulishwa tu. Hawana maamuzi ya kuchangia na iwapo mama, ana msimamo hapendi mtoto wake kuolewa kwenye Familiya hiyo, na kwa vile hana maamuzi yoyote ya kuchangia, basi mambo yote yatafanyika, lakini iwapo mama yake hajaridhika pamoja na wakina shangazi, ndoa kama hiyo hudumu muda mfupi mno, au kutokea siku ya kuamkia harusi, binti akakataa au hatakwenda kwa mume au kutoweka kwa msaada wa mama yake, ama atagoma kukamilisha ndoa. Nadharia hii katika kabila la wakaguru inayo nafasi kubwa, lakini tatizo la akina mama hawapewi nafasi kusimamia hilo, Ila kwa mfumo wa wenzetu wazungu ni tofauti pengine nadharia hii huweza kupata nafasi kubwa kidogo kwa maana inajidhihirisha wazi, walipoweka msimamo na walipoona mambo yanawaelemea wakaamua kubadilisha msimamo na malengo yakabadilika na Nadharia hii ikifanyiwa kazi kikamilifu inaweza kuikomboa jamii ya akina mama wa kikaguru, wasioshirikishwa kwenye

maamuzi,wanaozidi kukandamizwa na mfumo dume,ni wanawake wachache wanaofurukuta kwa ajili ya usomi wao.

2.2.3 Nadhariya ya Fasihi Ina Kwao

Profesa Sengo (2009) Anaeleza kuwa, ili mtu aielewe fasihi Fulani, shariti ajue eneo husika, utamaduni wao, mila, Lugha, Mazingira, vijembe n.k. Fasihi ya Kiswahili kwao ni uswahilini, Pwani, Mwambao, Wa Afrika mashariki, ambako kuna jadi zao katika viambo vyao, makazi yao, vijiji vyao, miji yao n.k.

Kwa mtazamo wa Sengo, Fasihi haielezwi kama A = B kwa sababu A # B vielezea vya A na vya B haviwezi kuwa sawa, kila kimoja kinajitegemea. Wanazuoni wengi hueleza kuwa fasihi simulizi ina sifa zake maalumu zinazofanana Duniani kote, vipera, Hadithi, Nyimbo lakini tunapaswa kutambua kuwa kila jamii inaweza kuwa na fasihi yake ya pekee kwa vile kila jamii humumia lugha yake kuwasilisha jamii yake, na hutumia ufundi pekee kutokana na mazingira yaliopo. Mfano, Tunasema Taarabu ni muziki wa mwambao, wa Pwani ya mashariki, Lumba na Bolingo ni mapigo ya muziki watu wa Demokrasia ya watu wa Kenya, mapigo saba na usambele, wahs, mganda watu wa ziwa Nyasa, Sangula madele. Wapogoro, chize ya wafipa, limberenga ya wanyakyusa, Nindo, mpendo, wagogo, Digubi, Saigwa, Kabati wakaguru, Mdumange wasambaa, ukala wazigua n.k.

Katika kuchambua nyimbo za ngoma za ngoma za wakaguru tunaongozwa na nadharia hii ya fasihi in kwao. Nyimbo za ngoma za Digubi na Jando zinalenga mazingira yao, mila ana Desturi zao kamwe huwezi kuzilinganisha na zingine. Fasihi

ya wakaguru kwao ni ukaya, ukaguru ina lugha yao ni chimegi, chikaguru. Vielezea vya Nyimbo za ngoma ni zao.

2.2.4 Nadhari ya Dini ya Bangi

Sengo (2009) analeza kuwa nadharia hii ilikoanzia kulikuwa na matatizo ya kijamii, ilipokea Dini kwa mitazamo tofauti na kuwafanya watu kuwa kama wamekosa mwelekeo kimaisha. Karl Marx alipoisoma jamii hiyo na kuelewa aliweza kuifananisha na wavuta bangi ambao wakilewa, hukaosa mwelekeo na maelewano miongoni mwao. Katika itikadi ya jadi hakuna mwafrika asiyemjua mungu, Jamii zote huamini kuwapo kwa mungu ambaye kila jamii humwomba na kumwabudu kwa njia zake mistune, makaburini, vichakani, mito mikubwa kwenye maji yanyotiririka n.k.

Marx na Marlism kwao wapi? Marx alikuwa mtu gani? Kihulka na kitabia? Bangi ilikuwa ikiliwa wapi? Ikiuzwa wapi? Akina nani walivuta hadi ikaonekana ni ulevi uliokithiri na kufananishwa na itikadi, imani, (beliefs, myth, ideology legand, religion) ambazo kwa makosa watu wamezitarijumu hizo imani kuwa ni dini. Dini ni mfumo pekee uliokamilika ambao muumba wa mja na vyote, kaukusudia mfumo kamilifu kuwa dira, mwongozo, kweli. Wakaguru wana mafarakano ya kiwango cha kufananisha, kati ya wavuta bangi na itikadi za kidini. Wazungu na makanzu yao wametuletea dini mpya, maajirio hayo yamebadili itikadi ya wakaguru, wameipokea na kuanza kuibeza imani na Dini za kwa kutafutiwa mbinu za kuwafanya kuona kuwa Dini mpya ndiyo bora kuliko kuwa Dini zao, kuwajenga ili waone kabla ya ujio wa wageni na Imani zao kuwa wao hawakuwa na Dini, bali imani walizokuwa

nazo zilikuwa za kishenzi na kishetani, walikosa mwelekeo na maelewano miongoni mwao, hata Dini hizo za wageni zimetiwa chuku ili waendelee kukosa maelewano kwa kuelezwa kuwa hii ndiyo Dini ya kweli mara hii ndiyo yenyewe, kwa sasa mwelewa dini zilizoletwa zilizokuwepo haupo mgongano bali, mgongano ni juu ya zilizoletwa tu, zile dini zetu za awali (Jadi) zimekwisha kwa sababu tumeongelea juu ya mifumo ya ngeni tu. Dini hizi mpya zimekosa mwelekeo hazina mfumo imara na mkamilifu, hazina dira wala mwongozo wa kweli. Kwa hiyo dini hizo ni sawa dini ni bangi.

2.2.5 Nadharia ya Uasilia

Mtaalamu Ntarangwi (2004) Anaeleza kuwa, chanzo cha nadharia hii ya uasilia ni maisha, hulka, mtazamo na mipangilio ya maisha kama yalivyokuwa tangu awali. Lengo la msingi ni kutoa picha ya maisha kama yalivyokuwa katika ukweli wake wote. Kwa mtazamo wake Ntarangwi, binadamu hurithi tabia zake binafsi na hoja zake za kiasilia na kujikuta anafuata bila hiari yake bali husukumwa na nguvu za kijamii na kiuchumi na kundi alilozaliwa nalo.

Hata hivyo, umuhimu wa mambo haya si sawa na kipindi Fulani kinachotokea katika jamii kwa muda na kutoweka ghafla mambo haya yana paswa kuwepo na kuendelezwa kama vijiti vya kupokezana toka kizazi hadi kizazi kingine. Nadharia hii humwachia mtafiti, maswali mengi na mawazo tele, je, manufaa yaliyokuwapo awali yanaendelezwa hadi sasa. Iwapo hakuna manufaa, basi yaachwe ili yasiweze kuendelea kupotosha jamii, na iwapo yataondolewa mbadala wake unatolewa au kuachwa bila mbadala? Nini kifanyike ili kukuza na kuyalinda mambo ya asili zetu?

Katika jamii ya wakaguru ipo asili mfano wa mtafiti aliotafiti ni kuwepo kwa nyimbo za ngoma za jando na Digubi ambayo ni sehemu tu ya unyago kwa wanawake, vikiwa vyote ni Tarijumi na vyuo vya mafunzo ya jadi yanayoleta mwelekeo wa maisha ya jamii. Yanapoondolewa, ni mambo yapi yaletwa kuchukua nafasi hiyo si swala la kusema hayana maana na kuachwa tu, je yote hayafai vipi? Mfano mzuri vijana wa kike wavunje ungo na kuachwa kufundwa ili wa pande mimba za mapema, wapate uja uzito bila kuwatambua waliowapa ujauzito wao? Nidhambi ipi kumfanya msichana wa kikaguru kujitambua kwa hatua aliyoifikia, au mvulana kujulishwa kuwa hatua hiyo ni ya utu uzima na kumzuia kufuata ya umri aliopo? Je, vijana wakue kimwili tu, kiakili waachwe hiyo ni sawa na mwanafunzi akiwa Darasa la kwanza asivuke ngazi nyingine ya Darasa la pili kwa kufundisha muhtasari mpya na mambo mapya, Je, yatokee madhara ndipo kutibu majeraha? Mambo hayo hujidhihirisha katika hatua za mwanadamu katika kukua kama vile, kuoa na kuolewa, mgawanyo wa kazi na majukumu, malezi ya familia, mavazi, mazishi,fasihi michezo n.k. Nadharia hii inatumika kama mwongozo mzuri wa utafiti huu, kwa sababu mambo ya Digubi na jando bado hayahifadhiwa kwa njia za kisasa kama maandishi na zinasa sauti ili yaweze kudumu kwa muda mrefu ili yatumike na vizazi vingine na shughuli za utafiti kama huu. Hili ni pengo kubwa lililowekwa, na lipo wazi.

2.2.6 Nadharia ya Ujumi

Kwa mtazamo wa mtaalamu wa fasihi Sengo (2009), ujumi ni ladha – tamu au chungu – ya kazi ya fasihi. Msingi wake upo katika kuitazama kazi nzima, si mara moja bali ni mara mbili, bali kila msomaji akimaliza tena. Uhodari wa kazi ya kubuni

ni hadi kitu kikaonekana kwa macho, au kutamanika kwa ulimi, pia pua na kuchelewa au kuliwa kwa moyo, macho na huo ndio ubunifu wa kiujumi.

Ili kupata ladha ya kazi ya ubunifu, sharti tujiulize maswali mengi ya msingi kama fasihi inasema nini? Mbinu zitumikazo, mitindo, kazi imeundwaje? Lugha ilivyofinyangwa, maudhui yanalenga tatizo lipi? Kundi gani? Taasisi ipi? Taifa la nani? Je, anaikosoa ni miongoni mwao? Kama si miongoni mwao hayo anayajua kweli?

2.2.7 Nadharia ya Ndani Nje

Anavyo sema Sengo (2009) mtafifi ni mwalimu na mhakiki wa fasihi ya jamii Fulani, ili aweze kuitafiti, kuifundisha au kuihakiki jamii shurti aimenye vizuri, kuijua fasihi ya watu ni vizuri, kuwajua watu na ila zao, utamaduni wao, mila zao, ada zao, na desturi zao na imani zao.

2.3 Matatizo/Vikwazo/Utatuzi

Katika sehemu hii mtafiti kwa muhtasari amezungumzia kwa kina juu ya matatizo aliyokumbana nayo katika zoezi zima la kazi hii ya utafiti, vikwazo vilivyojitokeza katika shughuli nzima kasha mtafiti atazungumzia viunzi/utatuzi wa matatizo na vikwazo vyote alivyo kumbana navyo.

Tatizo kubwa pengine kupita yote mtafiti alilokumbana nalo toka mwanzo na utafiti ni Gharama ya utafiti. Mtafiti ametegemea mfuko wake mwenyewe toka mwanzo hadi mwisho. Matatizo ya kifedha yamempelekea mtafiti kutumia muda mrefu had

kufikia mwisho. Mtafiti hakukamilisha kazi yake kwa wakati, ukata umempelekea kuongeza muda wa mwaka mmoja kukamilisha kazi hii. Kwa vile kazi ilikuwa imeanzwa ilimbidi mtafiti kutafuta suluhu ya utatuzi wa tatizo la ukata kwa kuomba misaada kwa watu, kukopa kwenye Taasisi za fedha ambazo zinatoza Riba kubwa lakini hilo halikuwa tatizo, kuuza baadhi ya mali zilizokuwapo. Vilevile ilimlazimu kubana matumizi kwenye familiya katika matumizi ya lazima ilimradi kukamilisha lengo.

Matatizo yaliyojitokeza kwenye eneo la utawala, nako kulikuwa na mizengwe mingi, wilaya ya kilosa, urasimu ulitawala katika kutoa Ruhusa ya kwenda kufanya utafiti katika kata za Rubeho na Chagongwe kwa madai ya visingizio chungu mzima vikiwemo vya Eli, Gairo kea sasa ni mji mdogo, kwa hiyo mtafiti arudi kwa mkurugenzi wa mji mdogo wa Gairo. Kufika Gairo mtafiti akakuta hata ofisi zikiwa bado, ilimbidi kurudi tena kilosa, kwa taabu sana wakamuelewa baadaye na kupewa kibali cha mdomo. Hofu nyingine ilijitokeza kwa baadhi ya wanasiasa wakidhani unafanya kampeni kwa ajili ya uchaguzi ujao, matatizo hayo mtafiti alibidi aelimishe kila alipoingia kila kijiji kwa siku nzima na kueleza kuwa hizi siyo kampeni kama walivyo sema, kumbu wanasiasa ndiyo waliochochea hayo.

Matatizo mengine kutowakuta wahojiwa katika maeneo yaliyotarajiwa aidha kwa uzembe tu au kutojali, matatizo mengine ilibidi nishiriki baadhi ya shughuli za kijamii ili kuwafanya jamii kumwona mtafiti kama sehemu ya jamii hiyo. Ufahamu finyu wa wahojiwa juu ya dhana ya utafiti ilikuwa ni tatizo, kwa hiyo Elimu ilitolewa kila eneo lililofikiwa, wengine walidhani pengine ni viongozi kutoka ngazi

za juu waliwatafuta watu wanaotahiri watoto wa kike, wengine walikuwa kibiashara zaidi eti huyu anapasa kwa hiyo lazima atoe pesa kwa kila mtu atakaye mhoji, maeneo mengine ilimbidi kutoa vinywaji kama pombe ili aweze kuhudumiwa lakini si kavu kavu tu.

Haya ni matatizo mkubwa yaliyompata mtafiti katika maskani, kazi ya utafiti inatakiwa itokane na taarifa za kweli na zilizo huru kutoka kwa wazijuazo, ikishaingia hali ya kununua takwimu, hapo hatari yake ni kupata taarifa zisizo za ukweli kwa watu wasiojua.

2.4.1 Mawanda ya Kinadharia (Nadharia Kiongozi)

Katika kielelezo hapo juu yapo mahusiano ya moja kwa moja yanayotegemeana kuwepo kwa njia nyingine ili kukamilisha jambo lingine au kulibomoa ili kukamilisha mila na desturi mchoro huu umebaishisha

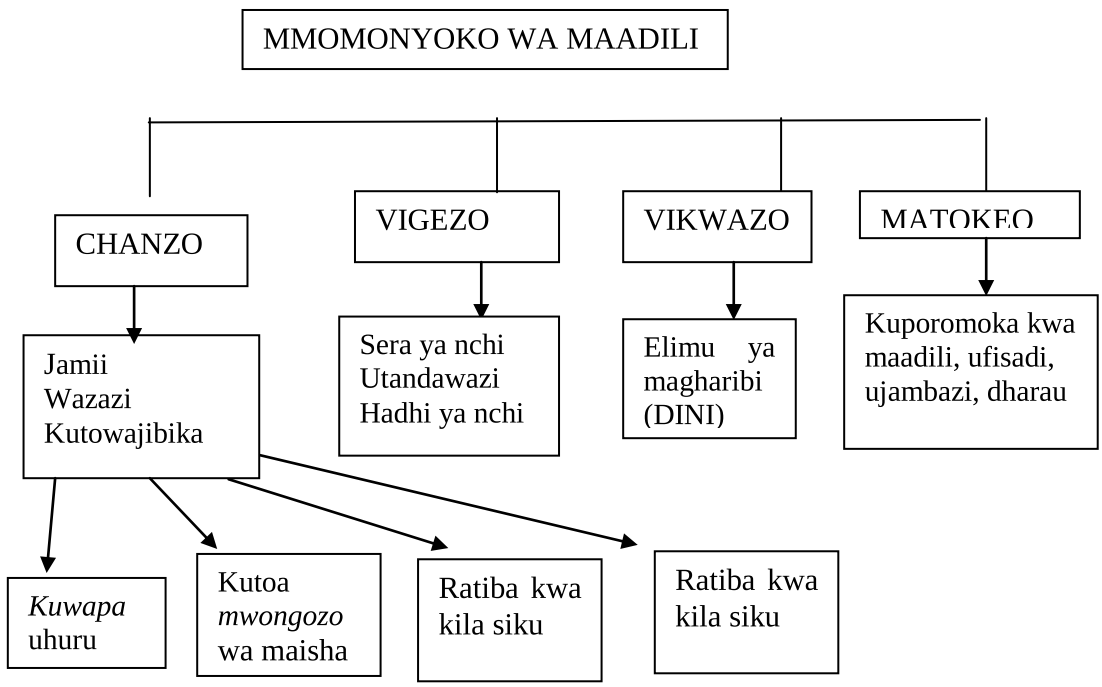

Kielelezo 2.1: Uhusiano kati ya Mmomonyoko ya Madili

Chanzo: Chetu, (2011)

Hapo zamani mila na desturi ndizo zilizokuwa zinazalisha nyimbo zote za ngoma, na nyimbo hizo zilitokana na jamii. Nyimbo za ngoma ziliwasilisha ujumbe wake kwa njia iliyofinyangwa vyema na kutoa maadili mema yanayotokana na sera na mipango mathubuti iliyojenga mazingira mazuri na kutoa matokeo mazuri (chanya), mmonyoko wa maadili ni matokeo ya kutokidhi haja ya jamii katika fasihi ya ngoma ambayo hukidhi haja katika kuchangia mafunzo, sera mbaya ambazo ni sumu kwa matokeo mazuri.

Ni dhahiri nyimbo za ngoma katika kabila la wakaguru zinae mahusiano makubwa na suala la maadili yanayoweza kuwa mazuri au mabaya kutokana na utumikaji wa amali hizo za jamii. Ngoma hizo zilileta matunda imara kwa njia ya kuridhishana na kufundisha jamii kuishi pamoja na kuheshimiana. Nyimbo za ngoma zilibeba ujumbe mkubwa mno katika kujenga maadili ya jamii.

SURA YA TATU

3.0 KAZI TANGULIZI

3.1 Utangulizi

Sura hii inahusu kazi za utafiti zilizokwishafanyika zenye uhusiano wa moja kwa moja na kazi hii ya utafiti “Kutathmini dhima ya nyimbo katika kukuza na kuimalisha malezi, mfano wa kabila la wakaguru, yapo maelezo toshelevu yaliyotolewa na wataalamu mbalimbalina ambao wametoa michapo yao ya mawazo ambayo yanauhusiano mkubwa na mada ya utafiti huu. maana zilizo tolewa ni pamoja na ya ushailri, maana ya nyimbo, maana ya nyimbo zangoma, maana ya fasihi ya ngoma, chanzo cha ngoma, chanzo cha nyimbo, chanzo cha jando, chanzo cha digubi, umhimu wa nyimbo, umhimu wa nyimbo za ngoma za jando na unyago na maana ya unyago na tofauti kati ya unyago na jando.

Katika sura hii mtafiti amepitia kazi mbalimbali zilizokwisha andikwa na wataalamu mbalimbali, mada ya utafiti huu ni mchango wa nyimbo za ngoma katika kukuza na kuimarisha tabia njema kwa jamii” mtafiti amehakiki kazi tangulizi zinazo husu mada hiyo.

Makusudi makuu ya kupitia kazi tangulizi ni kutaka kuzama ndani ili kuweza kuyapata mambo yaliyopatikana katika utafiti wa nyuma juu ya mada zinazofanana na utafiti huu.

Azima ya kazi tangulizi ni kuangalia mapengo yaliyoachwa na tafiti zilizopita ambazo zilihusu nyimbo za ngoma za kabila la wakaguru hii itamwezesha mtafiti aweze kuziba mapengo hayo yalishindikana kuzibwa na watafiti waliotanguloia

nyimbo za nngoma za digubi na za jando ni wakala, mwongozo na kielelezo na ustaarabu wa wakaguru katika kuendesha maisha yao.

Nyimbo za ngoma hutumika kuelimisha jamii hutumika katika kubeua tabia zisizo takiwa katika jamii yao, kinachotakiwa nikuondoa uozo uliomo katika jamii yao na jamii zinazo wazunguka nyimbo za ngoma ni nyenzo za kuburudisha jamii na kurekebisha jamii umuhimu pia ulioneshwa na ukpewho (1992- 138) kila shughuli au kazi katika mila na desturi za maisha ya kiafrika ambayo hayafuatani na myimbo kutoka mtoto anapozaliwa kukua kila hatua ya biandamu, maisha hadi mwisho naye kezilahabi, E (1981: 120) katika "urithi na utamaduni wetu" anasema binadamu hujifunza asiyejifunza ni mtumwa" Naye mtafiti Samuel, J (1766) aliamdika juu ya maisha ya wakaguru na umuhimu wake, mtafiti huyu alitafiti juu ya lugfha ya wakaguru (2007) Malin Petzel, Mtaalamu huyu alidokezwa na mtaalamu wa chuo kikuu cha Gotebory ambaye ni msimamizi wa somo la lugha za Afrika, lugha ya wakaguru imeenea zaidi katika maeneo ya wilaya za mvomero, Mpwapwa kongwa kilindi kilosa na wlaya mpya ya Gairo na kiteto.

Wazungumzaji wa lugha hii wanaitwa wakaguru wamegi lugha yao ni chikaguru chimagi lugha yao imeendelea kujulikana hadi miaka 188 naye beidelman katika kazi yake ya miaka ya kuanzia 1950 na 1960 naye nganyagwa katika tafiti zake anasema wakaguru waliweza kutambulika miaka 1900 nakuwezwa kuchanganywa na kabila la wagogo lakini ushahidi wa wazee umethibitisha wazi kuwa wakaguru wana lugha yao na asili yao ni huko milima ya itumba historia za koo za kabila hili zinathibitisha hayo maeneo yanayotajwa kama chimbuko la koo zote ni sehemu za tarafa ya Nongwe.

3.2 Tahakiki za Kazi Tangulizi

Baada ya kupata tatizo la utafiti huu mtafiti ilimpata kusoma na kupitia kazi tangulizi na ndizo zilizo mhimiza na kumpa hamasa na kuona ipo haja ya kuziba baadhi ya mapengo yaliyoachwa wazi na watafiti waliotangulia kupitia nyimbo zangoma za jando na unyago. Katina utanzu huu wapo walio andka juu yanyimbo, ushairi, ngoma wakifanya masikani mengine kwa hiyo kwaeno hili la utafiti kata za chagongwe na rubeho utafiti waainhii haujawahi kufahamika ili kuweza kukabili tatizo la mmomonyoko wa maadili.

3.3 Hali Halisi, Matabaka na Utamaduni wa Vijana

(i) Miaka ya 1960 hadi 1970 vijana waliokuwa kipndi hicho walilelewa vizuri na mila na desturi ya tarehe miziki ya jadi iliendeshwa kama kawaida.

(ii) 1961-Idadi ya watu ilikuwa milioni 8.

(iii) Sensa ya 1967-Milioni 12,sensa1957.

(iv) Sensa ya 1978-Milioni 17.

(v) Sensa ya 1988-Milioni 23.

(vi) Sensa ya 2002-Milioni 34.

(vii) Sensa ya 2012-Milioni 40.

(viii) Watu waliozaliwa baada ya mwaka 1978.

Nichaka dya kulonga.

Nitole.

Wagamba diha.

Yaya gwe.

Amadege mtimila.

Nhndeule mai yangamba chilomo.

Nghe kutolwa mlewa Nghe kutolwa

Kiitikizi, Inghetulwa iyee iyoo haya

(Mtunya).

Vijana wanaungana kiutamaduni mipaka iliyowekwa na Alune Bismark mwaka 1884 na kuungana kiutamaduni watu wengine wenye asili Afrika popote wanapoonewaa.

Pan Afrikanism-umoja wa Afrika au ukandawazi wa Afrika. Famon F. (1961), alipata kusema haya,alitamba,kuwa sehemu kubwa ya vijana katika mataifa machanga famon ni wazi kwa zana katika dunia ya utandawazi vijana wanaathirika na uozo huu tamaduni za kigeni, michezo inayo wezeshwa ni ile inayo didimiza mila na destuli za kiafrika mfano mzuri,utaona waziri akifunga mashindano ya ulimbwende wasichana wakiwa nusu uchi je ni viongozi wangapi wafungao hata kilele cha sherehe za jando au wasichana waliohitimu mafunzo ya malezi ambayo ndiyo msingi mkubwa wa malezi bora,sehemu ambayo tunapata bi halusi,mara tu baada ya kuhitimu mafunzo hayo,wakiwa wametunzwa je,hawa wa mashindano ya umisi, kama wakiwa wanarudi wamejeruhiwa, na hawakai tena,hujirudisha na zawadi ya vimini watakavyo endelea kuvaa,sehemu za heshima na hatimaye wasichana wanafurai kugeuza nguo zao kuwa za mazingira ya kiulimbwende ulimbwende,mfano inaonekana wazi,yaani huwezi kutembea mita mia 100,mijini bila kushuhudia haya.

Katika utafiti wa Profesa chachage Seithy.I.Chachage wa idara sosholojia UDSM,Ndani ya bongo utandawazi na migogoro ya utamaduni ilinukuu hotuba ya uzinduzi wa jamhuri ya Tanganyika tarehe 09.12.1962,mwalimu Julias Nyerere.

Historia ya utamaduni wa Tanganyika naye anaeleza kuwa nchi isiyokuwa na utamaduni wake haina tofauti na mkusanyiko wa watu ambao hawana roho, iwawezeshayo kuwa Taifa,Maelezo hayo ya uzinduzi yanaweza kuyalinganisha na nadharia ya fasihi, ina kwao Tanganyika ilipopata uhuru mwalimu Julius Kambarage Nyerere alitoa hotuba zake kuwakumbusha Watanganyika kuwa pamoja na kutawaliwa kwao haifuturubushei,bali ikumbukwe utamaduni waliokuwa nao ulikuwa upo pale pale, zile dalili zilizojionesha kubinafusisha kwa utamaduni uliihitaji kujipanga upya hata mwalimu akatangaza kuwa Tanganyika kama taifa lazima liwe na lugha yake ya taifa ,baada ya lugha ya watawaloa kiingereza ambayo ni sehemu ya utamaduni wetu tulikuwa na mwelekeo kidogo hadi azimio la Arusha 1967 baadaye mbinu za kigeni zilijitokeza kurudisha ukoroni kwa kutilia mkazo lugha yao katika kufundishia katika shule za sekondari na kufundishia katika elimu ya juu marumbano ambayo bado yanapewa,nguvu bila suruhu.

Bado vitendo vya wakoloni vinavo jitahidi kuona kuwa waafrika hawana utamaduni wao kwa kuweka vizingiti kutumia imani ya dini ya dini zisizoweza kutumia lugha zetu,na hadhi yetu hasa katika nyimbo. Vijana wetu ndio waathirika zaidi wa uozo wa tamaduni nyingine za nje/ wageni.

Vijana hawana mambo ya kufanya na wanao muda mwingi wa kupoteza tatizo la vijana kuwa na mazingira ya kutojali ni kuwa hawawezeshwi kujiendeleza katika mtaala wa elimu ya jadi/kielimu na kiutamaduni.Hawajengwi kimazingira ya kuwawezesha kupata njia za kujikimu,vijana kwa vile hawahudhurii mafunzo ya elimu ya jadi ambayo inatakiwa iende sambamba na elimu ya kimagharibi ili kupata uwiano mzuri utakao mwezesha mototo wa kitanzania kuweza kukua na maadili na malezi ya kitanzania na kupata elimu rasmi yenye misingi inayotokana na misingi ya elimu ya jadi,lakini inapotokea elimu ya jadi haiwi misingi,basi matokeo yake ni haya sasa ya vijana kuchukua malezi na mila na desturi za kwao kutaka kuishi kizungu,matokeo yake wanabadiri mwendo,sura mfano wa kubadilisha ngozi ili waonekane wana rangi ya mzungu,utawaona vijana wakiiga wazungu wakiongozana na mbwa,basi nao hivyo hivyo imetokea aibu kwa mambo kadhaa yaliyotokea juu ya mavazi vijana wanavaa nusu uchi,huvaa mavazi ya nje yanapotakiwa kuvaliwa mfano carwash,maandishi kama motury attenstant n.k.

3.4 Dhanna

Neno nyimbo limekuwa likiwachenga wataalamu wengi wa fasihi na jamii kwa ujumla.Na kwamba iwapo swali likaulizwa kwa mwanafunzi waleo na mwalimu walieo hii, nyimbo ni nini? Majibu yatakayotolewa ni mengi na tofauti kubwa, mkanganyiko huohuletwa na wazuoni wasiotafutwaukweli kwa kutumia utafiti wao bali wao hutegemea kupata kila kitu kikiwa tayali kukitumia. Katika kufafanua nyimbo ni budi tutazame ushairi.

Naye Mtaalamu wa fasihi Mnyampala T. (1965), alipata kusema ushaili ni mwingi wa maneno ya hekima tangu kale. Ndcho kitu kilicho bora sana katika maongezi ya dunia kwakutumia maneno ya mkato na lungha nzito yenye kunata inayopaswa kwa mizani na vina maalum yeye anausemea ushaili wa Kiswahili.

Naye Shaaban Robert (1958) Amri Abedi (1965) Jumanne Mayoka (1986) Abdalla Abdilah (1973) kwao hao matumizi ya sheria za vina, urari na mizani ndizo uti wa mgongo wa urudhi ya Kiswahili Senkoro (1987) anasenma wasioweza kuzitimiza shelia hizo kali basi wasijiite kuwa ni washairi wa mashairi ya Kiswahili.

Lipo kundi ambalo halikubaliani namtazamo wa wataalamu hao juu ya Dhanna ya ushairi, maelezo yao yanayotofautianani;

Naye mtaalamu Topan (1974) Mulokozi na Kahigi (1982) Henry Muhenuke na Theobald Mvungi (1982) wanaunga mkono mtazama huo na kusema kwao wao sheria za vina, na urari wamizani kuitwa uti wa mgongo wa mashairi wamekataa, wao wamesisitiza kuwa sheria hizo sio lazima shairi la Kiswahili kubanwa na sheria za wana mapokeo, hata usoni una asili. ''Asozawa tumbilisi rahisi kumthamini tumbili wale nduguze''.

Mtafiti anayo mambo ya kuuliza iwapo kezilahabi , Topani, Mulokozi, Mvungi hawakuzikubali shelia za ushairi je ni jambolipi linalo weza kusimama, kutetewa, kuendelea yakadumu bila kuwa na kuongozwa na sheria zake maalumu? Niwajibu wa wanazuoni kuendeleza mjadala huu juu ya ushairi wa kiswahiri ili kupata

maana inayokubaliwa juu ya dhanna ya ushairi, ili likipunguzwa upotoshaji uilozushwa utaendelezwa. Ushairi si mmoja kila watu wana wao kwa kanuni zao. Ambao hauna kanuni si ushairi na haupo.

Kezilahabi, E (1981:120) katika " Urithi wetu" anasema ushairi umechukua nafasi kubwa ya lugha na wakati wa binadamu katika hatua zake za maendeleo" kauli hiyo huenda sambamba kuwa nyimbo za ngoma zimechukua nafasi katika jamii kwa ukutumia lugha kuwasilisha ujumbe kwa jamii, ili kutoa magunzo thabiti kwa jamii nyimbo za ngoma ni kielelezo cha jamii katika kukaa kuelimisha kuadabisha na kuadilisha jamii aktika kujenga maadili mema ya jamii katika kazi zilizota gulia zinaonesha kuwa kinachotakiwa ni kuptia upya majukumu ya jamii kwa watoto wao, kuangalia ushirikishwaji kwa vijana katika shughuli za nyimbo za ngoma mkazo unatiliwa na wahusika wenye mamlaka kwa jamii husika.

Kazi tangulizi zilizokwisha tolewa katika kutoa mchango nyimbo za ngoma katika kukuza na kuendelsha maisha ya mama kwa jamii ya kikaguru, imebainika wazi kuwa lipo pengo kubwa katika kuelezea mchango wa nyimbo za ngoma katika kurithisha amali za jamii.

Naye Jengo (19991), anaelezea mambo ya mila na tamaduni za watu wa pwani, anaamau kuzungumzia jando na anawema jando ni ndali muhimu sana cha mafunzo ya maisha ya pwani lkote. Ndaki hii inatoa mtu usungoni na kumtia mtu uromboni, watoto walipelekwa waliwa na umri wa kusikia na kushika ili wanaporejea, wandi wakiwa watu wazima huko jandoni wari wanatakiwa kuyajua mambo yote ya utu

uzima ndaki hii kwa upende wa wanaume kinaelezea yote muimu yahusuyo junsia wamawake ulezi pamoja na kuwakomaza wawe watu wavumilivu na wenye ujuzi wa mambo mbalimbali.

Na kwa upande wa ndaki ya unyago ili kuwa ni chuo na taasisi kama jando na ndaki hii iliwahusu wanawake peke yao nao kama ilivyo kwa wanaume walifundishwa mambo yote yaliyohusu ndoa na matayarisho ya kuwamudu maisha ya ndoa fahari ya mrombo wa kike ni kuolewa na kuishi kisitahiki maisha yake yote.

Naye Muhando na Basidya (1976) katika utafiti wao waliofanya kuhusu mila na desturi za jamii ya wakaguru waishio kulosa mkoa wa morogoro na natokeo yake yaligunduliwa kuwa nyimbo za ngoma zilitumika katika kurithisha mila na desturi za jamii hiyo ya kikaguru yalipata kusema kwa kupitia ngoma ya Digubi pamoja na nyimbo zake unyago wa wakaguru huchezwa na wanawake waliokwisha olewa na kuchezwa unyagoni shughuli hizi huambatana na nyimbo maalumu ambazo zote zina mafumbo mengi ndani yake.

Moja ya nyimbo hizo ambazo zimebeba mafunzo maalumu ni

Segela ng’ome woiee

Dyamnamata

Farijama kwa Kiswahili

Sogea nilale

Limeng’ang’ania tu

Wimbo huu ukishaimbwa maana yake ni hali ya msichana akiwa katika safari yake ya utu uzima dhana yake imefichwa mwimboni

Watalamu mbalimbali wametoa fasihi ya neno nyimbo kwa mawaka na mapana aghalabu nyingi ya fasihi hizo zinalingana ama zinakidhana kwa namna walivyotoa fasihi hizo na namna moja ya ufafanuzi uliotolewa na **Mulokozi(1996), anasema**,

"mwimbo nikila kinachoimbwa…………

"mambo muhimu yanayotambulisha nyimbo ni;

(a) muziki wa sauti ya muimbaji au waimbaji.

(b) matini au maneno yanayoimbwa.

(c) hadhira inayoimbiwa.

(d) muktadha unaofungamana na mwimbo huo; kwamfano sherehe; ibada; kilio n.k.

Nao Maganga,nw(1988) waliandika hivi;

Nyimbo ni tungo za Kiswahili zenye kutumia mahadhi' mwendo na muwala. Nyimbo huweza Kuimbwa pamoja na kucheza muzikiaukipekee.

Huweza kuimbwa na mtu mmoja peke yake au na wafuasi wake wakiitikia, Zipo nyimbo nyimbo za aina mbalimbali kwa mfano; tumbuizo,bembea,nyimbo za ngomza mviga nyimbo za harusini, "ikimele" na kikaguru zinaitwa "ironga"(itonga ni nyimbo maalumu zinazoimbwa wakati wa ngoma ya digubi kwa maumbo ya bibi harusi).

Akieleza maana ya nyimbo, Ndulute (1977) anasema "Nyimbo ni aina ya fasihi simulizi yenye namna ya pekee ya kujieleza. Kila mutu huweza kuitumia bila ubaguzi kwa wakati wowote kila anapojisikia .Anasisitiza kuwa nyimbo ni

chombo cha kujifurahisha, kuonesha huzuni, kutoa mashambulizi, kujihami, n.k.

King'ei (1997) anasema; fani iitwayo nyimbo ni mojawapo ya tanzu maanifu katika fasihi simulizi kwa tamaduni zote. Katika fasihi ya Kiswahili , utanzu wa ushairi na nyimbo umeingiliana na kuathiriana sana kimuundo na kimtindo. Kazi ya nyimbo kwa mtazamo wa kijamii huishurutisha fani hii kujihisisha kadri ya mapito ya wakati, kimuundo na kimaudhui nyimbo hulazimisha kubadilika ili kufungamana na mabadiliko ya jamii zinamoibuka.

Kwa maelezo hayo, nimeonekana kuwa nyimbo ni tungo ziimbwazo na binadamu kwa kutumia maneno ya kutamkwa, kwa lengo la kufikisha ujumbe. Ujumbe unaweza ukawa wa furaha (Kuburudisha) kuelimisha, kuonya na kufundisha, anghalabu; nyimbo nyimbo nyingi huambatana na tukio au madhari Fulani. Na lengo la nyimbo huendana na tukio hilo.

Haule (2009) nyimbo ni maneno yanayo tolewa kwa sauti ya mahadhi; ala za mziki, ama kwa pamoja au peke yake.
Maana hii inampanua mtafiti katika kujifunza zaidi juu ya nemno mwimbo, kwani ameweza kupata baadhi ya vitu vinavyoweza kutambulisha mwimbo kuwa ni sauti zenye mahadhi na ala za muziki kwa pamoja.

Mwachisanga (2009) anasema nyimb ni maongezi yenye burudani yanayotolewa katika mikusanyiko ya watu, huundwa kwa mipangilio maalum wa maneno na kuambatana namapigo na mapigo ya kimuziki, pamoja na ala za muziki kama

ngoma, kupinga kofi, zeze, vibuyu n.k. mtafiti bado anaona kuwa utata kwa neno wimbo kuitwa maongezi yenye burudani, kwani burudani ni furaha; jee nyimbo za huzuni , uwindaji , nazo ni burudani?

Freuchen (1962) anasema nyimbo ni maoni, maonyo kupitia mashairi yanayoimbika na watu baada ya kusukumwa na nguvu maalum. Mawazo hayo hayawezi kutolewa kwa hadhira kwa njia ya mazungumzo ya kawaida na kuleta athari iliyokusudiwa.

Mawazo ya mwanadamu hutokana na nguvu maalumu aliyozingirwa kwa wakati huo kama furaha, hofu, uchungu. Binadamu anapokuwa na mawazo mengi kichwani, hujikuta akiathirika kwa namna Fulani, pasipo hiali yake. Hujikuta anajiwa na maneno yanayo vuta mwimbo.

Umhimu Wa Nyimbo.

Lukanga(1988)anasema;Afrika najamii nyinginezo duniani; nyimbo zimekuwa chombo muhimu katika Nyanja zote za maisha.

Nyimbo hutumika kama chombo cha harakati katika elimu kuifikishia taalifa kwa haraka; kuiburudisha na kuifanya jamii kutambua mazimngira yake. Nyimbo ni chombo cha jamii kinachohakiki tabia za watu mtu anapokosea, hukemewa. Anapofanya vizuri, husifiwa na kupongezwa.

Guma(1967) Akielezea umuhim wa nyimbo katika jamii, anaziona nyimbo kama kielezea cha aina zote za maisha; kuzaliwa, sherehe, vifo, tabia za watu

na harusi. Anaona kuwa nyimbo ni chombo kinachotoa mwelekeo wa tabia za watu katika kiwango cha mtu binafsi na jamii kwa ujumla.Huibua mawazo ambayo jamii ikiyapokea na kuyatumia vizuri huweza kutumika kama dira na mwelekeo wa maisha ya kila siku (mfano):

Jilala(2008) anasema nyimbo ni kielezea cha mambo cha mambo yote ya mwanadamu kama uchumi, siasa, namambo mengine ya

Senkoro(2003) ameeleza umuhimu wa nyimbo, kutoa wasanii huimba na kucheza, matatizo yao; fikra zao, matarajio pia ni sehemu ya maisha yao.

Ngoma

1. Ala ya mziki inayotengenezwa kwa kuwabwa ngozi kwenye mzinga.
2. Mchezo wa kufuata mdundo wa ala hiyo, (ms) kucheza ngoma goya kufanya jando
3. Lisilo na faida.
4. Nyimbo za ngoma ni mchezo au ngoma inayofuata mdundo wa ala inayofuatana na nyimbo zinazoendana na mdundo wa ala zinazopigwa kufuata utaratibu maalumu.
5. Nyimbo za ngoma ni nyimbo zinazoongozwa na mdundo wa ngoma na wenye mapigo ya kimuziki yenye mahadhi maalumu ya jamii hiyo (***tafsiri yetu 2013***).
6. (**tafsiri yetu 2013**) Nyimbo za ngoma ni nyimbo ziimbwazo kulingana na mchezo mchezo wa kufuata mdundo wa ngoma husika ukiusikia jamii

yenyewe itatambua aina ya ngoma zinazopigwa.Mfano zipo nyimbo maalumu kwa ngoma Fulani tu, mara chachengoma hutumia nyimo za aina moja na mdundo huohuo.

Dhima ni wajibu mkubwa pamoja na uwezo wa kufanya jambo; madaraka, wadhifa, upande uonyeshao madeni katika walaka wa mizania.

Madaraka Ni uwezo wa kupanga na kufanya mambo Fulani anayopewa mtu au nchi:

Wadhifa, dhima

Madende Dosari na mkwaluzo wa sauti katika kuimba au kusema.

Madhababu Mahari pa kutolea kafara ama kufanyia tambiko, meza ya kutolea sadaka ya musa kanisani, altare, mahali pa kuchinjia wanyama.

Mmomonyoko - hali ya kuvunjika au kumegekamegeka kwa udongo au ardhi ku tokana na kutiririka kwa maji barafu au upepo.

Malezi –Ni njia ya ukuzaji wa mtoto kwa kutalajiwa kufuata tabia na mwenendo unaostahiki, makuzi funzo.

1. Mmomonyoko wa maadili ni hali ya kuvunjika au kumegeka megeka kwa mwenendo Mwema au mafundisho yatolewayo kwa njia ya hadithi, nyimbo, mashairi, ngoma.
2. Mmomonyoko wa maadili ni hali ya kuvunjika au kumegekamegeka kwa mafundisho Mzuri yaliyowekw na jamii kwa ajili ya kukuza na kuimalisha malezi Mema kwa jamii.(Maelezo yetu 2013).

Ngoma zilizoteuliwa kwa ajili ya utafiti huu;

1. Digubi

2. Ikumbi(Jando)

3. Mtunya

Jando kumbi la watoto wanaume wanapotahiliwa na kufundishwa mambo ya utu uzima. Nyimbo za ngoma ya jando ni mkusanyiko wa nyimbo zote zinazotumika katika kipindi chote cha vijana wa kiume wanavyokuwa katika shughuli za mafunzo ya kufundishwa mambo ya utu uzima.

SURA YA NNE

4.0 MBINU NA NJIA ZA UTAFITI

4.1 Usuli wa Kuingia Maskani

Awali ya yote mtafiti alitumia barua rasmi ya kuandikishwa kwake, kusoma shahada ya uzamili, inayomtambulisha kuwa anafanya utafiti kutoka chuo kikuu Huria cha Tanzania, Mtafiti aliomba kibali kea Mkurugenzi mtendaji, Halmashauri ya Wilaya ya Kilosa na kwa sasa Gairo ni wilaya mpya. Kibali kilitolewa na Mkurugenzi mji mdogo wa Gairo.

Mbinu ya ziara iliyotumika kuingia masikani. Ziara ni tendo la mtu au watu kwenda kwenye eneo la tukio na kukabiliana ana kwa ana ili kukidhi haja kulingana na malengo aliyojiwekea katika kazi inayomkabiri mtafiti. Mtafiti aliendaa kwenye maskani ili kupata picha halisi ya namna ya kuzipata taarifa zitakidhi malengo ya utafiti uliomkabili.

Kabla ya kuanza rasmi zoezi la utafiti maskini, ziara ilianza hadi ofisi za watendaji wa kata maelekezo yaliyotolewa na mkurugenzi wa mji mdogo wa Gairo. Katika kila ofisi mtafiti alipofika ilimpasa kutia saini kwenye vitabu vyawageni kila ofisi ya kata na kijiji, ili ajitambulishe asije akatiliwa mashaka yeye pamoja na kutambulisha wasaidizi aidha aliokuja nao au wale aliwakuta katika maeneo hayo.

Kwa kila kata na kijiji alikusanya Takwimu zake ilimpasa kutafuta asili ya kila jina la kata na kijiji hata vitongoji alivyovikia, Hakusita kutafuta maana ya baadhi ya

majina ya wahojiwa mbalimbali, na majina ya vitu kama milima, misitu n.k. mtafiti ilimpasa kujenga na kuimbarisha uhusiano mzuri kati yake mtafiti na wenyeji wake, na pia viongozi alioshirikiana nao na hata wale asioshirikiana nao. Ilimbidi kushiriki shughuli za kijamii zilizojitokeza akiwa anaendelea na shughuli zake mf. Misiba, Mikutano ya Hadhara n.k.

Rubeho asili yake mbeho yaani kwa kikaguru kaubaridi au baridi kali. Baridi kali katika eneo hili lilijitokeza zaidi miezi ya mei, Juni, July na Agosti kipindi ambacho sehemu hizi zilipata baridi kali zaidi kuliko miezi yote kwipiapa asili ya neon hili lilitokana na karafati lililowekwa kati ya msingisi na Rubeho, katikaki yake kulikuwa kitongoji ambacho ukoo mmoja tu ndio ulikaa hapo. Watu wakaanza kuita "ahaya hepipa – penye pipa" baadaye kijiji kikawa kikubwa hadi leo, kinaitwa Hepipa (kikaguru) kwipipa Kiswahili.

Masenge ni sehemu mojawapo ya maneno ya utafiti lenye asili ya jani la palizi ya kwanza ya mshindi ambayo imepatiliza kwenye shamba. Mashamba mengine yameanza kupaliliwa palizi ya pili ambayo huitwa "ilima" au nzuo, Kisitwi asili yake ni jina la Kijiji.

Chagongwe asili yake ni ukoo wa kikaguru uitwao wachagongwe ambao asili yao ni katika eneo hili likiwa ndilo chimbuko lao, na kitambulisho chake kikubwa ni mmea mmoja uitwao "Ichagongwe" itumikayo kama mboga kipindi cha kiangazi.
Lufikiri –Ni kijiji katika maskani ya utafiti kilichopo katika kata ya Chagongwe.
Chidete–Ni kijiji katika maskani ya utafiti kilichopo katika kata ya Chagongwe.

Itugi –Ni kijiji katika maskani ya utafiti kilichopo katika kata ya Chagongwe.

Lujuwa –Ni kijiji katika maskani ya utafiti kilichopo katika kata ya Chagongwe.

Ibalama –Ni kijiji katika maskani ya utafiti kilichopo katika kata ya Chagongwe.

4.2 Dhana ya Mbinu za Kukusanya Takwimu

Mbinu za utafiti ni hatua za kifalsafa za mtafiti ambazo zinakuwa na mabunio kulingana na kazi yake mtafiti na jinsi atakavyoweza kukusanya takwimu, kuzichambua na kuandika taarifa ya matokeo ya utafiti. (Bailey 1994). Kwa dhana hiyo hiyo, naweza kusema mbinu za utafiti ni ujuzi na ufundi autumiao mtafiti na kumsaidia kukusanya takwimu anazozihitaji.

Mbinu za utafiti zipo lukuki mno, ambazo ni pamoja na usaili, umakinifu, maswali na majibu, hojaji na kusoma machapisho mbalimbali yanayohusu utafiti huu. (Sevenya na Robinson 2001) zote hizi husaidia kuimarisha mbinu ya kukubalika katika jamii ya utafiti na kupewa taarifa kimaumbile bila ya hofu.

Takwimu zitumikapo katika shughuli hizi ni taarifa na majibu mbalimbali ya maswali kadhaa waliulizwa waliotoa taarifa huko maskani. Kwa Takwimu za namna hii tunaziita takwimu za msingi. Mtafiti amezikusanya mwenyewe kutolea kwa walioteuliwa kwa utafiti huu.

Takwimu za upili ni zile zinazotokana na machapisho ya vitabu, matini, majarida na wavu-pepe. Takwimu zote hizi hupatikana kwa kutumia njia/mbinu ya usomaji wa maandisi mbalimbali ya watafiti wengine.

4.3 Mbinu za Kukusanya Data

Dhana ya mbinu/njia za kukusanyadata, kutokana na tafsiri ya kamusi ya kiswahili sanifu (2004) mbinu ni njia zenye hila na ujanja za kufanya jambo, mizungu au ni njia ya kutekelezea jambo. Njia ni sehemu inayotumika ili kupitia barabara ni namna au jinsi ya kufanya au kupitia jambo. (Tafsiri yetu 2013) mbinu ni njia zenye hila ya kutekelezaa azma ya utafiti kwa njia ya kisayansi hatimaye kupata matokeo kwa njia ya uchunguzi). Njia ni ule utaratibu unaotunika katika utekelezaji wa shughuli za utafiti wa kisayansi na zenye kuleta matokeo ya kisayansi (Tafsiri yetu 2013).

Mbinu ya mtafiti ni mizungu anayoitumia mtafiti kutekeleza na kuchunguza tatizo lake la utafiti haki anapopata suluhu au maafikiano ya tatizo linalotafutiwa, yaani katika kupata ufumbuzi wa tatizo la utafiti. Njia ni sehemu inayotumika ili kupitia ili kufikia lengo, au ni namna ya kufanya utafiti, hatua kwa hatua. Njia ni mpito wa kuimarisha mbinu. Mfano, mbinu ya umakinifu ni utaratibu unaofanyika kwa njia ya kushirikisha kwa kutua hatua mbalimbali, washiriki wa utafiti hushirikishwa katika kufikia lengo.

Washiriki na mtafiti hufanya na kutatua kwa pamoja wakishirikiana pamoja yaani huwa pamoja. Ushirikishwaji huo huwa na njia mbalimbali. Mavazi, lugha, wema, upole, ukarimu wa kuelekezana n.k. Njia hii humfanya mtafiti kukubarika, kuonekana kitu kimoja, hata kama ni jambo la hatari huondoa hofu, iwapo la huzuni basi wote huwa wanahuzunika pamoja na huwezesha majibu mazuri yasiyoshaka. Taarifa zote hupatikana kwa vile ushirikishwaji huo hufanya tendo la hofu kuondoka. Data inayotarajiwa hapa ni taarifa zitolewazo zikiambatana na majibu mbalimbali maswali yaulizwayo kulingana na mahitaji ya mtafiti (malengo ya utafiti). Na data

hizi huitwa za msingi, na msingi wake mtafiti huwa amezikusanya mwenyewe kutoka maskani kwa watafitiwa. Data za upili zilizotokana na machapishi ya Nakala, magazeti, vitabu, majarida, nukshi, wavupepe, na mara nyingi data hizi hutokana kwa njia ya kusoma maandishi.

4.2.3 Umakinifu

Umakinifu ni hali ya utulivu wa fikra dhati, kituo, tulivu, umakinifu ni mbinu mojawapo ya utulivu ambayo imemsaidia mtafiti pasipo papara na akaweza kupata data. Ni mbinu ambayo mtafiti amepata fursa ya kujumuika pamoja na watafitiwa huko uwandani. Mbinu hii ni mbinu ambayo mtafiti ameshuhudia mwenyewe na ameshiriki eneo la tukio akiwa na jamii katika matukio ya jando na unyago. Hali ambayo ilimfanya mtafiti kupata nafasi ya kupata taarifa alizozipata. Njia hiyo ilikuwa na matatizo katika matukio ya unyago, mfano kwenye tukio la Digubi lililotumika katika kumfunda mwali, baadhi ya hatua za Digubi hakuruhusiwa bali taarifa za ndani sana alizipata kwa msaidizi wake wa kike ambaye alishiriki moja kwa moja toka mwanzo wa shughuli hii hadi mwisho. Msichana aliyevunja ungo hufundishwa ndani na akina mama wenye umri mkubwa na ni waletu waliopitia unyago. Vilevile kwenye harusi, alishiriki baadhi ya matukio, lakini kipindi cha kumfunda Bi-harusi alibakia nje na kusubiri taarifa hizi toka kwa shangazi wa Bi-harusi na kumweleza yaliyojiri kwenye mafundisho. Juliana Kusalula ndiye alimsaidia katika mambo ambayo hakuyapata hadharani. Bado yapo mazito mengine ilimpasa atoe jogoo ikiwa adhabu ya kupewa taarifa ambazo hakupaswa kuzipata, hii ilitokana na umuhimu wa tukio kwa jamii na kupewa taarifa hizo ilitokana umuhimu aliouelezea jamii hiyo kupata taarifa hiyo kwa manufaa ya utafiti.

Jogoo huyo huitwa “Ijogolo” ni huwa jogoo halisi au fedha kidogo ikiambatana na kinywa chochote. Jogoo au fedha kidogo hutolewa kwa Nyakunda, Mtafiti alivyohitimiza adhabu hiyo aliuliza kazi ya adhabu hiyo ni kuonyesha umuhimu wa jambo lenyewe, Jogoo halisi akitolewa hutumika kama mboga kwa shughuli hiyo kwa akina mama waliojumuika kwenye Harusi. Njia hii ilimwezesha mtafiti kushuhudia yanayofanyika, kushiriki baadhi ya matuko, mahojiano mfano alivyohoji juu ya matumizi ya adhabu ambayo ni jogoo au fedha mahojiano yalikuwa hivi:

Mtafiti: Sasa tunaendelea wote ndani

Julia: Wapi?

Mtafiti: Ndani!

Julia: (akimtazama) habana nake!

Mtafiti: Sasa itakuwaje, mambo hayajakamilika

Mwana: Malutu: Chigolo

Julia: Umesikia?

Mtafiti: Jogoo, sina

Mwana: Malutu, Singisa dimau dyako

Mtafiti: Dimau

Tulia: Shati lako, uangalie chochote si lazima pesa

Mtafiti: Kiasi gani?

Julia: Mia mbili,

Mtafiti:haya difudule mwenye dichaka usungu,kubali yaishe.

Hayo ni baadhi ya ushiriki na mahojiano yaliyofanyika mtafiti alishuhudia na kuangalia matukio yalivyofanyika na kuku…taarifa yeye mwenyewe.

4.4 Usaili

Hii ni mbinu ambayo mtafiti alikuwa anaona ana kwa ana na kufanya mahojiano ya na mama mambavyo huwa yanatendeka pasipo tukio, anachagua watu mahiri wa jando na unyago na kuwa nao na kuhojiana, huku akiwa anaandika na mtafiti alichukua picha za video na kurekodi taarifa hizo kwa sababu mengine yanaweza kuwa magumu kunukuu pale pale, badala yake angeweza kuyasikiliza kipindi cha uchambuzi mtafiti. Angekuwa si na sahii hii angetafuta mkarimani kutafsiri bali yeye mtafiti alitokana na jamii hiyo hapakuwa na sababu ya kuwa na mkarimani, yaliyosemwa kwa kikaguru aliyatolea tarima kwa kiswahili wakati wa uchambuzi wa Data. Hata wale wasiojua kuisoma na kuandika halikuwa tatizo.

4.5 Hojaji

Hojaji ni karatasi yenye maswali ya uchunguzi yanayoulizwa ili kupata majibu yenye nafasi za wazi ili zijazwe tafsiri yetu 2013) Mtafiti ametumia njia hii ya hojaji hizo kwa watu wanatakiwa kuhojiwa. Watafifiwa wao humjazia taarifa kulingana na maswali yanavyoelekeza, watafiti wa wanaolengwa katika Njia hii ni wale tu wanaojua kuisoma na kuandika, wale wanaojua kusoma na hawajui uandika mtafiti aliwapa wakasoma na kutoa majibu ambayo walijaziwa na watafitiwa waliojua kuandika. Na hii mtafiti ni pale tu alipoona watafitiwa hao huenda waliweza kutoa taarifa muhimu.

Kasoro la njia hii ni pale tu inapowabagua wasiojua kusoma na kuandika ambao wanaweza kutoa taarifa muhimu. Wasiojua kusoma na kuandika waliahidiwa na wasaidizi walioteuliwa kila kijiji ambao mtafiti alikuwa anazunguka nao kazi

nyingine ya wasaidizi ilikuwa ni kumtambulisha mtafiti kwa watafitiwa, kwa vile mtafiti baadhi ya vijiji kama kwipipa, Rubeho wa Masenge wengi wao waliokuwa hawamfahamu, na kwa vijji vilivyobaki wasaidizi walifanya kazi zingine.

4.6 Zana za Utafiti

Katika mchakato wa kukusanya data mtafiti ameweza kutumia zaidi. Mahojaji na virumbo au vinasa sauti katika baadhi ya sehemu virimbo na picha zake zimetumika kwenye matukio yote ya Jando na Unyago kwa baadhi ya matukio. Kwa sehemu kubwa jamii hii ya Kata za chagongwe na Rubeho watafitiwa wote wamejitahidi sana kutoka ushirikiano mkubwa toka mwanzo hadi mwisho wa kazi hii. Lipo tatizo moja lililokuwa likizuka na kusimama la baadhi ya wanasiasa wachache waliochochewa na baadhi ya wananchi wachache wanaotumiwa kama vibaraka wa wanasiasa wenye hofu na wanaokimbia vivuli vyao, wakidhani kila mtafiti yoyote huw anatamani kugombea nafasi za kisiasa, tatizo hilo lilikabiliwa na viongozi shupavu wa vijiji na kata waliolitolea ufafanuzi mzuri.

4.7 Wasaidizi Katika Kukusanya Data

Mtafiti hakuwa mgeni wa maskani haikufanya asiwe na wasaidizi katika mchakato mzima wa zoezi lake. Alikuwa na wasaidizi wake wanne aliowatumia eneo lote la utafiti, alitumia wasaidizi watano. Njia hii ilimfanya kazi kwa utulivu na ufanisi mkubwa na kufanikisha kazi yake kwa wakati.

Uchambuzi uliofanyika kutokana na swali (8) lilioulizwa watafitiwa inaonyesha matokeo yaliyopatikana kuwa chanzo cha mmonyokowa maadili ulichangiwa na mambo yafuatayo:

Utandawazi mfano matumaini ya Runinga na wavupepe kama sehemu ya utandawazi. Washiriki walikuwa 340 sawa na asilimia 100 ya washiriki idadi ya waliosema kuwa ni chanzo cha mmomonyoko wa maadili. Washiriki waliosema ndiyo ni 201 sawa na (59%) ya washiriki wote, kwahiyo inathihirisha wazi uharibifu ni mkubwa kwa kiasi kikubwa.

Tabia ya kupuuzwa kwa shughuli za nyimbo za ngoma hasa za Jando na Unyago, washiriki waliochangia kuwa upo upuuziaji wa nyimbo za ngoma ni washiriki 230 ambao sawa na (64%) ya washiriki wote. Kwa mantiki hiyo shughuli hizo zilizotumika katika kufundisha vijana maadili mema zimeporomoka na kuachwa na fani hii tafitiwa na athari zake ni kubwa kwa kiasi kikubwa.

Kitendo cha kupuuza na kudharau kwa mila na desturi kwa visingio vyovyote vile na kuigwa kwa mila na desturi zingine hasa za kigeni umeleta madhara makubwa, walioshiriki kujibu swali hili ni 230 ambao ni sawa na (67%) ni wazi kuwa hayo ni madhara makubwa yaliyopatikana hadi kupelekea hali tete katika jamii nzima shughuli hizi kufanyika kwa asilimia ndogo za kushiriki waliopinga ambao ni 130 sawa (33%)

Dini zilizoingia ambazo siyo za asili zimechangia mno kuharibu maadili ya Jamii hii kutokana na washiriki 302 sawa na (89%) tofauti idadi ndogo ya washiriki wasiokubali kuwa Dini kuwa chanzo cha kuporomosha maadili ya Jamii washiriki 38 sawa (11%) inathirisha, kuwa eneo hili limechangia kiasi kikubwa kuharibu maadili ya jamii kwa sababu watu wengi hawashiriki shughuli za ujenzi wa maadili ya jamii kwa kikwazo cha Dini, Eti kushiriki shughuli za nyimbo za ngoma ni kukiuka

taratibu za imani ya dini, ni sawa msemo wa Dini za kikristo kuwa “waache wavu wazike wavu wao” washirikiao mambo ya jadi waendelee.

Tatizo la kuwa na sera na mipango thabiti ya serikali juu ya nyimbo za ngoma kutokuwa wazi kumechangia tatizo la kutofanyika kwa shughuli hizo na kutoa mwanya wa taasisi za dini kujipenyeza vizuri na kubadili. Falsaha ya jamii hiyo, washiriki 280 sawa (82%) waliokubaliana na namna ya kutobainishwa au kukosekana kwa sera na mipango ya wazi juu ya nafasi ya taasisi za jadi katika shughuli za ujenzi wa Maadili ya Jamii yao, ukiangalia idadi ndogo ya washriki 60 sawa na (10%).

Tamaa ya fedha na umaskini unaoikumbwa jamii ya utafiti inaifanya Jamii kujifanya kushughulikia shughuli za kutafuta fedha za kujikwamua kiuchumi na unaacha shughuli za kuijenga jamii yao kimaadili ili kuwa na watu waaminifu hata katika kutenda kazi, maadili mabovu yanasababishwa kutojituma katika kazi. Washiriki 287 sawa na (84%) walioona Tamaa ya Fedha na visingizio vya umaskini kuwa kikwazo cha shughuli za ngoma, kumbe upo umaskini wa maadili mema, kukosekana kwa maadili ni umaskini pia (maelezo yetu 2012). Waliounga mkono Tamaa za fedha na umaskini ni washiriki (63) sawa na (16%) ambayo ni sehemu yenye ushawishi mkubwa na wenye mafanikio, mamlaka ya kusimamia mafanikio rasmi, idadi ni ile inayosubiri msukumo wa mamlaka ambazo zimewapa visogo na kuimba ukasuku.

Malezi ya wazazi ni sehemu kubwa inayotegemea kushiriki kikamilifu katika kutengeneza mipango ya malezi ya jamii kuanzia ngazi ya familia ya familia ndicho

chanzo kikuu cha malezi ya jamiikwa kutoa malezi kupitia elimu ya Jadi, Jando na Unyago ni sehemu ya Taasisi zenye majukumu ya kufanya hayo, iwapo Taasisi hizi hazifanyi haya ni sawa na chombo cha baharini kukosa nahodha, badala yake kitaenda mnamo kwa sasa kutokana na kupuuzwa kwa Taasisi hizo ndiyo maana ya kuporoka kwa maadili ya Jamii, hata wakipata elimu rasmi huwa inakosa msingi imara.

Uthibisho wa washiriki 340 (100%) waliothibitisha umuhimu wa malezi ya awali kusimamiwa na taasisi za jadi ili kutoa malezi ya awali kuwa msingi mkubwa kuachia taasisi za elimu rasmi ambazi hazijawa na mkazo wa malezi na kuachia malezi ya vijana kujifunza kwa kupitia mitando, kusababisha kujifunza malezi yasiyo yao na kuharibikiwa.

Vijana kupenda miziki ya nje inayowapelekea kuiga mambo yasiyo ya jamii yao, kundi kubwa la vijana kutilia mkazo kwenye miziki ya kizazi kipya inayowafunza mitindo ya jamii za nje zenye maadili yasiyo ya jamii zetu. Hayo yamethirika kutokana na washiriki 340 sawa na (100%) kuwa vijana wanashiriki zaidi miziki hiyo na wengine hupenda miziki hiyo kupitia aidha miziki ya Dini na ya kikazi kipya.

Jambo lingine ambalo limesababishwa na baadhi ya mambo hapo juu ni tabia ya wazazi na walezi kutotimiza wajibu wao wa kuwajibika katika wajibu wao wa malezi ya watoto wao na kuachia “Mlezi Jirani, utandawazi ufunze kupitia mitandao “(Mtazamo wetu 2012).

Msukumo wa pamoja juu ya malezi wazazi na asasi zote za kijamii Dini ikiwemo kuhimiza na kufuza malezi ya watoto wa jamii, zamani msukumo ulikuwamo kwa asasi sote. Washiriki 340)100%) walioshiriki 300 sana na (88%) wanaona tatizo hilo, kuwa msukumo wa malezi ya jamii ni la jamii yote si la wazazi pekee yake na ni mazoezi ya kila siku, matatizo hayo yanajionesha hata maadili yanaporomoka sehemu zote hata kisiasa, kiuchumu, kiutamaduni. N.k. Idadi ndogo ya washiriki wanaofikiri msukumo wa malezi si wa pamoja ni 40 sawa (12%).

Njia hii ilikuwa ina matatizo kwenye baadhi ya matukio mfano kwenye ngoma ya Digubi, ikiwa ni kipindi cha kumfunda mwari, bi-harusi, wanaoruhusiwa tu wanawake waliokwishapitia, na walioolewa au wote waliowahi kupitia hatua ya unyago tu na vinginevyo, dnio pekee watakaowezaa kupata taarifa za tukio kama kama lilo tu, Hivyo kupata taarifa za namna hiyo, mtafiti ilimbidi kutumia baadhi ya wanawake ama kutoa jogoo, wao huita “Ijogolo” ili aweze kupata taarifa, vile vile hutolewa pesa kidogo kwa nyakanga, kiunyago Ngakanya huitwa “Mwalifungi” kwa namna hiyo aliweza kupata taarifa hizo lazima awe anatokea jamii hiyo vinginevyo hakuna taarifa itakayopatikana vivyo hivyo hata katika jando matafiti wa kike atapata ugumu huo huo katika kupata taarifa, muke amtume mume , na upande mwingine amtume mke.

4.8 Wasaidizi Katika Kukusanya Takwimu

Ilimpasa mtafiti awe na wasaidizi kuanzia mwanzo hadi mwisho wa shughuli ya utafiti, wasaidizi hao wanaweza kutoka kila kijiji au namna mtafiti atakavyoona inafaa, sababu ya kuwa na wasaidizi ilitokana nay eye kuwa mgeni na maeneo hayo

katika kazi hiyo na wasaidizi walikuwa wenyeji wa eneo hilo na watu walioaminika na jamii. Kasi ya wasaidizi ilikuwa ni kumtambulisha mtafiti maskani kwa watafitiwa ili wapatiwe ushirikiano na sehemu ngumu waliweza kupata taarifa ambazo asinge weza kuzipata kiurahisi. Njia hii ilisaidia kufanikisha kazi ya ukusanyaji wa takwimu.

4.9 Zana za Utafiti

Zana za utafiti ni vifaa vya utafiti ambavyo humsaidia mtafiti kukusanya, kuandika na kuhifadhi taarifa zake. (Kubuk, 1987). Katika kukusanya takwimu mtafiti alitumia zaidi za mahojaji, kalamu, karatasi na virimbo au vinasa sauti baadhi ya sehemu. Virimbo na picha zake vimetumika kwenye jando na unyago. Hata hivyo jamii hii kwa sehemu kubwa, imetoa ushirikiano mkubwa katika kudadisi na kukabili kuchukuliwa picha, kushiriki katika sehemu kubwa ya shughuli hii.

SURA YA TANO

5.0 UCHAMBUZI WA TAKWIMU

5.1 Utangulizi

Sura hii imejikita katika uchambuzi wa nyimbo zote zilizokusanywa kutoka maskani, zipatazo nyimbo 130 zimechambuliwa nyimbo hizi zimekusanywa kutoka Mkoa wa Morogoro, Wilaya ya Kilosa na kwa Eneo husika la utafiti lipo wilaya mpya ya Gairo, Kata ya Chagongwe iliyopo Tarafa ya Nongwe na Kata ya Rubeho iliyopo Tarafa ya Gairo. Nyimbo za Nyiso ni 60 Malezi 54 maadili mema ni 23,kutia moyo ni 16.

Mtafiti amezichunguza nyimbo hizo za ngoma na kubaini dhima ya nyimbo kukuza na kuyaimarisha malezi ya jamii ya wakaguru. Mtafiti ametoa maana ya dhana ya (ku) tathmini kwa mfano Kamusi ya Kiswahili Sanifu, inaeleza kuwa tathmini ni:

(i) utafutaji au utoaji wathamani ya kitu

(ii) Angalia kitu kwa undani kisha kadiria bei au ubora wake, tunapozungumzia kutathmini dhima ya nyimbo ni njia ya utafutaji au utoaji wathamani ya nyimbo na majukumu ya yanayopatikana katika nyimbo na ambavyo yanavyotumika katika kukuza na kuimarisha malezi ya jamii. Pili ni kuyaangalia majukumu ya nyimbo kwa undani kisha kukadiria nafasi yake na ubora uliopo, au uthamani wa nyimbo katika malezi.

Katika jamii ya wakaguru utafiti umeonesha kuwa utoaji wa thamani kwa shughuli zote za nyimbo ni kile kitendo kinachofanyika na jamii katika kuipa jamii katika

shughuli za malezi ikiwa ni taasisi nyeti katika kukuza na kuimarisha malezi, tathmini hiyo hupimwa kutokana na kufuzu kwa vijana waliopitia mafunzo ya jambo na Unyago kwa kutumia nyimbo zenye mafunzo mazito yenye dhima ya kutoa malezi kwa jamii yao.

Dhana ya dhima nayo, mtafiti ameifafanua kwa mfano kamusi ya kiswahili sanifu inaeleza kuwa dhima ni:

Wajibu mkubwa pamoja na uwezo wa kufanya jambo, madaraka wadhifa. Upande uonyeshao maneni katika waraka wa mizania. Mtafiti anabainisha kuwa wajibu mkubwa wa jamii ya wakaguru ni kutoa malezi kupitia Taasisi za jadi mfano alioutumia ni Taasisi za jando na unyago katika kutimiza wajibu wao, wajibu wao kwa wavulana mfano hupata mafunzo kabisa ya awali kuwaandaa katika makundi matatu. Malezi yatokea wangali tumboni hadi miaka saba, miaka 8 hadi 16, 17 hadi 35 na 36 na kuendelea jamii inawajibika katika vipindi vyote. Vipindi vyote hivi mafunzo hutofuatiana, kila kundi lina muhtasari wake, vilevile wajibu wa jamii hutofautiana kulingana na kundi (Rika) Isika.

5.2 Dhana ya Nyimbo

Kukuza ni Dhana yenye maana ya kufanya kitu kionekane kikubwa, tia chumvi jambo dogo na kulifanya kubwa. Kuimarisha (Imarisha) kwa mujibu wa Kamusi ya Kiswahili sanifu neon kuimarisha linatokana na Neno Imarisha lenye maana ya fanya imara,fanya iwe madhubuti, stawisha, amirisha na kuimarisha kwa hiyo ni kufanya Imara, kufanya iwe madhubuti, kustawisha, kuimarisha (Tafsiri 2013).

Malezi kwa mujibu wa kamusi ya Kiswahili Sanifu inaeleza kuwa Malezi ni njia ya ukuzaji wa watoto kwa kutarajia kufuata tabia na mwenendo unaostahiki, makuzi,

funzo, mtafiti ameonesha kuwa malezi yamegawanyika katika makundi makuu mawili, malezi ya wanawake peke yao tu, malezi yanayotolewa kwa wanaume peke yao, malezi ya pamoja, makundi ya rika (watoto, vijana, wazee). Zipo nyimbo nyingi zitumikazo katika kutoa malezi, mfano uliotolewa kutolea maskani ni wimbo wa:

"Mhoni"

Kiongozi: Ee Mhoni Baba

Kiitikio: Hoiyee Mhoni Baba

Siudiyagwa Magage baba x 4

Wimbo:

MHONI

Tarijana kwa Kiswahili: Ee ulezi baba

Hoiyee, Mhoni baba

Haujawahi kuliwa Mabua Baba

Ijapokuwa wimbo mzima umejaa Tafsida tupu mfano**:** **Mhoni** ni Ulezi lakini Maana halisi ni:

Mtafiti alipokuwa kwenye eneo la utafiti katika vitongoji mbalimbali vya maskani ya utafiti, aliwauliza maswali juu ya nyimbo zipi zinazoleta maadili mema katika jamii ya wakaguru ambazo huimbwa katika taasisi za jadi nyumbani kwako, maadili mema yanafundishwa kupitia nyimbo za ngoma yalikuwa ni mwongozo mathubuti wa kuwaongoza vijana wa jamii hii ili waweze kufikia lengo la kupata malezi bora

ambayo wazazi na walezi ndiyo hasa ndio waliyoyakusudia watoto wao waweze kuyapata, utafiti umetoa majawabu ya zaidi ya asilimia 75 ya wanafunzi waliohojiwa katika shule ya Sekondari Gairo, Rubeho na Nongwe pamoja na shule za msingi Chagongwe, Lukinga, Mtega na Rufikiri ulibainisha kuwa wanafunzi wengi hawapati mafunzo haya.

Naye asemavyo Khamis Akida na wenzake kuwa Maadili ni onyo au mafundisho yatolewayo kwa njia ya hadithi au shairi na yenye nia ya kufundisha au kutoa mafundisho mazuri Tafsiri hii ilimuongoza mtafiti katika mambo mawili ya msingi.

Jambo la msingi ni kuelewa kuwa maadili ni ovyo au fundisho ambalo humfumza mtu kuishi katika jamii yake katika mwelekeo unaotakiwa pindi akiuka, anaweza kuharibikiwa au kutengwa na jamii inayohusika. Mtafiti alipouliza katika kikundi cha ngoma ya Jando kuwa yanakuwepo maonyo yoyote au mafundisho katika nyimbo za jando ambayo wanyamkizi huyapata? Ili vijana waweze kueleza na waheshimu jamii yao. Majibu yaliyopatikana kutoka kwa ngariba wao kuwa yapo maonyo mfano mzuri ni wimbo wa Ibabako".

Mwiko unghamlige ukaya Igninako mwiko unghemlige Ukaya Tarijana kwa Kiswahili. Wimbo huu ambao uliimbwa mbele ya mtafiti na kuthibitishwa na wanawari kuwa wimbo ulisheheni maonyo mengi, ikiwemo vijana baada kutiwa jando ina maana wametolewa usungoni, wanaonywa na mtu yeyote baada ya kufundwa, awe mkubwa au mdogo Heshima kwa kila mtu ni jambo la lazima, Oyo linatolewa kuwa **neno** tusi halitakiwi kabisa mahali popte, mtafiti anathibitisha wimbo mwingine usemao, **Mwana Mwekula.**

Mwanamwekula

Kwilaje Mwitembe

Nokwila ule

Fula ditonja

Tarijama:

MTOTO WA MWEKULA

Mtoto wa Mwekula

Pande kwenye tembe

Nitapanda vipi

Mvua inamtesha

Mtoto wa mwekula anatakiwa kupanda juu ya tembe, naye anajtetea kuwa atapandaje kukiwa na mvua,

Wimbo wote ni tafsida.

Mtoto mwekula ni mtoto wa kike anayefanikiwa kutenda tendo la ndoa, na anapata mshangao kuwa hawezi kufanya hivyo akiwa safari zake za utu uzima.

Ni ovyo kufanya tendo la ndoa ukiwa msichana au mwanamke yupo katika safari yake ya utu uzima.

Nyimbo

Nyimbo ni tungo Mila Desturi muhimu kwa wakaguru na waswahili kwa muda wa karne nyingi zilizo pita.nyimbo ni tungo muhimu kwa waswahili na ni chombo

ambacho ambacho wakikitumia katika kueleza fikra na hisia zao na kufafanua yaliyomo katika mioyo yao (Nyoyo zao ili kuweza kutoa hisia zao zitokanazo na mambo yaliyomo katika jamii yao,Ikiwa ni pamoja na matatizo yao,Furaha zao,Mateso yao,Shida zao, na Maendeleo yao.

Bahari ni aina ya Muundo au mtindo wa utungo ambao utatofautishwa na tungo nyingine kama zilivyotajwa kuwa ni bahari kumi na tatu [13] na kilabahari ni kwa aina yake, haifanani na nyingine .Mfano wanyimbo ni:

Kina:

Kina katika ni muhimu sana na ndipo kumfanya mwimbaji[Mshairi] kujulikana kuwa yeye anakiwango gani .Kina kinakuwa katikati yamshororonaMwisho nacho ni kutua na kukoma kwa herufi moja natamkomojakwa mfano:

1.-----------------------MA---------------------------YA

2.----------------------- MA---------------------------YA

3.----------------------- MA---------------------------YA

Mfano wa utungo [Wimbo] wa kikaguru:

ANYE MUMEMILE,

Mumulundo ibeka muhulike,

Mulungu wetu mswanu,

Kachigalila nonga swamu,

Na magelagela getu,

Amchekeye mwana wa Mulungu, Anye mumemile,

Mwifugilo, Ibeka muhuwile.

1.------------------------ -- LE------------------------ --KE

2.------------------------ --MU------------------------ -MU

3.------------------------ --TU------------------------ --NGU

4.------------------------ --LE------------------------ ----LE

Kinacha kati ambacho kipo katika kituo ni:

LE mstari wa kwanza.

MU mstari wa pili.

TU mstari wa tatu.

NGU mstari wa nne.

LE mstari wa tano

Mfano wa pili:-

Wimbo wa kazi

ENGHINA MAZENGO

Enghina Mazengo gwe,iye namikulimila,

Mlume yafungwa gwe, iye na mkomlimila

Enghina Mazengo gwe, iye namikomlimila

Mlume yafungwa gwe, iye namikomulimila

1. ---------------WE-------------------------LA

2. ---------------WE-------------------------LA

3. ---------------WE-------------------------LA

4. ---------------WE------------------------LA

Hapo katika wimbo huo kia cha kati ambacho kipo katika ubeti wote WE ambacho ni mkato kati na kina cha mwisho ni LA ambacho kipo katika kikomo cha mshororo LA

KEJA KEJA

Keja keja dokeja Ibwana yesu,

Keja keja do keja chimuhokele,

Keja keja do keja Isemasia,

Keja keja do keja Yochagojage.

Keja keja do keja Imukombozi,

Keja keja do keja chimuhokele,

1.-----------------------SU---------------------------- LE

2.-----------------------IA----------------------------- GE

3.-----------------------ZI------------------------------LE

Hapo katika Utungo huo vina vya kati vipo tofauti ambavyo ni Mikato, ni [SUIAZI], na vya mwisho ni [LEGELE] [Kulegea], herufi ya mwisho ni E

BABA KEJA

Baba kejayaiyai, Chikulutanya,

Mai keja yaiyai, chikulutanya.

Kalumbu keja yai yai, chikulutanya.

Kakakeja yaiyai chikulutanya.

1.--------------------------AI-----------------------------YA

2.---------------------------AI-----------------------------YA

3.---------------------------AI-----------------------------YA

4.---------------------------AI------------------------------YA

GONGOLI

Gongoli chiwana gongoli, Ahe gongoli Ahe gongoli,

Gongoli chiwana gongoli, Ahe gongoli Ahe gongoli,

Amba ukaya kuna chanachidodo chikwanguleditela,

Ahe gongoli Ahe gongoli, Ahe gongoli Ahe gongoli,

1. --------------------------LI-------------------------------LI

2.---------------------------LI-------------------------------LI

3.----------------------------YA------------------------------LE

4.---------------------------LI-------------------------------LI

MSHORORO

Mshororo katika tungo ni mstari wa muandiko kuanzia mwanzo hadi mwisho kwamfano:

1. -------------------------- -------------------------------

2. -------------------------- -------------------------------

3. -------------------------- -------------------------------

Hapo juu tuna mishororo mitatu, wakwanza, wapili, na watatu.

Unghatende pekelepekele, nikukona nichaka,

Lukela ni Unghatende kukulu, kukulu nikukona,

Nichaka lukani, Unghatende fukulufukulu.

1.-------------------------, -------------------------------,

2.---------------------------, -------------------------------,

3.--------------------------- , -------------------------------.

MKONDO

Kondo ni mgawanyiko wa mizani tofauti,katika kila mshororo na zaidi katika kila wimbo au nyimbo kuweza kubadilisha mkondo,Si aghalabu shaira kuweza

kubadilisha mkondo. Kwa mfano wimbo waweza kuwa na mkondo wa sifa kwa sifa, nene kwa nene,nne kwa nne yaani mkondo wa mizani zifuatazo;-

A]

1. -------------------------- 6 ------------------------------- 6 -------------------------

2. --------------------------- 6 ------------------------------- 6 --------------------------

3. ---------------------------6 ------------------------------- 6 -------------------------

B]

1. -------------------------- 8 ------------------------------- 8 ----------------------------

2. --------------------------- 8 -------------------------------- 8 ----------------------------

3. --------------------------- 8------------------------------- 8 ----------------------------

C]

1. -------------------------- 4 ------------------------------- 4---------------------------

2. --------------------------- 4 ------------------------------ 4----------------------------

3. --------------------------- 4 ------------------------------- 4------------------------------

INDA.

Inda ilawa nahe, chitamileni ilawa na hoki na hoki chikusa, iinda ilawahe

Chitamileni ilawa na hoki iinda.

KITUO

Kituo katika mshororo ukianzia au mwanzo wa mshororo utakuwa kwa kina cha kati.

1. --------------------------, -------------------------------,

2. --------------------------, --------------------------------,

3. --------------------------, --------------------------------.

1. -------------------------, --------------------------------,

2. --------------------------, --------------------------------,

3. ---------------------------, -------------------------------,

4. ---------------------------, -------------------------------.

MIZANI

Mizani ni idadi ya herufi katika kila mshororo na kuweza kulinganisha hesabu ya kila mshororokuwa kwa kufuata mkondo wake.Mizani ni neon linalotumika kiushairi zaidi,katika taaruma isiyo ya ushairi ,huwa ni mistari katika ubeti wa nyimbo au ushairi n.k. Mizani katika kazi hii ya utafiti wa nyimbo nyingi zina mizani ya 8x8=16 4x4=16

Mifano ya Bahari Mbalimbali

1shairi

Wazazi wa Uziwani,Wa Mawimbi na Miuya,

Wazamao Zizimbwini, Mahodali wa Koweya,

Kwa Kuwamana kwa Tani, Kubinuwa Zenuziya,

Nauza Changu Kimiya,Kuchatiya cha Shikani.

MIZANI	KINA	MIZANI	KINA	
1-----8-----------------	NI	--------8-----------------------	YA	8+8
2-----8-----------------	NI	-------8 --------------------	YA	8+8
3-----8-----------------	NI	-------8------------------------	YA	8+8
4-----8-----------------	YA	--------8 ---------------------	NI	8+8

Katika shairi hili kilamshororo huanzia mwanzo wa mshororo mpaka kituo yaani katikati ya mshororo ni mkondo wa mizani nane [8] unatuwa kwa kina na kutoka

kituo mpaka kikomo yaani mwisho wa mshororo unakomea kwa kina cha mwisho na vilevile kutoka kituo yaani katikati mpaka kituo ni mkondo wa mizani nane [8]. Katika shairi mishororo mitatu [3] vina vya kati ni sawa ni [NI] na mwisho ni [YA] lakini mshororo wa mwisho kina cha mwisho kimekuja kati na cha kati kimekwenda mwisho huu ndio utungaji wa shairi kwa upande wa Lamu, Siyu na Pate yaani Uswahilini.

Katika kazi ya utafiti huu nyimbo nyingi za ngoma zitafananishwa kwa mtindo wa ushairi, na mengine yamechukua sura ileile ya Ushairi Mfano Utatu[3], unne [4], utno[5], usita [6], usaba [7] Mifano inajidhihirisha kwenye nyimbo za jando zifuatazo:

1. NGWADU

1.Ngwadu gwe ,nzoo nghutume nzo, [08]

2. Ngwadu gwe ,nzo nghutume nzo , [08]

3. Ngwadu yaya, nzo nghutume nzo, [08

4. Ngwadu baba, nzoo nghutume nzo, [08]

1. ----------------------- [03] ----------------------- [05]

2. ----------------------- [03] --------------------- [05]

3. ----------------------- [04] ----------------------- [04]

4. ----------------------- [04] ---------------------- [04]

2. MUHUMBA

Muhumba iya muhumba, iye muhumba kengila,

Muhumba iya muhumba, iye muhumba kengila,

Ukaya kengila iye, iye kengila muhumba.

Ukaya kengila iye, iye kengila muhumba.

1. ----------------------- [08] ------------------------- [08]-[16]

2. ----------------------- [08] ------------------------- [08]-[16]

3. ----------------------- [08] ------------------------- [08]-[16]

4. ----------------------- [08] --------------------------- [08]-[16]

3. CHELEKO

Cheleko cha mwana mwali cheleko, hoiye iye iye haya iye iye cheleko,

Cheleko cha mwana mwali cheleko, hoiye iye iye haya iye iye cheleko,

Cheleko cha mwana mwali cheleko, hoiye iye iye haya iye iye cheleko,

Cheleko cha mwana mwali cheleko. hoiye iye iye haya iye iye cheleko,

1. ---------------- [08] -------------- [08] --------------- [16]

3. -----------------[08] ---------------[08] ----------------[16]

3. -----------------[08] ---------------[08] ----------------[16]

4. -----------------[08] --------------[08] ------------------[16]

4. WACHEKULU MTOLE

Awachekulu mtole muuye nenyuma,

Muuze makungugo, Ganji sigatolelegwa,

Awachekulumtole muuye ne nyuma

Muuze makungugo,Ganji sigatolelegwa,

Mlanje wa Sembuche yagaya.

5. CHILONGOLA

Chilongola Inghande Ilakala,

Iwana wakulila injala,ihoiyee haya heyoo,

Heiyoo haya heyo,hahoye haya haiyoo.

6. CHISANGA CHA MWANA

Ichisanga cha mwana chimasemla chanogela nene gwe masemla x 4

Kiitikio; Agwe masemla gwe x 4

Ahehayo m asemlax4

7. DIHILE.

Idihile yaya dihile gwe,

Idihile dya kutenya ngodi

Aye dyatenya ngodi Dihile yaya

Dihile gwe, Idihile dya

Kutenya ngodi.x 2

Kazi hii ya mtafiti imechunguza dhima ya nyimbo za ngoma za kikaguru katika kukuza na kuimarisha malezi ya jamii ya wakaguru, Katina utafiti huu takribani asilimia zaidi ya 91% ya watu wote walioshiriki kikamilifu katika utafiti huu, vijana kunzia miaka 07 hadi 11,12 hadi 18---19----25, 26---35, 36---60,61……

Utafiti huu unaonesha kuwa vijana kuanzia miaka (7) saba hadi (18)hawajui kwa asilimia 69 na vijana wa umri wa kuanzia 19----25 wanafahamu kwa aslimia58, Ikiwavijana wa kuanzia umli wa miaka 26—35 wamecheza na kushiriki katika shughuki zote za digubi, Jando na mtunya, na wameweza kutoa majibu kikamilifu

yalio ulizwa katika kujaji na kuonyesha wazi kuwa walishiriki na wanaishi kwa msingi huo walioupata kutolea taasisi hizo za kijadi, ambazo zilikuwa vyuo vikuu vya kutolea shahada mbalimbali zilizowawezesha kushiriki kwao katika kutoa mafunzo mbalimbali ya malezi katika jamii yao kwa ujumla zaidi.

Matokeo ya utafiti huu wazi kuwa lipo kundi kubwa la vijana ambalo ndilo lenye kuathirika na mfumo mbovu ambao kwao wao mafunzo ya malezi ya jamii yamepewa kisogo, hayana mkazo, sababu mbalimbali zimebainishwa huko maskani kuwa ndivyo vyanzo vya kutoweka au kuvunjika kwa shughuli hizo, matokeo yake ni mmomonyoko wa maadili ya jamii iliyojiwekea tangu enzi hizo kabla ya kuingiliwa na wageni toka nje.

Wale wote walioopitia kwenye mafunzo rasmi ya malezi ya jamii, jando na unyago na kufundwa kupitia ngazi mbalimbali Utafiti umebainisha tofauti kubwa iliyopo katika makundi ya vijana, Utafiti umebainishsa kuwa ni vijana wenye tabia na maadili mema, yanayowapendeza jamii kinyume na wale wasiofuzwa kupitia taasisi (Ndaku) wanaonekana kukosa adabu na maadili mema, Tafiti mbalimbali zimeonyesha kuwa maeneo ya kazi na majumbani wale wasio kuwa na tabia nzuri imebainisha ni wale wasiopitia taasisi hizo, chukulia mimba za utotoni zinajitokeza zaidi kwa wasichana waliokosa elimu ya unyago inayolenga kumfunda mwali tokea anapopata hedhi, kuanza kwa safali yake ya utu uzima hapo ndipo anapojiunga na kozi ya mafunzo ya kumtoa Ubungoni na kumtia Uromboni ili akuhitimu kubadilika kitabia na kuwa na tahadhari kubwa katika kuchunga tabia mienendo mibovu.

Ukitaka kuondoa kitu katika utamaduni wowote wa watu, inabidi uingize mila nadesturi za jamii nyingine ili zitawale vyombo vya habali kwa asilimia kubwa na uhakikishe unazibana mila na destuli za jamii yako ili zikose nafasi ya kuonekana ili vijana wenye uwezo wa kuona na kutenda kama jamii,kama jamii watakosa fursa ya kuona namna inavyofanyika, utandawazi umekuwa ni utandauchi, unaobana taratibu zetu za kuishi na kupenyeza taratibu za magharibi kwa kujifanya mambo yate ni hadharani ikiwa mambo yote hayaop hadharani kabisa kwa sababu hayana nafasi ya kuonekana, kwenye taasisi za elimu na kidini hakuna kinachoongelewa tena, Taasisi za dini zinaona kuwa taratibu zetu za jadi ni vichocheo vya dhambi, kwa hiyo dini huvibeza kabisa. Huko shule nako mtaala haijawekwa wazi hakuna mada zakutoa nadhalia na vitendo kwa shughuli za fasihi ya ngoma.

Jamii ya wakaguru ina mvurugano wamawazo kwa vile wamekosa miongozo thabiti wa kutimiza wajibu wao wa kuweza kufananisha na wavuta Bangi walishakolea wanaazima falsa ije nghambo ambayo nay hawaifuati kikamilifu na kubaki njiapanda, Tatizo hilo limewafanya watoto kuwa sawa na yatima anae kosa joto la mama yake, mtaalamu Shaabani Roberty katika toleo la titi la mama mifamu" Hii ina maana kwetu sote malezi bora ni mzazi si vinginevyo, Hatufananishi na usemi usemao mchawi mpe akulelee mwanao" hiyo haikubaliki kabisa, na malezi ya mwanahayajawahi kufanyiwa majalibio kama yale maabara ya kitaalimu la hasha bali malezi yamefanikiwa yawe Imara ili tuweze kujenga taifa kwa misingi imara ili tupate viongozi waadilifu wanaoogopa malezi ya jamii yao na kufuata miiko, mfano kutokana na hali hiyo ndipo unaona vijana wa leo

hawaogopi, Kwasababu kwanza hawajapewa malezi yenyewe, malezi wayapatayo huyapata kwa njia ya mtandao tu, mifano ni ya Unghaibuni,eti kisingizio ni utandawazi,Dunia imekuwa kama kijiji kimoj, utandawazi unayo nafasi yake na sikila kitu kifuatwe, dini za kigeni lakini dini hizo zimeambatana na mila na desturi za magharibi, waliotuletea dini walibeba na tamaduni zote walizozikuta njiani na kuchanganya na imani za dini na kutujuza kuwa zote ni dini, hii si sahihi kabisa, lazima tujazane upya meli yetu imezama Watakaoibeba nisisi, mawimbi yakifulia wataobeba dhoruba nyingine ije tuzame kabisa ni hapo ndiyo mwisho wa mila na desturi.

Ubunifu umethihilika kutoka kwa watafitiwa kwamba mambo kadhaa yanachangia kushuka kwa maadili ya jamii ya wakaguru, na kutoweka kwa nyimbo za Jandona Unyago.

Elimuya kimagharibi ilitumia Dini kuona kuwa jando na unyago ni kinyume na imani za kimagharibi ni chombo kikubwa kilichotumika kudhoofisha mambo ya jando na unyago.

Utandawazi nao umefika kumaliza kabisa, Inakusudia kufanya dunia kuwa taifa moja, Lengo utamaduni wa aina moja, Lakini swali la kujiuliza huo utamaduni mseto kwao ni wapi? Na kwa faida ya nani? Majibu ya swali hili ni nadhalia ya fasihi na kwao. Utafiti huu umekusanya zaidi ya nyimbo130 zikiwemo za Jando na za Unyago ikiwa ni pamoja na mafundisho yao.

Haya Shime Wanazuoni wengine enda ndani mkafanye utafiti huko vijijini na mjionee wenyewe mambo mazuri yaliopo huko kuliko kutoa hojazisizo na

uthibitish huo ni ubutu wa mawazo, Ili vizazi ijavyo visije kukosa pa kuanzia, nawengine ustarabu na utaishi na mwafrika kabla ya kuja kwa wageni, lakini utafiti unadhihirisha kabla ya wagenivyuo hivi vilifanya kazi, mimi naweza kusema utandawazi ni silaha ya kuangamiza utaamaduni wa mwafrika, umekuja na kasi kubwa ,ikitumia mbinu za hali ya juu, kila kona hakuna hata nzuri linahitaji marekebisho, mitazamo ya utandawazi ni hali inayoonyesha kuwa mila na desturi hazina maana kwa karne hii.

Je? tubaki tukisema mwenye nguvu tumpishe jamii ikiangamia? Mwandishi mkongwe Shaban Robert katika kitabu chake cha kusadikika alipata kusema, "moyo wa nani usiohuzunika kwa msiba kama huu? Mmomonyoko wa maadili ni msiba na nijanga la Afrika,Tunasubili wajomba walete misaada ya kutibu majeraha badala ya kuzuia Mmomonyoko wa maadili wenyewe ili mapendekezo yaliyotolewa watafiti na wao wafatiliwa iliyawasaidie kujitumbua matatizo yaliobainishwa na yanayowahusu wao wenyewe kwa kutumia mapendekezo yaliyotolewa.

Una sehemu yake katika kufanikisha swala hilo linalotafitiwa.

Tunapozungumzia Malezi ya Jamiina MustakabaliWa Mmomonyoko Wa Maadili, Lazima Tujiulize hali hii ya Kushuka Kwa Maadili Ya Taifa, Chanzo Chake Ni Wapi?

Mtaalamu wa fasihi Sengo (2009), anaeleza katika nadharia ya Dini ni Bangi, Mtafiti ametafiti tatizo hilo na kuona kwamba jamii imepokea Elimu ya Magharibi

katika mtazamo wa hasi na Mtafiti kuona kuwa watu wanapokea Elimu hiyo ya Magharibi tofauti na kuona kama jamii ilio changanyikiwa na ambayo yaweza kulinganishwa Na Nadharia Hii Ya Dini Ni Bangi.

Waivutayo hulewa na hatimae hulewa nawakishalewa hukosa mwelekeo au kutoka katika mwelekeo wao walio kuwa nao na kufuata njia nyingine, hii ni sawa na mtu alieanza safali ya kwenda kwenye ngoma alioalikwa, kufika mbele akasikia ngoma aliokuwa amealikwa ikiwa imefifia kidogo na ile aliokuwa hajaalikwa ndiko mdundo unakuwa wa hali yajuu, akabakiakiwa ameduwaa, akakosa mwelekeo na kuachaalikokuwa amealikwa akidhani alikokusudia ngoma imeisha, akaamua avamie ngoma asie alikwa, akabadili mwelekeo akiwa kalibu kufika akakuta ngoma imeashwa kabisa na kule alikokuwa akienda awali midundo ilikuwa ikipigwa kwa kasi zaidi akaduwaa tena, akarudi njia panda na kujikuta pande zote sherehe zimekwesha akabaki anashangaa, watu waliokuwa katika shelehe hizo wakimshangaa, hali hii inafundisha kuwa kiongozi yeyote ana wajibu kuwajibika , asipowajibika huwa mzembe asie timiza wajibu wake, kwa mifano hiyo jamiikatika malezi bora yawatoto jamiii imebaki njia panda kwa sababu haitimizi wajibu kwa kutoa malezi kwa kutumia taasisi za jamii badala yake wanaacha jukumu la malezi lifanywe nA wapita njia na kuuachia utandwazi ufinyange na utoe malezi.

Serikal itoe Fedha ili kuzifanya kazi hizi zitolewe vitabu vingi na vipelekwe kwenye maktaba zawatafitiwa. Kazi zitolewazo kama picha za video zilejeshwe kwa watafitiwa ili wazione. Watafiti wajitahidi kuwaachia nakala za mikanda zavideo Watafitiwa wao Nadhalia ya fasihi ina kwao kama Profesa Sengo (2009),

anavyoeleza kuwa ili mtu aielewe fasihi Fulani, shalti mtu aijue eneo husika, utamaduni wao mila zao lugha, mazingira, vijembe vyao n.k au sharti aimanye kwa undani zaidi. Fasihi ya Kiswahili kwao ni uswahilini, Pwani, Mwambao mwa Afrika Mashariki ambako kuna jadi zao katika Viambo vyao, makazi yao hii inamaanisha kuw fasihi ya wakaguru kwao ni huko ukaguruni, kwenye mahame yao, matongo yao,basi matokeo ya utafiti lazima yalejeshwe kwa Wakaguru wenyewe ili mapendekezo yaliotolewa na watafiti na watafitiwa walioteuliwa ili yawasaidie kuyatambua matatizo yalio bainishwa na yanaowahusu wao wenyewe, wayatatue kwa kutumia mapendekezo yaliotolewa, mapendekezo hayo yawe nyenzo kwa wana jamii kwa wale ambao hawajajitambua wajitambue kikamilifu, Watambue kuwa jukumu la fasihi ya ngoma ni lao wenyewe, watambue jukumu la serikali ni kusimamia mambo ya elimu yao ya jadi usimamizi wa serikssali kwa upande wake ndio yenye jukumu la kutengeneza Sera, mipango na kanuni. Serikali ndie mtekelezaji wa elimu zote ya jadi ikiwemo.

Mtazamo Wa Sengo Anaposema Fasihi Haielezwe Kama A=B, Kwa Sababu A Siyo Sawa Na B, Kwa Maana Hiyo Nadharia Hiyo Inatujuza Kuwa Majukumu Ya Serikali Katina Kutekeleza Suala Hili Hayawezi Kufanana Bali Kila Upande Una Sehemu Yake Katina Kufanikisha Suala Hilo Linalotafitiwa

SURA YA SITA

6.0 FANI KATIKA NYIMBO

6.1 Utangulizi

Fani ni ufundi anao tumia fanani katika uundaji wa kazi yake ya fasihi.Fanani anaweza akatumia mbinu ambazo zitamsaidia katika kufikisha ujumbe alioukusudia kwa jamii yake.Huweza kutumia ujuzi alionao na wa kipekee ukilinganisha na fanani wengine. Hayo yote hujidhihilisha tukatikavipengele vya lugha,Wahusika, Muundo na Mtindo.

Katika utafiti huu vipengelevya lugha na mbinu za kisanaazilizotumika au zilizobainika kutokana na kazi zilizo chambuliwa K.V matumizi ya vibwagizo katika nyimbo zilizokusanywa,ufundi utumikao katika makofi,vishindo vya miguu navitu vingine vilivyochambuliwa.Uteuzi huo umezingatia sababu za kitaalamu na kiufundi katika kazi ya fasihiya ngoma. Aidha Uumbaji wa wahusika umezingatiwa katika kudhihilisha uzuri wa kazi yenyewe.

6.2 Matumizi ya Lugha

Lugha ni chombo muhimu cha mawasiliano kwa Taifa lolote na kwa wakaguru wanayo lugha ya kwao ambayo ndicho kitambulisho chao na huiita lugha yao kuwa ni Kikakuguru (Chikaguru) au Chimegi kwa lugha yao na kwa kawaida popote waendapo hujisikia wakitumia lugha ya kwao bila hofu wala aibu yeyote, lugha hiyo ya Kikaguru inagawanyika katika lugha za kitairafa ambazo zinatofautiana baadhi ya maneno na matamshi machache mfano; ipo lugha inayozungumzwa maeneo ya Lumbiji, Chanjale, Lukando na sehemu chanche za Ludewa.

Lahaja za kundi la Pili ni zile zinazojumuisha maeneo ya tarafa yote ya Nongwe pamoja na tarafa ya Gairo hasa hasa Kata za Msingisi na Lubeho. Kundi la tatu ni Kata ya Mamboya na Berega hadi tarafa ya Magole. Kundi la nne ni la tarafa ya Gairo hasa sehemu za Chakwale, Iyogwe, Makuyu, Berega na eneo la Nguyami nk.

Kwa hiyo lugha na sanaa ni vipengele muhimu muhimu sana katika utamaduni wa jamii zote hapa Duniani. Na ni vipengele muhimu katika kazi ya sanaa,kwa vile kwa vle fasihi inatumia fasihi kama chombo cha kuibeba kazi hiyo ya sanaa hadi kwenye jamii,na sanaa hutumika kama mapambo yanayopambwa ili ujuzi wa msanii ujidhihirishe zaidi.

Jamii zote hujitambulisha kwa kutumia lugha na sanaa ili kuitambulisha na kuitofautisha jamii nyingine, vyote viwili vinaipambanua jamii kwa kutumia hali hiyo. Mtu akitumia lugha katika kuwasiliana na mwenzake wanatumia /kuongea lugha moja au mtu anavyoweza kuonyesha sanaa yake kama vile Ngoma, Nyimbo, Mavazi, Uchoraji, Uhunzi n.k, mtu asiyeweza kuyafanya yote hayo kamwe hawezi kutambuliwa. Fanani anapoongelea sanaa ya jukwaani au sanaa nyingine kwani hawezi kutoitumia lugha kwa sababu ndicho chombo na ni muhimmili mkuu wa sanaa yoyote iwayo.

Sanaa inayoonyeshwa jukwaani lazima itumie lugha vinginevyo haitaweza kuleta mvuto kwa hadhira inayoshiriki katika kuitazama kwa hiyo itakuwa ni vigumu ujumbe kufikisha uburudishaji,pia utakuwa na mapungufu,maonyesho yatakuwa hayaleti uzito iwapo matumizi sahihi ya lugha yatakuwa hayajatumika vizuri. Mfanomzuri ni sanaa inayoweza kuonyeshwa kwenye jukwaa watendaji wa

sanaaa inayoonyeshwa hutenda vitrendo vyao bila kutambuamaneno, hadhira itapata ugumu kutafsri, hiyo ni sawa na sanaa inayoonyeshwa jukwaani na hadhira yake haiijui lugha inayotumika, kwa hadhira kazi yao kubwa kutafsiri na wakihusisha na vitendovinavyotendeka, na hadhiira hupata na kutoa tafsiri zinazotofautiana tofauti na wakiwa wanasikiliza kwa lugha wanazozielewa. Kwani watajua kinachotendeka pamoja, na fanani anachokisema, kwa hiyo hadhira itakuwa inashiriki kikamilifu na kupata vionjo vyote na kujisikia nao ni washiriki.

Kazi yoyote ya fasihi itakidhi matakwa ya hadhira pale tu fanani akiiwasilisha kazi yake kwa umahili wa hali ya juu hasa katika matumizi sahihi ya lugha. Ukiangalia mkutadha wa kazi hii ya utafiti ,lugha iliyotumika ni Kiswahili.Umahiri katika lugha ni matumiizi mazuri yanayolenga katika lugha fasaha ambayo lazima itizame sarufi ya Kiswahili, Muundo,Mtindo na vionjo vyote ambavyo ni muhimu katika lugha, ambavyo ni pamojana Tamathali za semi, Nahau, Misemo, Mithari, Mafumbo ambayo yanatumika kusisitiza, Kushawishi, kueleza kwa usahihi kilajambo lililokusudiwa bila ya kuweka mlolongo wa mamboyasiyostahili.Sehemu kubwa ya nyimbo za Jando na Digubi ni mafumbo ambayo zimekusanywa na zimezingatia matumizi yote ya lugha ambayo imeumbwa kisanaa ili kutia mvuto.Katika kazi ya fasihi karibu nyimbo zote za Jando na Digubi [Unyago].

Ni mafumbo na yenye kuttenguliwa kwa kifupi. Tamathari za semi zimetumika zaidi ili kueleza na kudhihirisha ukweli wa mambo au kutia ladha katika kazi ya sanaa.Uchambuzi uliofanyika katika nyimbo umeweka bayana sitiari, Taswira, Tafsida, Kejeli,I shara mafumbo, na Vigano.

6.3 Matumizi ya Sitiari

Sitiari ni tamathari za semi zenye kulinganisha moja kwa moja vitu ambavyo havifanani bila kutumia viunganishi.

NGWADU GWE

Ngwadu gwe nzo nghutume nzoo ,

Ngwadu gwe nzo nghutume nzoo,

Kutumwa kwacha kwa mngwadule,

Kwa mngwadule nhowele mganga,

Elo mganga, Elo mganga,

Dandalime wele, Dandalima.

TARIJAMA: [Wewe Ngwadu njoo nikutume njoo,

[Wewe Ngwadu njoo nikutume njoo,

[Kwa nini nitumwe kwa mngwadule,

[Kwa mngwadule nipigie mganga,

[Wewe mganga, Wewe mganga.

6.4 Lugha ya Taswira

Hizi ni picha ambazo hutolewa na matumizi mazuri ya semi mbalimbali zinazotolewa na wasanii kwa ufundi wa kipekee.Picha hizo huwa na uwezo mkubwa wa kunasa akilini mwa msikilizaji.

6.5 Taswira Zinazoonekana

Picha hizo hujengwa kwa kutumia vielelezo tunavyovijua na vinavyofahamika katika maisha yetu ya kila siku. Mtaalamu Ntarangwi (2009), anasema dhana ya

taswira mara nyingi inachukuliwa kumanisha Jazanda,lakini ni kwamba taswira ni picha. Mfano picha hizo unaweza kuzipata mfano katika nyimbo zifuatazo:

‘’CHISANGA CHA MWANA ‘’

Chisanga cha mwana chimasemla

Chanogela nene gwe masemla x2

Gwe masemla gwe

Ahehaya masemla x3

TARIJAMA: (Kiushanga cha mtoto

(Kiushanga cha mtoto kinanipendeza mimi

(Kiitwacho masemla kinanipendeza mimi

Ushanga ni ushanga kwa Lugha ya moja kwa moja,wimbo huo una taswira ya kimaumbile wamechora taswira ya ushanga uitwao Masemla na kuonyesha waziwazi umuhimu wa shanga katika jamii, na kutoa kejeli ushanga wa mtoto hauwezi kumtosha mtu mzima kwa vile uwezo wa mtu mzima kuvaa shingoni au mahali pengine kwenye mwili hautatosha.Taswira kama hiyo ni kejeli kama mtoto ni mtoto kamwe hawezi kuvaliana na mtu mzima.

6.6 Taswira za Mawazo au Kufikirika

Taswira hizo zinatokana na mawazo yanayohusu mambo yasiyoweza kuthibitisha, mambo kama vile Upendo, Chuki, Kifo n.k Mfano:

AGWE GO DIBINGA

Kiongozi: GWE CHIBINGA WANA Kutagahe x4

Kiitikio: Awana weja mulembule,

Eweja mulembule weja

Mulembule x4

6.6.1 Taswira za Hisia

Picha hizi hujumuisha na hisia za ndani zinazoweza kumfanya msikilizaji au msomaji awe na wasiwasi, aone woga. Apandwe na hasira, Ahisi kinyaa, Yaani picha hizo zina nguvu kubwa ya kunaswa na akili ya mwanadamu.

Mfano:-

Mwana mwekula

FUMBO: Kwilaje Mwitembe

Nokwila ule fula

Dikutonya

UFUMBUZI: Mtoto msichaana ambaye amefikiwa au ameanza safari yake ya utu uzima,akitumwa kazi kabla hajajiweka sawa hupatwa na hofu ya namna ya kutenda.

FUMBO: Kunyika huko

Kwalekae moto

Gane Gemulungu

Gaponee hai

6.7 Lugha ya Ishara

Lugha ya ishara imetumika katika nyimbo kadhaa zilizotafitiwa maskani.

Mfano: Miti yote napanda.

Mtalawanda wanishinda

Miti yote napanda, Mtalawanda wanishinda

Iye aho, Mtalawanda wanishinda

6.8 Lugha Ya Mafumbo

Hii ina maana ina maana ya kueleza jambo baada ya kueleza waziwazi, umakini huhitajika ili kuweza kufumbua fumbo hilo.

Mfano:

1 Miti yote napanda, Mtalawanda wanishinda.

Fumbo hapa umetumika mti wa mtalawanda kuwaunashimshinda kupanda,miti yote huipanda isipokuwa mti huu tu.

Kinachosemwa siyo mti bali mti umepewa kuwa wanawake wote huweza kuwaowa au kufanya nao tendo la ndoa lakini ndugu wa damu tu ndiyo hairuhusiwi kabisa .Kwa hiyo mti wa mtalawanda ni ndugu wa damu.

Mfano:-2

CHISANGA CHA MWANA

KIONGOZI:- Chisanga cha Mwana

Chimasemla

Chinogela nene gwe masemla

KIITIKIZI-

Tarijama kwa Kiswahili

Ushanga wa mtoto

Masemla, Unanipendeza mimi.

Hili ni fumbo ,Ushanga ni sehemu za siri za mtoto,anayesema ni mtu mzima wa jinsia tofauti na mtoto. Neno kiushanga cha mtoto kinatumika kama sehemu zake za siri.Tabia ambayo mtu/watu wazima huweka tama hata kwa kufanya mapenzi na watoto. Wimbo huo huimbwa ili kuficha neon lililotakiwa kusemwa linakusudiwa kutoa taarifa kwa watu wanaohusikatu na si vinginevyo.

6.9 Lugha ya Tafsida

Hii ni tamathali ya semi ya usemi inayohusu kupunguza ukali wa maneno,kuna maneno ambayo hayakubaliki kutamkwa mbele ya jamii kama yalivyo yakimaanisha maana ya wazi.

KIONGOZI: Chisanga cha mwana

KIITIKIO: Chimasemla

Chanogela

Nene gwe masemla

KIBWAGIZO : Masemla gwe X2

Ahehaya masemla x4

Kilichokusudiwa hapo ni sehemu za siri za mtoto ambayo mumzimaanaweka matamanio, badala ya kusema wazi umepunguza makali na kusema ushanga wa mtoto ukimaanisha sehemu za siri za mtoto ametumianeno la ushangawamtoto unampendeza yeye, dhana yenyewe inakinzana nauhalisia kwambahata ingekuwa ni ushanga kweli je shingo yamtoto au mahali pengine kwa ukubwa wake haiwezekani kumtosha. Fundisho la tafsida hiyo ni kutoa onyo kwawatu wanaofanyamapenzi na watoto.

MITI YOTE

Miti yote napanda

Mtalawanda wanishinda X2

E E Mtalawanda wanishinda X4

Miti ni tafsida iliyotumika badalaya mtu wajinsiatofauti namtalawanda ni ndugu wa damu ambaye haiwezekani kufanya nae tendo la ndoa.

6.10 Matumizi ya Takriri

Hii ni mbinu ya kishairi ya kurudia maneno, mistari au sirabi kati beti za kazi za Arudhi ya Kiswahili. Katika nyimbo mshairi alizokusanyatakriri zimejitokeza katika baadhi tu ya nyimbo kama ifuatavyo:

6.10.1 Takriri Mstari

Takriri ya mstari ni mstarimzima kurudiwarudiwa kama ilivyo katikawimbo huu:

1. Kwele kwele nyanda

Wimbo huo unajirudia rudia ili kuonyesha msisitizo wa kanuni za nyimbo (Ushairi). Ni umbo ambao unatumika katika kutoa mafunzo ya kuwaomba wajitahidi kuheshimu kila mtu bila kujali rika.

IBABAKO MWIKO

Ibabako Mwiko, Mwiko ung'hamlige ukaya,

Ibabako Mwiko, ung'hamlige ukaya,

Ing'inako mwiko, ung'hamlige ukaya,

Ilumbudyo mwiko, ung'hamlige ukaya,

Imamako mwiko, ung'hamlige ukaya,

Ikolodyo mwiko, ung'hamlige ukaya,

Imfunako mwiko, ung'hamlige ukaya.

TARIJAMA KWA KISWAHILI.

Ni mwiko kumtukana Baba yako.

Ni mwiko kumtukana Baba yako.

Ni mwiko kumtukana Mama yako.

Ni mwiko kumtukana Dada yako.

Ni mwiko kumtukana Bibi yako.

Ni mwiko kumtukana Mjomba yako.

Ni mwiko kumtukana Mdogo wako.

SURA YA SABA

7.0 HITIMISHI NA MAPENDEKEZO

7.1 Utangulizi

Majadiliano ya matokeo ya utafiti yatalenga na kuzama katika K(rsearch problem) tatizo la utafiti na malengo mahsusi na lengo kuu (Nia kuu) haya yamechambua madhara yanayosababishwa na utekelezaji wa nyimbo za ngoma za jando na digubi katika kata za chagongwe na rubeho.

Miaka 1990 serikali iliacha kusisitiza juu yanyimbo za ngoma katika vijiji na kwenye shule matokeo yake kudorora kwa FANI za fasihi za ngoma na matatizo ya ukeketaji yaliibuliwa ili yawe kizingiti uamuzi.

7.2 Muhtasari

Utafiti huu umetafiti suala la Dhima ya nyimbo za ngoma katika kukuza na kuimarisha malezi ya jamii ya Wakaguru, umetafiti kuona mfumo wa utoaji malezi has tatizo la mmomonyoko wa Maadili ambao unaoonekana kushika kasi na kutisha na masaibu yanayowakumba vijana wanavyokutana na visiki vingi katika harakati zao au harakati ya kupata malezi mema upande mwingine kuwa utandawazi wenye kasi ya sidi mia moja na upande wa malezi ya jamii yao yanamezwa na vifutio vya upande wa pili, hii ni kwamba mila za nje hupata muda mwingi kuliko malezi ya jamii, shuleni sehemu yote ni hayo mila zao, mila na desturi zao zimejengwa kwenye msingi wa mila na desturi zetu na lengo ni kuharibu, na matatizo yanayosababisha mmomonyoko wa maadili ni kuendeleza elimu ya magharibo inayotia chuku kwenye miongozo ya maisha jamii.

Katika jamii ya wakaguru Nyimbo za ngoma za Kikaguru zilikuwa ni Haki na Mahitaji ya kimsingi pamoja na Faida/matunda yatokanayo na maadili mema. Nafasi ya nyimbo za ngoma katika mfumo wa kutoa malezi ya jamii. Ni budi tukumbuke kuwa mfumo wa malezi wa jamii yoyote ilie inategemea miongozo iliyowekwa na jamii husika kamwe malezi ya jamii hayawezi kuombwa kutoka nje.

7.3 Matokeo

Upo ushahidi kutoka kwa wahojiwa kuwa wananchi wameacha kabisa nyimo za ngoma kwa visingizio mbalimbali kupangwa kwa ugonjwa wa watoto wa kike ambao hawajakeketwa lawalawa. Kutotilia mkazo nyimbo za ngomakwenye ratiba za shule kubadilisha sera na mipango ya elimu na kutoiweka katika (mitaala0 mtaala Utandawazi umechangia uhuru wa utandawazi

Utafiti umegundua kuwa vijana wengi hawapendi nyimbo za ngoma zao (kikaguru) badala yake wanapenda miziki ya nje hii ni kutokana na kuona aibu kucheza za kwao aidha vijana wengi wamekuwa wakishindwa kushiriki katikashughuli hizi badala yake wakijiingiza kwenye mbadala ambao ni miziki ya nje ambayo wengi wanapenda na ndiyo iliyopo iliyopo kwa sasa. Nyimbo za ngomahuchezwa kwa nadra na vikundivichache tu. Vijana hawaoni msukumo (umuhimu wa ngoma zao)

Kuonesha video picha vya mambo ya ulaya ndiyo yanatawala utafiti umegundua kuwa shughuli hizo hazipo kabisa masimulizi ya wengi ni kuhusu miziki yamagharibi tu, tofauti zamani serikali na mihimili yake yote juhudi kidogo za wazee/ vikundi vinavyohamasisha, msichana alievunja ungo hukosa muda kabisa wa kuwekwa ndani kwa ajili yamafunzo.

Uanzisha/ kukua kwa vikundi vya ngoma haupo, na vilivyopo havina msukumo wa kuvikuza na kuviendeleza kutoongezeka kwa vikundi vya ngoma inaoneshawazi kuwa shughuli hizo za fasihi ya ngoma zinafikia.

7.4 Majadiliano Kutokana na Kazi Tangulizi

Matokeo ya utafiti huu yamethibitishwa na kazi tangulizi zilizotangulia kuwa mabadiliko mengi yametokea na kusababishwa na serikali katika mitalaa iliyopo ya elimu wafadhili wote wanatoa misaada kwa ajili yakudidimiza.

Njia za kutolea nyimbo za ngoma

Muda umekuwa mfinyu kwa kazi hii, watoto wamebanwa na kazi yashule mwanga waupatao wanajiingiza kwenye miziki yanje, sera hazioneshi uhusiano kati aya elimu rasmi na elimu isiyo rasmi

Wazazi, jamii haisimamii, bali watoto wanajiendesha wenryewe

Mitalaa inatenga nyimbo za ngoma, shughuli za ngoma zimeachwa

Michezo ya umitashumta, umiseta, umtafuta.

Majadiliano ya matokeo ya utafiti, matatizo ya utafiti na nia kuu na ndogo pamoja majadiliano yakazi tangulizi zilifanyiwa usaili

Sehemu ya pili ni hitimisho ya taarifa yautafiti ikifuatiwa na

Maoni / mapendekezo kwa ajili yakazi za utafiti za baadaye

Utafiti huu umefanyika katika kata za Rubeho na Chagongwe Wilaya ya Kilosa kwa sasa wilaya mpya ya Gairo Mkoani Morogoro. Umefanyika kata mbili za Rubeho na Chagongwe.

Utafiti huu umechunguza wajibu wa ufuatiliajiwa thamani ya nyimbo na utoaji wa thamani ya nyimbo katika kukuza na kuimarisha makuzi ya watoto na kufuatilia tabia na mwenendo inayofaa kwa ukuaji wa watoto katika utafiti huu aghalabu asilimia tisini na tatu (93%) ya watu walioshiriki idadi yao wakiwa na Rika tofauti 7 – 17, 18 – 25, 26 – 35, 36 – 60, 61 na kuendelea matokeo yanaonesha wazi kuwa vijana kati ya miaka 7 hadi 17, hawajui hata kidogo Taasisi za jadi zinazotumika katika utoaji wa malezi ya watoto hawa hawajawahi kupitia taasisi za jando na Unyago ambazo ni baadhi tu ya taasisi nyingi zilizopo katika jamii ya wakaguru.

Watu walihojiwa wenye umri wa miaka 18 hadi 25 (idadi) Nao hawa wachache sana wanajua kidogo (%) ya 340 wenye umri wa kuanzia miaka 26 hadi 35 (%) baadhi tu walipitia taasisi hizi umri wa kuanzia miaka 36 -60 na 61 na kuendelea ndio waliofanikiwa kupitia taasisi hizo na malezi yao yanajionesha wazi kuwa ni malezi bora.

Matokeo ya utafiti yanaonesha kuwa kundi kubwa ambalo ndilo nguvu kazi kwa sasa la vijana (%) ya waliohojiwa ndio ambao hawajapitia katika Taassi za jando na Unyago hawakupata fursa ya kufundwa na kupata maadili mema, wajibu wa taasisi hizi umezorota na umepewa kisogo thamani ya taasisi hizi haupo tena. Kundi la vijana ambao halikupitia mila hizi za jando na unyago limekosa fursa ya kupewa maadili mema. Utafiti umebaini, tambua au fahamu tatizo la mmomonyoko wa maadili, na chanzo chake ni kuteteleka kwa wajibu mkubwa wa jamii hii ya wakaguru kutatua kipaumbele cha kutoa malezi kupitia taasisi kama jamii ilivyobainisha mfumo wake wa kutoa malezi kwa watoto wao.

Utafiti umetambua kuwa maadili yameporomoka kwa kiasi kikubwa ni kufuatilia wajibu mkubwa wa majukumu makubwa. Mmomonyoko huo wa maadili umesababishwa na hali ya vijana wengi kutopitia kwenye Ndaki hizo za jadi za jando na unyago.

Kazi hii ya utafiti imebaini kuwa zipo shughuli chache sana zinatumia matumizi ya nyimbo kwa sehemu ndogo tu lakini hazikidhi matakwa ya mahitaji ya jamii hii ya wakaguru kwa vile matumizi hayo hayakidhi matakwa ya jamii imesababisha kuporomoka kwa maadili ya mema.

Utafiti huu umejikita katika kutathmini dhima ya nyimbo za ngoma katika kukuza na kuimarisha malezi, mfumo kabila la wakaguru. Kazi hii imetathmini wajibu wa nyimbo katika kukuza na kuimarisha nyimbo zilizojenga na kustawisha malezi na maadili mema. Nyimbo za jando na unyago zikiwa ni baadhi ya taasisi za wakaguru. Imeanisha nyimbo za baadhi ya ngoma za kufanya tathimini ya wajibu wa jamii kwenye matumizi ya nyimbo. Naye Deus Seif katika utafiti wake amesema kuwa bado kuna pendo kubwa la matumizi ya nyimbo hasa katika azma ya kurithisha mila na Desturi za jamii ya wakaguru, anashadadia kuwa upo upungufu mkubwa wa matumizi ya nyimbo ambazo umesababisha mmomonyoko na upotofu mkubwa wa maadili.

Naye Mgogo, (2012) utafiti wake umepata majibu juu ya dhima ya nyimbo za wanyiha misibani,baadhi ya dhima anazobainisha Mgogo katika utafiti wake, ni kufariji wafiwa, kumsindikiza Mkumbukwa, kukemea wachawi, kuezi mila na

Desturi za jamii na kuelimisha jamii. Kutokana na tafiti hizo za Deus na Mgogo zinaungwa mkono na utafiti huu ambapo utafiti huu umetathmini dhima ya nyimbo katika kustawisha na kuimarisha nyimbo za kabila la wakaguru.

Kila taifa duniani kote husisitiza hali ya amani, utulivu na maadili mema yote hayo hayawezi kupatikana iwapo hakuna mfumo thabiti wa namna ya kuandaa malezi ya watoto ili kupata taifa lenye amani.

Kutokana na nyimbo nyingi za jamii ya Wakaguru, nyingi za nyimbo hizo zinagusia masuala ya maadili mema kwa jamii, utafiti huu umejikita zaidi kwa nyimbo za unyago zaidi shughuli za Digubi na Jando ambamo humo mambo yanayosisitizwa ni mshikamano wa Jamii katika kutimiza wajibu wake wa malezi kwa mustakabali wa matumizi ya nyimbo zenye maadili mema mtazamo huo wa utafiti huu nyimbo hizo kwa jamii ya Tanzania kwa ujumla wake zinatoa mchango mkubwa katika kutengeneza malezi mema kwa jamii.

7.5 Madhumuni ya Utafiti

Madhumuni ya kwanza ya utafiti katika madhumuni ya kwanza mtafiti ametathmini Nafasi ya Nyimbo za ngoma katika madhumuni yaliyoongozwa na swali la kwanza liliuliza. Je, ni nyimbo zipi zinazohusu kukuza na kuimarisha malezi ya Jamii ya wakaguru, mfano wa wimbo ni:

Ichinyume hee, ichingume x 2

Tanjama: Kinyume, kinyume x 2 Eeeh mwiko x 2

Msichana aliyekwisha anza safari yake ya utu uzima, akiwa tayari amewekwa ndani kwa minajiri ya kufundishwa, wimbo huo hutumika kumfunda kuwa tendo la ndoa linafanyika katika sehemu iliyokusudiwa na wala hairuhusiwi kutumia njia nyingine na wala tendo hilo hufanyika kwa watu wa jinsia mbili na ni marufuku, kufanyika kwa watu wa njia moja, hilo ni batili na halikubaliki.

Msichana huyakuza mafundisho hayo akiwa ndani na akishatoka anatakiwa kuyaimarisha kwa vitendo anapokutana na wenzi wake na hata akiolewa afuate kama alivyofundishwa. Wimbo wa pili unaongezea: wimbo wenyewe.

Chituli no mtwango x 2

Ee, haya iye x 2

Tarijana: Kinu na mchi x 2

Eeee hee x 2

Hapo kinu kimetumika kuficha sehemu ya siri ya mwanaume (uume) na kinu ni tafsida inayoficha sehemu ya siri ya mwanamke (uke), vijana wote wa kike na kiume, wa kike akiwa unyagoni na mwanaume akiwa jandoni hufundishwa kuwa, tendo la ndoa hufanyika kwa ajili ya watu wa jinsia mbili tofauti na si vinginevyo yaani huwa ni kwa mume na mke ikiwa tafsida iliyofichwa ya kinu na (mtwango) mchi.

Wimbo wa tatu:

Mkwaju x 2

Mti mtari x 2

Tarijana: Mkwaju x 2

Mti mrefu x 2

Vijana hufundishwa kuwa ndugu wa damu ni mti mrefu ambao huwezi ukaufikia hata ukiukwea, yaani ni mwiko kabisa kukutana naye kimwili, kuoana ndugu hairuhusiwi kabisa, ikitokea basi huwa ni aibu ya jamii nzima inayotakiwa kuondolewa kwa kutoa nuksi yaani (Kwihojojola) wimbo huo unafanana na wimbo wa:

Umuhoni, x 3

Ee Umhoni baba x 3

Siudyagwa magage x 3

haya x 3

Tarijana: Ulezi x 3

Ee ulezi baba x 3

Haujawahi kuliwa mabuya yake x 3

Haya x 3.

Kijana bado anapewa mafundo ya kushika na kujua kuwa ndugu wa damu ni sawa na mabua ya ulezi ambapo hayawahi kuliwa mabua au miwa, kama ilivyo mabua ya ulezi basi ndugu yako umwogope na hairuhusiwi kuonana kimwili na wala kufanya tendo la mwili. Nafasi ya nyimbo katika kukuza na kuyaimarisha malezi hutumika.

- Kutoa malezi kwa jamii

Idihile

Idihile yaya dihilegwe x 2

Idihile dya kutenya ngodi

Aye dya kutenya ngodi

Idihile yaya dihile

gwe idihihe dyakutenga ngodi x 2

Tarijana: Baya

Ubaya mama baya wewe x 2

Baya la kukata kuni

Mimji la kukata kuni

baya mama baya

Wewe baya la kukata kuni x 2 Bibi harusi anafundwa kuwa akishakuwa ameolewa basi huyo mume au mke atamfaa huyo aliyeolewa naye, mume au mke huyo vyovyote alivyo atamfaa kwa haja zote za kindoa na wala asitamani mume/mke wa mtu mwingine kwa sababu huyo ni koti la kuazima, halitakidhi haja zake. Mtafiti anatambua kuwa mfumo wa malezi yatolewa kwa ajili hii yanawafaa wao wenyewe kwanza, iwapo jamii nyingine zitaona mfumo huo unafaa basi wana hiari ya kuufuata kutokana na maelezo hayo Nadharia ilijaribiwa katika madhumuni ya kwanza na swali la kwanza ni Nadharia ya fasihi ina kwao. Profesa Sengo (2009) anaeleza kuwa, ili mtu aielewe Fasihi fulani sharti ajue eneo husika, utamaduni wao, mila zao, mazingira, vijembe n.k mfumo wa malezi huundwa kwa ajili ya

kuifundisha jamii husika, na mfumo wowote hauelei hewani hata kama ukiwa mbaya mbele za jamii nyingine, si kitu ili mradi yawafaa wenyewe hata kama upo mfumo mwingine mpya ili mradi umetoka nje ya mfumo wao basi kwao ni batili.

Iwapo mfumo mpya utapokelewa kwa pupa basi itakuwa ni vurugu, mtafiti anaiona jamii anayotafiti kama jamii iliyochanganyikiwa na mapokeo ya mfumo mpya wa malezi. Mtafiti anatumia Nadharia ya Dini ni bangi, Sengo (2009) anaeleza kuwa Nadharia hii ilikoanzia kulikuwa na matatizo ya kijamii, ilipokea Dini kwa mitazamo tofauti na kuwafanya watu kuwa kama wamekosa mwelekeo kimaisha.

Karl Max alipoisoma jamii hiyo na kuielewa aliweza kuifahamisha na wavuta bangi ambao wakilewa hukosa mwelekeo na maelewano miongoni mwao. Kwa kujaribu Nadharia hiyo katika jamii aliyoitafiti hasa kundi la vijana ambalo ndio kubwa kuliko makundi ya watu wakuanzia miaka 26 Mtafiti amelifananisha na nadharia hii, kundi hilo limepokea mifumo ya maisha ya Nchi nyingine kwa mitazamo inayotofautiana na mifumo ya kwal na kuiona ikiwa kama imevurugikiwa na ipo njia panda kiasi cha kuharibikiwa.

Madhumuni ya pili ya utafiti ambayo ni kuchambua thamani ya nyimbo yanayoongozwa na swali la pili lililouliza, Je? Juhudi zipi zilizotumika kutatua tatizo la maadili mema. Juhudi zilizotumika katika jamii hii ni kuhimiza Taasisi za jadi katika kutimiza wajibu wa utekelezaji wa mfumo wa kuelimisha jamii kwa kupitia mfumo uliowekwa wa jando kwa vijana wa kiume na unyago kwa vijana wa kike. Nadharia iliyojaribiwa ni Nadharia ya vijana, kwa mtazamo wa Sengo (2009)

ujumini ladha-tamu au chungu ya kazi ya Fasihi. Msingi wake mkubwa upo katika kuitazama kazi nzima si mara moja bali ni mara mbili. Kwa mantiki mtafi alipoitazama jamii ya wakaguru alichokigundua ni kuwa suala la malezi katika jamii huwewa likafananishwa na Nadharia hii ya hujumu na kuwa maisha ni ujumi mtupu, kwa sababu huko nyuma suala la malezi naweza kusema lilikuwa ni ladha-tamu kwa sababu, mfumo mzima wa utoaji wa malezi ulikuwa bado haukuwa na mshikeli, vijana wote walihudhuria mafunzo ya Elimu ya jadi lakini alipoitazama sasa na kuangalia matokeo yaliyotokana na utafiti inaonyesha kuwa na malezi yenye ladha-chungu kwa sehemu kubwa kutokana na sababu ya kutotekelezwa kwa mfumo mzima uliokuwepo wa malezi ya Jamii kwa kutumia Taasisi za jadi, hii ina maana mmomonyoko wa maadili hiyo kwa jamii hiyo ni ladha-chungu, ikiwa sehemu ndogo tu ndiyo ladha-tamu kwa wale wachache wanaopata mafunzo ya Jadi, upo msemo ambao jamii imekata tamaa, inasubiri masuala la malezi limekuwa mithili ya "uvumilivu ni Nepi inayosubiri mtoto azaliwe asipozaliwa. Nepi itavishwa mtoto gani?

Madhumuni ya tatu ya utafiti ni kutathmini dhima ya nyimbo katika kukuza na kuimarisha malezi ya jamii, madhumuni haya yakiongozwa na swali la tatu lililouliza, Je ipo mikakati inayoonesha kurekebisha mielekeo na mitazamo inayopotosha nyimbo. Nadharia hiyo inajaribiwa na Nadharia ya uasilia, mtaalamu wa Fasihi Ntarangwi (2004) anaelezea chanzo cha Nadharia hiyo huko ilikoibukia ni uasilia ni maisha, hulka, mitazamo na maingiliano ya maisha kama yalivyokuwa tangu awali, picha ya maisha kama yalivyokuwa katika ukweli wake wote pasipo kuongezwa chumvi ya kupotosha ukweli, mfano asasi mbalimbali za kijamii

zinappong'ang'ania kipengele kimoja cha kuhusisha shughuli za unyago na suala la ukeketaji na kutia chuku ili tu kupotosha ukweli wa unyago na kukeketa wanakoimba tu ni sehemu tu na haina uhusiano wa moja kwa moja na masuala ya utoaji malezi kupitia unyago na si kupitia unyago, ukeketaji ni sawa mzazi anayejifungua kwa operesheni tu, ambaye anaweza kujifungua pasipo Operation. Operation ni matokeo ya tatizo litakalokuwapo. Binadamu hurithi tabia za binafsi na hoja zake kwa kiasilia, picha ya maisha kama yalivyokuwa katika ukweli wake. Thamani ya majukumu ya nyimbo imejithihirisha pale tu inapofanya kazi iliyokusadiwa ya kulinda mfumo mzima wa uendeshaji wa maisha ya Jamii kwa kutoa mafunzo kupitia taasisi hizi. Mfano Nyimbo zinazohusu usafi wa mwanamke. Mwanamke anapaswa muda wake wote lazima awe msafi, shughuli za unyagoni ndiko anapopata mafunzo, yanayobebwa ndani ya nyimbo kutoa mafunzo kwa mwari na watu wengine waliojumuika. Nyimbo zenyewe hubeba aghalabu huimbwa unyagoni, zote hubeba mafunzo fulani.

1.Towela hasi eyoooo x 2
Eyoo hee towela basi x 2

Tarijama: Pigia chini eee x 2
Eeee pigia chini

A. Maudhui ya nyimbo hiyo kumfundisha msichana apatapo ugeni wa ghafla akiwa katika safari yake ya utu uzima, anaelekezwa ajisitiri siri hiyo kuu katika uhai wa mwanamke.

B. Kifani wimbo huo umetumia tamathali za usemi ya tafsida, pigia chini, ajisitiri usemi hapa kinachosisitizwa ni umakini muda wote, kuweka tahadhari kabla mambo hayamfika, ndo maana hata anapojiandaa na tendo la ndoa lazima afanye maandalizi na siyo kukurupushwa anaweza kuharibikiwa na kuaibishwa Tendo la ndoa linahitaji maandalizi na vifaa vyote vinaandaliwa na mwanamke.

Lengo la utafiti ni kubainisha na kuainisha dhima za nyimbo za ngoma katika kukuza na kuendesha malezi ya jamii ya wakaguri kubainisha ni kutambua dhima ya nyimbo katika kukuza malezi.

7.6 Hitimishi

Katika kazi hii ya "Dhima ya nyimbo za ngoma za kikaguru katika kukuza na kuimarisha malezi ya jamii ya wakaguru ''Ni usiopingika kuwa hizi ni baadhi ya Nadharia lukuki za uhakiki na zinazoendana na kazi ya fasihi kama hii,kila Nadharia zilizotumika hazikuweza kuwa tumizi katika vipengele vyote vya kazin hii ya utafiti,Nadharia zote zimejaribu kuonyesha kuwa kila Nadharia ina kawaida na kanuni zake ambazo huzitoa ili kuzingatiwa.Hakuna Nadharia hata moja inayoweza kuwa tosherefu katika Dhima ya utafiti bali hutumika katika sehemu tu ya utafiti,na kuonyesha mwongozo mkuu kufikia mwisho wa utafiti .Nadharia ambazo ni tumizi katika kazi tangulizi tu na zingine katika uchambuzi wa takwimu,uhakiki wa kazi za utafiti.

Nadharia alizozijaribu katika kazi ya utafiti huu zimemuongoza mtafiti anachotaka kuthibitisha kwa kazi hii tu ya utafiti. Mtafiti anataka Nadharia zimpe muongozo

wa awali tu na siyo kuongoza utafiti toka mwanzo hadi mwisho.Nadharia zilizofunika moja kwa moja ni zile zenye ithibati za kutosha juu ya kazi hii ambazo zimechukuana na maoni ya Nadharia hiyo, Aidha Nadharia maalumu katika kazi hii kuwa muafaka zaidi katika kuhakiki kazi hii.

Kwa mfano:-D.G. Seif (2010) "Nyimbo za jando na unyago katika jamii ya kikaguru "hudhihirishwa wazi.
Utafiti huu umetafiti suala la "*Dhima ya nyimbo za ngoma katika kukuza na kuimarisha malezi ya jamii ya Wakaguru"*, umetafiti kuona mfumo wa utoaji malezi hasa tatizo la mmomonyoko wa Maadili ambao unaoonekana kushika kasi na kutisha na masaibu yanayowakumba vijana wanavyokutana na visiki vingi katika harakati zao au harakati ya kupata malezi mema upande mwingine kuwa utandawazi wenye kasi ya sidi mia moja na upande wa malezi ya jamii yao yanamezwa na vifutio vya upande wa pili, hii ni kwamba mila za nje hupata muda mwingi kuliko malezi ya jamii, shuleni sehemu yote ni hayo mila zao, mila na desturi zao zimejengwa kwenye msingi wa mila na desturi zetu na lengo ni kuharibu, na matatizo yanayosababisha mmomonyoko wa maadili ni kuendeleza elimu ya magharibo inayotia chuku kwenye miongozo ya maisha jamii.

Katika jamii ya wakaguru Nyimbo za ngoma za Kikaguru zilikuwa ni Haki na Mahitaji ya kimsingi pamoja na Faida/matunda yatokanayo na maadili mema. Nafasi ya nyimbo za ngoma katika mfumo wa kutoa malezi ya jamii. Ni budi tukumbuke kuwa mfumo wa malezi wa jamii yoyote ilie inategemea miongozo iliyowekwa na jamii husika kamwe malezi ya jamii hayawezi kuombwa kutoka nje na yakiharibika hayatahitaji msaaada wa mali kutok kwa wajomba wanaoharibu yetu ya sasa.

Mapendekezo kwa Kazi za Baadaye za Utafiti

1. Serikali iangalie namna ya kuimalisha mafunzo ya unyago;Mengi ya mafunzo hayo yana manufaa kwa jamii na serikali yenyewe.
2. Serikali itunge sheria zitakazolinda mila na desturi za jamii yake.Inaonekana endapo hakutakuwa na sheria, mahususi kwa hili,tamaduni za kigeni zitaua tamaduni za kitanzania.
3. Ufundishaji wa mila na desturi vizuri utolewa na taasisi .Dini zimeshauriwa zisiingilie mila na deesturi za jamii ambazo hazijakatazwa na mwenyezi Mungu ndani ya vitabu vyake vitakatifu.

   Dini iendelee na taratibu zake za kuhimiza wema, amani, heshima, ukalimu, kazi, uaminifu n.k.
4. kama serikali ilivyotoa mwongozo wa mavazi ya kuvaa kwa watumishi wa umma wanapokuwa kazini,pia serikali itunge sheria kali za kudhibiti mavazi yasiyostahili.
5. Serikali iandae seranzuri za kulinda mila na desturi za jamii.Kama vile ‘’unyago’’wa asili na siyo ya ‘’kichenipati’’;kaka ndiyo mama.usasa ni mtoto.Je kama mtoto anayejizaa mwenyewe mila potofu iwe ya mzazi,mila sawa ni mtalii muhuni ndiyo ndivyo?
6. Wizala zinazohusika na mambo hayo ziwe makini wizara ya elimu na mafunzo ufundi, utamaduni na mali asili na utalii.Tunaweza kuiga mazuri lakini tusiige kuwa wazungu; uzungu si wetu, hatuwezi hatuhitaji.
7. Jamii yenyeweizipende na kudumisha mila na desturi.Hakuna jamii nyingine ambayo itawwasaidia wa kutunza,kudumisha na kuendeleza utamaduni wao.Ni wao wenyewe tu.

8. Serikali iweke mikakati nya kuviwezesha kifedha na ushauri vikundi vya utamaduni na kuanzia ngazi ya kitongoji hadi taifa ,kwani katika ngazi za chini ndiko kuliko chimbuko la utamaduni wa kitaifa.
9. Serikali itazame namna ya kuwawezesha watafiti wote wenye nia ya kuhifadhi utamaduni,kwa kufanya hivyo taifa litafanikiwa kutunza utamaduni wake kwa kiwango kikubwa.
10. Serikali iangalie namna ya kuimalisha mitaala ya elimu ili kukipa uzito kipengele cha utamaduni kama somo ,kwa kufanya hivyo watu watajengeka kiutamaduni,kuanzia ngazi ya shule za msingi hadi vyuo vikuu.
11. Mila za kigeni zijiepushe kuingilia mila na destuli za jamii. Viongozi wa dini waendeshe mafunzo bila kugusa utamaduni, kwa kufanya hivyo wataepusha migogoro kati ya wakristu na waislamu na dini nyingine.
12. Serikali iangalie namna ya kuendeleza vituo vya kitamaduni katika ngazi ya kimkoaili viweze kutumika kama hifadhi ya utamaduni wetu wa asilikama ilivyo Bujura mkoa wa mwanza; Ukerewe n.k. Serikali iangalie namna ya kupanua ofisi za utamaduni zisiishie ngazi ya wilaya bali zifike katika ngazi za kata ambako kuna idadi kubwa ya watu wenye kuifadhi vielelzeavya utamaduni.
13. Wasanii wapandikize simlizi ndani ya fasii andishi, k.v. matumizi ya vitendawili, misemo, nyimbo, maigizo kama E .Hussein(1971) Mashetani. Mhando. p. (1984) lina Ubani, Wtumia vitendawili na hadithi za fasihi simlizi.
14. Wanamziki wachukue nyimbo za jadi na kuziweka katika mapigo ya mziki wa kisasa unaopendwa, na kundi la vijana ili wavutiwe na kuzisikiliza.

15. Utafiti kama huu lazima ufanyike katika maeneo mengine ya wilaya zote zinazokaliw ana wakaguru na zifanywe kazi
16. Matokeo yatakayopatiakana yanaweza kulingnaishwa na haya ili kupata hitimishi zuri na la kweli mapendekezo haya yafanyiwe kazi
17. Fedha zitolewe kukuza vikundi na kuweza kuhifadhi shughuli zao na siyokudidimiza
18. Mikopo/ misaada isitolewe kuzuia kazi hii
19. Mitaala yote iingize nyimbo za ngoma, kama iliyvoweka mambo ya ukimwi na virusi vya ukimwi
20. Mashindano yangoma yarejeshwe kitaifa hasa katika kumbukumbu za kitaifa na shughuli zingine/ zawadi zifanyike/ zitolewe
21. Asasi zisiipotoshe mambo haya mbalimbali zishirikishwe kikamilifu ktikakuimarisha nyimbo za ngoma na michezo mingine
22. Tusiruhusu asasi zinazosaidia kutokomeza
23. Serikali iweke bayana suala hili wazi, itilie mkazo na kuweka wazi
24. Sera na mipnago isitenge fasihi ya ngoma
25. Tatizo hilila mmomonyoko wa Maadili liwe ni janga la taifa

4.4 RATIBA – UTARATIBU WA SHUGHULI ZA UTAFITI

Mwaka	Tukio/Shughuli	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
2009	Kuandaa Pendekezo la utafiti											■	■
2010	Kuwasilisha pendekezo la utafiti	■	■	■									
2010	Kuandaa taratibu za ruhusa				■	■							
2010	Kukusanya data						■	■	■	■	■		
2010	Kuainisha na kuchambua data											■	■
2010	Kuiandika rasimu ya kwanza na pili	■	■										
2010	Kumpa msimamizi rasimu			■	■								
2010	Kuifanyia markebisho tasnifu					■	■						
2010	Kuwasilisha rasimu kwa mara ya mwisho							■					
2010	Semina ya kuwasilisha pendekezo la mradi.								■	■			
2011	Kufanyia marekebisho baada ya semina										■	■	
2011	Kuandika taarifa ya utafiti											■	■
2011	Nakala ya kwanza	■	■										
2011	Kukusanya taarifa na kuandika tarifa			■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2012	Kuchambua taarifa na kuwasilisha	■	■	■	■	■	■						
2012	Mtihani wa mahojiano na kukabidhi kazi									■	■	■	■
2013										■	■	■	■

4.5 BAJETI /MATUMIZI YA SHUGHULI YA UTAFITI

NA	MAHITAJI	KIASI/IDADI	GHARAMA	JUMLA
1.	Karatasi	Rimu 10	7,000/=	700,000/=
2.	Laptop	Laptop 1	1,000,000/=	1,000,000/=
3.	Printa	Printa 1	200,000/=	200,000/=
4.	Kuchapa	Kurasa 1,000	1,000/=	1,000,000/=
5.	Kutoa nakala	100	50/=	50,000/=
6.	Kalamu	100	200/=	20,000/=
7.	Nakala zaidi	1000	50/=	50,000/=
8.	Fedha ya kujikimu	Watu 20 x siku 20	35,000/=	1,400,000/=
9.	Posho mbalimbali	120	10,000/=	1,200,000/=
10.	Gharama za uhariri			800,000/=
11.	Tahadhari			800,000/=
12.	Flashi	Flashi 2	150,000/=	300,000/=
13.	Pataninga (Kamera ya video0	Patninga	1,000,000/=	1,000,000/=
14.	Kamera ya Gigitali	Digitali	500,000/=	500,000/=
15.	JUMLA			9,650,000/=

MAREJELEO

Abdallah, A (1973). "Ushairi wa Kiswahili na Uhusishwe Usiuliwe" Katika zindiko, Dar-es-salaam, chama cha Kiswahili chuo kikuu cha Dar-es-salaam.

Abied, A. K., (1991). *Sheria za Kutunga Mashairi na Diwani ya Amri*, Nairobi, Kenya Literature Bureau.

Almabrok, I. M (2004). *Tasnifu ya Shahada ya Uzamili katika Isimu ya Kiiswahili* M. A (Kiswahili) Dar-es-salaam Chuo Kikuu, Huria cha Tanzania

Balisidya, M. L (1979). " Utafiti, Mbinu na ukusanyaji wa Fasihi sikulizi na Haima yake, Lugha yetu Na 34-36

Coombes, H. (1959*),Literature and criticism,* Kanberra, Catto and Windus.

Enon, C. J (1995),*Education, Research, Statistics and Measurement*, Kampala, Makerere Uniersity.

Escarpit, R(1974).*Sociology of Literature*, London, Frank Cass and Co. ltd

Gilbert & Gubar(1979), *The mad women in the Attic, the women writer and the nineteenth century literary imagination.* New Haven, yale university press.

Haji, L. A nw(1981),*Misingi ya nadhari ya fasihi*,Dar-es-salaam TanzaniaPublishing house.

Hicheas W (Mh)(1939),*Al -Inkishafi*, London, Shelden press

Lihamba, A(1992*),Mkutano wa pili wa ndege,*Dar-es-salaam university press.

Liyong, F(1976),*Popular culture in East Africa*, Nairobi, Longnan.Kenya Ltd.

Magaiga,C,M(1996),*Historia ya Kiswahili,*Der-es-salaam Chuo kikuu Huria Cha Tanzania.

Mamuya,J,S(1972),*Jando na Unyago,* Nairobi, East Africa publishing House.

Marx K, na Engels(1976),*On Literature and Art,* Moscow, progress publishers.

Masatu,B(1997),*Themes in civics for secondary schools*, Dar-es-salaam, new textbook.

Mayoka,M.J(1986)*Mgogoro wa ushairi na diwani ya mayoka*,Dar-es-salaam,Tanzania Publishing house Ltd

Mazibuko,L,C.J(2007) ,PhD *Thesis, inventory of malawi's intangible cultural Heritage*,, Lilongwe Malawi, (unpublished)

Mbaadu, I(1985),*Utamaduni wa waswahili*,Nairobi,Kenya publishing&book marketing Co Ltd.

Mbarouk, A. A.(1983),*Nyimbo za michezo ya watoto" katika (wah.) fasihi Simulizi* Dar-es-salaam,Tanzania publishing house Ltd & Taasisi ya Kiswahili na,Lugha za kigeni.

Mbelwa N(1973), *Donda ndugu*, Dar-es-salaam, Tanzania publishing House Ltd

Mbogo, E.(1993),*Morani*, Dae-es-salaam, Dar-es-salaam university Press.

Mihadi, J.(2007),*Lugha yenye ladha inayopotea morogoro makala ya Kindimba*, Gazeti la Uhuru, Dar-es-salaam.

Khatibu,S.M(1982),*Pambazuko la Afrika*, Arusha, East Africa publication.Ltd Arusha Tanzania

Kihore, Y. M(2002),*Jarida la Taasisi ya Uchunguzi wa Kiswahili June 65*(bold) Dar-es-Salaam, chuo kikuu cha Dar-es-salaam.

Kiig'ei, K(1997),*Fasihi, kioo cha lugha*, Dar-es-salaam, idara ya Kiswahili chuo kikuu cha Dar-es-salaam

Kipacha,A(2003),*Lahaja za Kiswahili*, Dar-es-salaam, chuo kikuu huria

Kipingu, P. R(2009),*M. A. thealre Arts, Dissertation*, Dar-es-salaam universityof Dar-es-salaam

Kitogo, S. A(2005),*KIJA chungu cha mwana mwari wa Gining*, Dar-es-salaam Taasisi ya ukuzaji Kiswahili, chuo kikuu cha Dar-es-salaam

Lukanga,M(1988),*The role of song amagst Zigua,B.A.Dissertation*,Dar-es-salaam University.

Mlama,P(1973*),"Music in Tanzania traditional theatre, the kaguru as a Case study" M. A. thesis,*University of Dar-es-salaam.university.

--------------------(1991),Cultural and Development, the popular theatre Approach in Africa, UPPSALA, SIDA.

Mnyampala, M.N(1971),*Historia, Mila na desturi za wagogo,* Dar-es-salaam,East African Literature Bureau

Mohamed,S.A(1990),*Kivuli kinaishi,* Nairobi, Oxford university press

Mollel,L,M(2008),*Utafiti wa lugha za asili Tanzania semina ya utafiti kwa Maafisa Utamaduni, Dodoma*

Mloka, C(2004),*Elimu ya Jamii na chemsha bongo kwa mashairi*,Dar-es-salaam, Mkuki na Nyota Publishers

Msanjila,Y,P(2003),*Kushuka kwa hadhi ya lugha ya jamii nchini Tanzania*,Dar-es-Salaam, Chuo Kikuu Cha Dar-es-salaam.

Muhando,P na Balisidya,N(1976),Fasihi na sanaa za m aonyesho, Dar-es-salaam,Tanzania Publishing House.

Mulokozi,M,M(1996),Fasihi ya Kiswahili,Dar-es-salaam chuo kikuu huria cha Tanzania

Mulokozi, M. M(1982),Jarida la Taasisi ya uchunguzi wa Kiswahili (vol 49),Dar-es-salaam, chuo kikuu cha Dar-es-salaam

Nasiri,S, A. A(1972),Al – *Inkishafi,* Nairobi, Oxford University Press.

Ndulute,C(1972)T,he place of songs in Hele oral literature M. A,Dissertation, Dar-es-salaam, University of Dar-es-salaam.

Ndungo, M, nw(1993*),Nadharia ya fasihi simulizi*, Nairobi, University of Nairobi

Ngadala. D. K. (2003). *Ujenzi na Mmomonyoko wa maadili ya taifa mkutano wa Sekta ya utamaduni, morogoro* (Haijachapishwa)

Ntarangwi,M(2004),*Uhakiki wa kazi za fasihi, Ph D thesis*, Autustan college,Rock Island; IL 60201

Nyagati,J,B(1990),*Habari za Wamwera, Ndanda*, Ndanda Mission Press.

Omari,C.K(1970),*God and worship among the vasu" ph.D thesis*,Dar-es-salaam university of Dar-es-salaam.

Omari,C,mw(1981),*Urithi na utamaduni wetu,* Der-es-salaam Tanzania Publishing House Ltd

Sengo,T,S,Y(2007),*Utendi wa mambo mambo,* Dar-es-salaam, Al-Amin Education and Research Academy.

Shoowalter,E(1997). *A literature of their own: women novelist from bronte toLessing, new* Jersey, new jersey university press

Taasisi ya Ukuzaji, (1988). *Kiswahili sekondari*, Dar-es-salaam, taasisi ya ukuzaji Mitalaa.

Voguez. A S. (1973). *Art and societ, New* York, Monthly reniew Press

Werren and Warren (1949). *Theory of literature*,London Penguin books

Wizara ya elimu (1984). *Kitabu cha elimu ya watu wazima historia, hatua ya sita,* Dar-es-salaam wizara ya elimu.

Wizara ya elimu(1977)*, Historia ya Tanzania kabla ya 1880, darasa la nne.* Dar-es-salaam, wizara ya elimu

Wizara ya elimu(1976),*Tujifunze ludha yetu, kitabu cha 9* Dar-es-salaamTanzania Publishing House Ltd.

Aguwu,V.K(1988),*Music in the Funeral Traditions of the Akpafu of southern Ghana, Journal of the Society fo*r *Ethnomusicology Vol. 32 No 1*

Best,J.W &Kahn J.V(2004),*Research in Education, new delti, prentice hall of India*

Innegan, R(1976),*Oral literature in Africa*, Nairobi, Oxford university press

Guma S. M(1967),*The form content and techniques of traditional literatura In southern Sotho*: Pretoria. J. L vans schack

Hall(1953),*The arts of songs, Norman*, university of oklaham press

Johanes,A.M(1959),*Studies in African Music Vol 1,* London Oxford University Press.

Kezilahabi E.(1981),"*Ushairi na nyimbo katika utamaduni" katika urithi wa Utamaduni wetu,* Dar-es-salaam, Tanzania Publishing House

Khamisi,S.A(1983),"*Nafasi ya fasihi simulizi katika jamii ya Tanzania" mulika* Na 15, Dar-es-salaam, Taasisi ya uchunguzi wa Kiswahili.

Kombo, D. K & Tromp, D.L.A (2006), *Proposal and thesis writing*,Nairobi,Pauline publications Africa.

Samara,E,M.A(1992),*The social function of luo burial and general songs, B,A,Dissertation (oral literature*),University of Dar-es-salaam.

Sangu,A.S(2000),*The contents and forms of the Fipa funeral songs*,B.A Dissertation, Dar-es-salaam, University of Dar-es-Salaam.

Sengo, T. S. Y. M(*1986),Fasihi simulizi, secondari na vyuo*,Dar-es-salaam,Nyanza publication agent

Sengo T.S.Y.M(1985)*PhD: Folktales from pemba and Unguja* Khartoum; University of Khartoum.

Sengo, T. S. Y (1972),*Hadithi ya kikwere, kioo cha lugha Na 2* Dar-es-salaam,Chuo kiuu cha Dar-es-salaam.

Sengo, T. S. Y (1972- 1985),*The Indian Ocean Complex Culture: the case study of Folktates performances;*Ungublisted PhD thesis, khartion,University of Khartoum

Sengo, T. S. Y (1972-1991*),Itikadi katika jamii za Kiswahili katika mlacha S. A. K Hurskien 1995 lugha utamaduni na fasihi simulizi ya Kiswahili.*

Sengo, T.S.Y (1972-1991),*Tungizi za Mnyagatwa,* Dar-es-salaam AL-Amin Education And research acondeny AKADEMIYA.

Sengo,T,S,Y(2009),*Fasihi za kinchi* Dar-es-salaam,AERAKiswahili researcher Products.

Sengo, T. S. Y (1998) *Kiswahili na Uwisilamu*, Afrika mashariki,Professorial Inaugural lecture; Mbale, Islamic University in Uganda

Shihabuddin. C (1971),*Utangulizi katika Nasir; a, Malenga wa mvita,*Nairobi, Oxford University press.

Sengo(2007,*Utendi wa mambo mambo*, Dar-es-salaam, Al-Amin,Education and Research Academy.

Shoowalter,E(1997)A *literature of their own: women novelist from bronte to* Lessing, new J

Senkoro,F.E M.K(1988),*Ushairi,Nadharia na tahakiki*, Dar-es-salaam university Press.

Wanjaro,C.L(1973)*Standard Points on African Literature;* Nairobi, Heinemann

Welch, E. A(1974*),Life and literature of the Sukuma in Tanzania,*Washington D.C Hornad university.

Koul.L(2006),*Methodology of education research;Ddelhi, vikas*Publishing

Limeb,N.D(1993),*The social content of sungu sungu songs, B* A.Dissertation, department of literature, Dar-es-salaam

Mazibuko, L.C.J(2007) *Inventory of Malawi intarojible cultural heritage*,

Magomelo,C.JMfune, G.M &

Thote A. WMalawi unpublished

Mbiti M. M(1975), *An introduction to African religion* Nairobi, Heineman

Mulokozi, M. M (2003) "*Makala za semina ya kimataifa ya waandishi wa Kiswahili Vol. III fasihi, Dar-es-salaam taasisi ya uchunguzi wa Kiswahili,*chuo kikuu cha Dar-esa-salaam

Mwakasaka. S (1978),*Oral literature of the banyakyusa*, Nairobi, general Printers ltd.

Ndulute, C.L. (1972),*The place of songs in Hehe Oral literature (Uph),M.A Dissertation*, Dar-es-salaam

Ndungo,C.W&(1991), *Misingi ya nadharia ya fasihiya Kiswahili*, Nairobi, Mwai, University of Nairobi

Nketia J, H.(1962*),The Music of Ghana, Accra*, Longmans

Ntilo S. J(1972),*Desturi za wachagga*; Nairobi general printers darlington road.

MAREJELEO YA WAHOJIWA

MAREJELEO YA WAHOJIWA

Nyika Ndolosi (53) Drs Vii, Mhudumu Afya ya Msingi,Nghumbi

Penford Silau (48) Eww, Mkulima, Chiselo, Nghumbi

Jackson Silau (44) Drs Vii Katekesta Nghumbi

Richard Silau (42) Drs Vii Mhunzi, Nghumbi

Musa Mhalale (54) Drs Vii Mkulima, Nghumbi

Asheri Silau (22) Kidato Cha 6, B/Mifugo, Nghumbi

Tumaini Silau (19) Kidato Cha 4 Mkulima, Nghumbi

Jeremiah Silau (70) Eww, Mkulima, Nghumbi

Jeremiah Majenda (22) Kidato 4 Mkulima Nghumbi

Joctan Y. Silau (56) Drs. Vii Mkulima, Nghumbi

Mengi Letejo (29) Drs. Vii Mkulima, Kisitwi

Chinyeni Malonga (40) Kidato 4, Mkulima Mlali B.

Mapenzi Mkomwa (49) Kidato 6, M/Biashara – Mlali

Hozza Mkomwa (40) Kidato 4 M/Biashara – Mlali

Elizabeth Silau (28) Drs Vii Ititu Kisitwi

Jackson Kasomo (48) Drs Vii Mkulima, Chamawe - Rubeho

Yohana Leonce (33) Drs Vii Mkulima, Chagingwe

Chigoma Kasomo (70) Eww Mkulima Chamawe – Rubeho

Lehani Kasomo (66) Eww, Mkulima, Nghorongwa – Kisitwi

Sailowa Sangala (2010), Miaka 58, Me Luhwaji, Gairo

Sailowa Andason (2010) Miaka 51, Me Ukwamani, Gairo

Saluni Meliani (2011), Miaka 50, Ke, Mkulima, Luhwaji, Gairo

Samsoni Joshua (2011), Miaka 13, Me, Drs Iv S/M Meshugi

Sebai Jones (2011) Miaka 20 Me Drs. Vii Pembamoto – Kongwa

Sebanga Mariamu (2011) Miaka 20, Ke, Drs Vii Pembamoto – Kongwa

Sekwao Issack (2011), Miaka 33, Me, M/Biashara, Mbande – Kongwa

Senghuli Janeth (2011) Miaka 56, Ke, Mkulima Ukwamani Gairo

Senguli N. Staniel (2011) Miaka 65 Me, Mkulima Ukwamani Gairo

Senghunda H. Yohana (2011) Miaka 36 Mkulima Meshugi Gairo

Seif G. Prisca (2011) Miaka 61 Drs Mkulima, Moleti – Kongwa

Seif H. Gracewell (2011), Miaka 72, Me Drs Vii, Mwl. Mustaafu Moleti

Seng'ana Lehao (2011) Miaka 56, Ndete, Chagongwe

Simon Makoo (2011) Miaka 31, Mkulima Msingisi Gairo

Richard Makoo (2011) Miaka (29) Mkulima Msingisi – Gairo

Sembuche Chibago (2011), Miaka 63, Me, Mkulima, Luhwaji – Gairo

Sembuche Agness (2011) Miaka 61, Mkulima, Ukwanani – Gairo

Semwenda Mnyonaki (2011) Miaka 68, Me, Mkulima – Meshugi

Semwenda Hajili (2011), Miaka 39, Ke, Drs. Vii, Mkulima, Ukwanani Gairo

Semwenda Kezia (2011) Miaka 62, Ke, Mkulima, Ukwanani - Gairo

Semwenda Jesca (2011) Miaka 41, Ke, Mkulima Gairo Mji

Semwenda Yoramu (2011) Me, Mkulima, Msingisi – Gairo

Semwija Antony (2011) Miaka 57, Me, Mkulima, Msingisi

Sendeha Megison (2011) Miaka 62, Ke Mkulima Meshugi – Gairo

Sendeha William (2011) Miaka 73, Me, Mkulima Meshugi – Gairo

Thadei Lembele (2011) Miaka 70, Me, Mwl. Mstaafu Rubeho

Tibu Winne (2011) Miaka 20, Ke, Drs. Vii Mkulima Luhwaji

Tobejo Kezia (2011), Miaka 50 Ke, Moleti – Kongwa

Walesha Elia (2011) Miaka 70, Me, Ukulima, Ukwamani – Gairo

Walesha Leya (2011) Miaka 81, Ke Mkulima, Ukwanani – Gairo

Walesha Majuto (2011) Miaka 52, Ke Mkulima – Moleti

Walesha N. Jeni (2011) Miaka 52, Ke Drs Iv, Mkulima – Ukwanani

Walesha S. Nelson (2011) Miaka 51, Me, Drs Vii Mkulima – Ukwanani

Mwihambi M. Samson (2011) Miaka 51, Me Drs. Mkulima Meshugi

Yositino Fanuel (2011) Miaka 31, Me, Drs. Vii Mkulima Meshugi

Zakaria Yehudi (2011), Miaka 61, Me, Drs. Vii Moleti

Mwijonge Helina (2011) Miaka 53, Ke, Moleti

Mwijonge Monica (2011) Miaka 39, Ke, Moleti

Ndorosi Josephine (2011), Miaka 47, Me Drs. Vii Moleti

Ndugai Peris (2011), Miaka 53, Ke, Mkulima Msingisi

Ndugai Saimoni (2011), Miaka 56, Me, Mkulima Msingisi

Ngiga Monica (2011), Miaka 37, Ke, Drs, Moleti

Ngaiti Juliana (2011), Miaka 31, Ke, Drs Vii Mkulima – Luhwaji

Mgoja Chisuligwe (2011), Miaka 49, Me, Ukwamani

Ngoliga S. Hana (2011), Miaka 50, Ke, Vilundilo – Sejeli

Njamasi Dickson (2011), Miaka 38, Me, Luhwaji

Mwigowe Mwitumba (2011), Miaka 69, Mkulima – Gairo

Mwiguto Saimoni (2011), Miaka 56, Me Msingisi

Mwehanga Mariam (2011), Miaka 60, Ke Ukwanani

Mehingi Mti (2011), Miaka 72, Me Ukwananai

Msagala Lazaro (2011), Miaka 25, Me, Drs Vii – Luhwaji

Msagala D. Edina (2011), Miaka 45, Ke, Drs Vii – Meshugi

Msegu Baraka (2011), Miaka 13, Me, M/Funzi Drs Vii – Meshugi

Mshoni Emmanuel (2011), Miaka 39, Me, Luhwaji

Mshoni Samsomi (2011), Miaka 47, Me, Luhwaji

Msonga Anjelina (2011), Miales 42, Ke, Drs. Vii Ukwanani

Mtagwa Yona (2011), Miaka 67, Me, Mkulima, Mbande – Kongwa

Mtagwa Elizabeth (2011), Miaka 44, Ke, Moleti

Mtalo Abiaza (2011), Miaka 81, Me, Mkulima – Gairo

Mtalo Anna (2011), Miaka 55, Ke, Drs. Iv, Mkulima

Mtalo Charles (2011), Miaka 42, Me, Meshugi

Mtalo Gloliya (2011), Miaka 66, Mkilima

Mtalo Glolia (2011), Miaka 36, Ke, Drs. Vii, Mkulima

Mtalo Leah (2011), Miaka 41, Drs Vii Mkulima

Mtalo Milka (2011), Miaka 70, Ke, Drs Vii Mkulima

Mtalo Simon (2011), Miaka 42, Mkulima

Mtambi Wilson (2011), Miaka 60, Me, Msingisi

Mtangoo Beatrice (2011), Miaka 50, Ke, Drs Vii, Moleti

Mtangoo .Z. Naftari (2011), Miaka 24, Me, Drs Vii Mbande

Mamti Musa (2010), Miaka 24, Me, Drs Vii – Luhwaji

Matamu C. Charles (2011), Miaka 50, Me, Vilundiko – Sejeli

Mnyandwa Wilson (2011), Miaka 58, Me, Msingisi

Joseph Dickson(2011}Miaka 22, Mkulima Ilakate Chagongwe

Bahati Sangala 2011, Maka 22, Mkulima Ilakale Chagongwe.

Baraka Amosi (2011),Miaka 23 Mwanafunzi mkombola -Rufikiri

Shukuru Jackson(2011),Miaka 25, Mwanafunzi, Kidete- Itugi Chagongwe.

Mfundo John (2011), Miaka 23 Mkulima Magiha

Augustino Antoni (2011), Miaka 24 Mkulima Chagonwe Mihindo

Shukuru Mbaigwa (2011,) Miaka 23 Mwanafunzi Lufikiri Nghima

Ponsian Sinjeni(2011,) Miaka 23 Mwanafunzi Lufikiri Nghima

Aidan Thomas (2011) Miaka 25 Mkulima, Nongwe Mnafu

Victoria Malima (2011) Miaka 24 Mwanfunzi Nongwe Mnafu

Piason Sume (2011) Miaka 25 Mkulima Mtega Madoroma

Ester Nyenyeme (2011) Miaka 22, Mkulima Nongwe Ubenga

Matrida Paul (2011) Miaka 23 Mkulima Rubeho Chamawe

Paulo Nyangasi (2011) Miaka 23 Mwanafunzi Chagongwe

Jackson Letema (2011)Miaka 22 Mkulima Chagongwe Chinangali

Daimon Tumai (2011) Miaka 23 Mkulima Rufikir I Chamawe

Amon Lehao (2011) Miaka 25 Mkulima Lufikiri Manyagweni

Onesmo Charles (2011) Miaka 25 Mkulima Lufikiri Manyagweni

Spola Leonard (2011) Miaka 23 Mkulima Nongwe Ubenani

Innocent William(2011),Miaka 23 Mkulima Nogwe Kibaoni

Ester Mbochele (2011),Miaka 25 Mkuliama Chagongwe

Baraka Nicholaus(2011), Miaka 23 Mkulima Msingisi Gairo

Bahati Nehemia(2011),Miaka 25 Mkulima Rufikiri Chamawe

Mchiwa Mbaigwa(2011),Miaka 25 Mkulima Lufikiri Chamawe

Rehema Semwenda(2011),Miaka 23 Mkulima Lufikiri Chidongochekwado

Paul Ngitao (2011), Miaka 23 Mwanafunzi Changalawe Nogwe

Lucas Lameck (2011), Miaka 25 Mkulima Nongwe Ubenani

Shida Mwikuyu(2011),Miaka 20 Mkulima Chagonwe Makongoji

Jackson Mgunga(2011),Miaka 24 Mkulima Chagongwe Mihindo

Magdalena Adamu (2011),Miaka 25 Mkulima Nongwe

Malumbuja Sekwao (2011) Miaka 25 Mkulima Chagongwe Ilakale

Chifunja Kuki (2011),Miaka 70 Mkulima Chagongwe Mijushani

Malima Lengo(2011),Mikaka 49 Mkulima Mfugaji Chagongwe Mijushani

Joseph Dickson(2011),Miaka 22, Mkulima Ilakate Chagongwe.

Bahati Sangali (2011), Maka 22, Mkulima Ilakale Chagongwe.

Baraka Amosi (2011),Miaka 23 Mwanafunzi Lujuwa -Rufikiri

Shukuru Jackson (2011)miaka 25, Mwanafunzi, Kidete- Chagongwe.

Mfundo John(2011),Miaka 23 Mkulima Magiha

Augustino Anton (2011,)Miaka 24 Mkulima Chagongwe Mihindo

Shukuru Mbaigwa(2011),Miaka 23 Mwanafunzi Lufikiri Nghina

Ponsian Sinjeni (2011),Miaka 23 Mwanafunzi Lufikiri Nghima

Aidan Thomas (2011),Miaka 25 Mkulima, Nongwe Mnafu

Victoria Malima (2011),Miaka 24 Mwanafunzi Nongwe Mnafu

Piason Sume (2011),Miaka 25 Mkulima Mtega Madoroma

Ester Nyeme (2011),Miaka 22, Mkulima Nongwe Ubenani

Matrida Makiwa(2011),Miaka 23 Mkulima Rubeho Chamawe

Kulwa Nyangasi(2011)Miaka 23 Mwanafunzi Chagongwe

Jackson Letema(2011),Miaka 22 Mkulima Chagongwe Chinangali

Daimon Tumai(2011),Miaka 23 Mkulima Rufikiri Chamawe

Amon Lehao(2011),Miaka 25 Mkulima Lufikiri Manyagweni

Onesmo Charles (2011),Miaka 25 Mkulima Lufikiri Manyangweni

Skolastika Leonard(2011),Miaka 23 Mkulima Nogwe Ubenani

Innocent Mgweno(2011),Miaka 23 Mkulima Nongwe Kibaoni

Watson Ngalawa(2011), Miaka 25 Msanii mwigizaji Msingisi

Athuman Saidi(2011),Miaka 26 Dereva Gairo Madukani

Ester Mbochel(2011),Miaka 25 Mkulima Chagongwe

Baraka Nicholaus(2011),Miaka 23 Mkulima Msingisi Gairo

Bahati Rehema(2011),Miaka 25 Mkulima Rufikiri Chamawe

Mchiwa Mbaigwa(2011),Miaka 25 Mkulima Lufikiri Chamawe

Rehema Semwenda (2011),Miaka 23 Mkulima Lufikiri Kidongochekundu

Joseph Ngitao(2011), Miaka 23 Mwanafunzi Lukinga Nogwe

Lucas Lameck(2011),Miaka 25 Mkulima Nongwe Ubenani

Shida Mwikuyu(2011),Miaka 20 Mkulima Chagonwe Makongoji

Jackson Mgunga(2011),Miaka 24 Mkulima Chagongwe Mihindo

Magdalena Adamu(2011) Miaka 25 Mkulima Nongwe

Mjinga Sekwao (2011) Miaka 25 Mkulima Chagongwe Ilakale

Dilemwa Kuki (2011) Miaka 70 Mkulima Chagongwe Mijushani

Malima Lengo (2011) Mikaka 49 Mkulima Mfugaji Chagongwe Mijushani

Sara Sijia 2011) (Miaka 25 Mkulima Lufikiri Chamawe

Emanuel Mwigema (2011) Miaka 26 Mwanafunzi Rubeho Chamawe

Selemani Mchanjale (2011)Miaka 65 Mkulima Mfugaji Dangia

Daudi Ngitao (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Ilokale Chagongwe

Matika Mbaigwa (2011) Miaka 25 Mkulima Lufikiri Chamawe

James Bernadi (2011) Miaka 25 Mkulima Chagongwe Shuleni

Gread Sewando (2011) Miaka 25 Mwanafunzi Rubeho Chamawe

Filemon Michael (2011) Miaka 23 Mkulima Mahelo Masenge

Edward Godrick (2011) Miaka 24 Mkulima Chifu Masenge

Dustan Boniface (2011)Miaka 25 Mkulima Nongwe Ubenani

Anjelina Sume (2011) Miaka 20 Mkulima Nongwe Ubenani

Charles Leonce (2011)Miaka 35 Mwalimu Nongwe Sekondari

Anton Ngwanda(2011)Miaka 44 Mkulima Chagongwe Mihindo

Matika Dominick(2011)Miaka 26 Mkulima Chagongwe Makongoji

Michael Semwenda(2011)Miaka 25 Mkulima Chagongwe Makongoji

Mariam Thomas (2011) Miaka 24 Mkulima Chagongwe Makongoji

Mubaya Suleiman(2011) Miaka Mkulima Chagongwe Dangia

Michael Dominick (2011) Miaka Chagongwe Dangia

Adili Lentole (2011) Miaka 30 Mkulima Rubeho Chamawe

Chitegile Michael (2011) Miaka 22 Mkulima Chagongwe Joshoni

Elikana Letema (2011) Miaka 25 Mkulima Chagongwe Idibo

Amosi Mziwanda (2011) Miaka 24 Mwanafunzi Nongwe Kibaoni

Noel Leonce (2011) Miaka 30 Mkulima Lolela Msingisi

Modest Robert (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Ilakale

Dilemwa Kuki (201) Miaka 50 Mkulima Chagongwe Mijushani

Safari Sangala (2011) Miaka 24 Mkulima Chgongwe Ilakale

Fanuel Senyagwa (2011) Miaka 27 Mkulima Chagongwe Dangia

Semen Senyagwa (2011) Miaka 32 Mkulima Chagongwe Dangia

Leonia John (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Shulani

Adamu Selenga (2011) Miaka 48 Mkulima Chagongwe Shuleni

Yohana Abneli (2011),Miaka 35 Mkulima Chagongwe Ubenani

Ana Patrik (2011),Miaka 28 Mkulima Chagongwe Joshoni

Angelina Thomato (2011),Miaka 20 Mkulima Chagongwe Ilakale

Rahel Sewando (2011),Miaka 20 Mkulima Chagongwe

Dickson Ernest (2011),Miaka 20 Mkulima Ikwamba Masenge

Luhamo Mwifunde (2011),Miaka 42 Mkulima Chagongwe Dangia

Mgasa Isdori (2011),Miaka 49 Mkulima Chagongwe Ilakale

Majaliwa Isdoli (2011),Miaka 25 Mkulima Chagongwe Ilakale

Mwendi Charahani (2011)Miaka 55 Mkulima Chagongwe Ilakale

Mubangeni Ngitao (2011)Miaka 40 Mkulima Chagongwe Ilakale

Daudi Mwendi (2011)Miaka 28 Mkulima Chagongwe Ilakale

Mubaya Ngitayo (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Ilakale

Amoni Ngitao (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Ilakale

Mwiyone Lemtaya (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Ilakale

Baraka Ngati (2011) 29 Mkulima Chagongwe Ilakale

Paulina Mwikonde (2011) Miaka 26 Mkulima Chagongwe Ilakale

Sambasa Farance (2011) Miaka27 Mkulima Lufikiri Ijogo

Kezia Aloyce (2011)Miaka 23 Mkulima Chagongwe Ilakale

Nhabika Sangala (2011)Miaka 29 Mkulima Chagongwwe Ilakale

Paul Sanyagwa (2011) Miaka35 Mkulima Chagongwe Ilakale

Lukwendile Ngitao (2011) Miaka 32 Mulima Chagongwe Ilakale

Zalau Semwali (2011) Miaka 29 Mukulima Chagongwe Rubeho

Mjinga Thobias (2011) Miaka 33 Mkulima Rufiniri Manyangweni

Maria Ngitao (2011) Miaka 23 Mkulima Chagongwe Ilakale

Majuto Mloli (2011) Miaka 29 Mkulima Chagongwe Idibo

Msafiri Lukwendile (2011) Miaka 40 Mkulima Chagongwe Idibo

Eli Peter (2011) Miaka 30 Mukulima Chagongwe Mihindo

Milka Peter (2011) Miaka 22mkulima Chagongwe Mihindo

Peter Nyangasi (2011) Miaka 30 Mkulima Chagongwe Chimangali

Daimon Mlahagwa (2011) Miaka 48 Mw/kt Chagongwe Makongoji

Msafiri Lemenga (2011) Miaka 45 Mkulima Chagongwe Chinangali

Daudi Senyangwa(2011) Miaka 50 Mulima Chagongwe Dangia

Mabi Letama (2011) Miaka 40 Mkulima Chagongwe Idibo.

Sambasike Kuki (2011) Miaka 39 Mkulima Chagongwe Mijushani

Makiwa Sendeha (2011 Miaka 28 Mkulima Chagongwe Ilakale

Andrew Cypillian (2011) Miaka 25 Mkulima Chagongwe Idibo

Mabi Mweng'anga (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Idibo

Fikri Mponda (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Mahowe

John Mponda (2011) Miaka 20 Mkulima Chagongwe Idibo

Zamoyoni Letema 920110 Miaka 24 Mkulima Chagongwe Idibo

Chunguza Letema (2011) Miaka 24 Mkulima Chagongwe Idibo

Sambasa Ngitao (20110) Miaka 45 Mkulima Chagongwe Ilakala

Majuto Augustino (2011) Miaka 25 Mkulima Lukinga Shuleni

Disoile Mwegalawa (2011) Miaka 48 Mwalimu Nongwe Sekondari

Musssa Muhando (2011) Miaka 23 Mwanafunzi Nongwe Sekondari

Lulu Mumasa (2011) Miaka 22 Mwanafunzi Nongwe Sekondari

Vicent Stephano (2011) Miaka 23 Mkulima Chagongwe Mihindo

Suluhu Ngwanda (2011) Miaka 38 Mkulimja Chagongwe Chungu

Yohana Rafael (2011) Miaka 25 Mkulima Chagongwe Mkobwe

Christina Magomba (2011) Miaka 25 Mkulima Chagongwe Idibo

Sikitu Sijia (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Idibo

Anton Cypilliani (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Idibo

Jonas Chimais (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Chinangali

Mumwite Muti (2011) Miaka 27 Mkulima Chagongwe Ilakale

Msafiri Dungu (2011) Miaka 37 Mkulima Chagongwe Rubeho

Mndule Nhabika (2011) Miaka 23 Mkulima Chagongwe Idibo

Monica Sewando (2011) Miaka 27 Mkulima Chagongwe Ilakale

Sesilia Joackimu (2011) Miaka 53 Mkulima Chagongwe Ilakale

Malema Nyombe (2011) Miaka 48 Mkulima Chagongwe Makongoji

Mkunda Mnange (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Ilakale

Malema Obedi (2011) Miaka 27 Mkulima Chagongwe Ilakale

Catherina Anton (2011) Miaka 22 Mkulima Chagongwe Ilakale

Deoglas Wilson (2011) Miaka 23 Mkulima Chagongwe Makongoji

Mtenda Mussa (2011) Miaka 25 Mkulima Chagongwe Mihindo

Adillian France (2011) Miaka 26 Mkulima Chagongwe Mihindo

Jelemia Chotile (2011) Miaka 24 Mkulima Chagongwe Idibo

Daudi Martin (2011) Miaka 25 Mkulima Chinghorwe Chanjale.

Chisuligwe Adamu (2011)Miaka 29, Mkulima Chagongwe Ilakale

Chisuligwe Letema (2011)Miaka 45, Mkulima Chagogwe Idibo

Magomba Sijia (2011) Miaka 55, Mkulima Chagogwe Idibo

Kamota Majuto (2011) Miaka 35, Mkulima Chagongwe Mijushani

Mazengo Adlamu (2011) Miaka 33 Mkulima Chagongwe Dangia

Mwinyone Mwaka (2011) Miaka 38 Mkulima Chagongwe Manyagweni

Mwinyone Makau (2011) Miaka 39 Mkuliam Chagongwe Ubenani

Mahungo Lemtya (2011) Miaka 65 Mkulima Chagongwe Chinangali

Msigata Farance (2011) Miaka 38 Mkulima Chagongwe Ijogo

Frances Mbochele (2011) Miaka 57 Mkulima Chagongwe Ijogo

Thobias Mbochele (2011) Miaka 48 Mkulima Chagongwe Ijogo

Nhabika Mbochele(2011) Miaka 62 Mkuliam Chagongwe Ijogo

Msuliche Michael (2011) Miaka 36 Mkulima Chagongwe Joshoni

Emanuel Haule (2011)Miaka 30 Mkulima Mandege Njungwa

Rebeka Letema(2011)Miaka 27mkulima Kidete Itugi

Rebeka Bilshani (2011) Miaka 27 Mkulima Nogwe Ubenani

Zalau Mti 2011) (Miaka 23 Mkulima Chegongwe Ilakale

Joseph Bilshani (2011) Miaka 28 Mkulima Nogwe Ubenani

Magayo Letema (2011)Miaka 58 Mkulima Nongwe Idibo

Goda Chisegele (2011)Miaka 28 Mkulima Chagongwe Idibo

Mjinga Msafiri (2011)Miaka 27 Mkulima Chagongwe Idibo

Chisonyela Sangara (2011)Miaka 32 Mkulima Chagongwe Idibo

Andason Ngoila (2011)Miaka 40 Mkulima Lufikiri Kidongochekundu

Patrick Ngoila (2011) Miaka 46 Mkulima Lufikiri Manyagweni

Chinyamale Semwenda (2011) Miaka 30 Mkulima Chagongwe Makongaji

Majuto Mnhunda (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Idibo

Joseph Matamu (2011) Miaka 22 Mkulima Chagongwe Idibo

Dadili Malole (2011) Miaka 26 Mkulima Chagongwe Magiha

Mbuli C Hotile (2011) Miaka 32 Mkulima Chagongwe Idibo

Mndule Semwenda (2011) Miaka 35 Mkulima Chagongwe

Ndyaki Moina (2011) Miaka 30 Mkulima Chagongwe Makongoji

Magomola Moina(2011) Miaka 32 Mkulima Chagongwe Ilakale

Muingine Mamti (2011) Miaka 35 Mkulima Chagongwe Ilakale

Chumbuke Mwekonde (2011) Mikaka 40 Mkulima Chagongwe Ilakale

Mkunda Geoge (2011) Mkulima Chagongwe Ilakale

Mlangeni Leha (2011) Miaka 40 Mkulima Chagongwe Dangia

Mlongen Letema (2011)Miaka 35 Mkulima Chagongwe Idilo

Lesmo Sendeha (2011)Miaka 75 Mkulima Chagongwe Ilakale

Mjinga Malanda (2011)Miaka 38 Mkulima Chagongwe Idibo

Mkasanga Likwendile(2011) Miaka 49 Mkulima Chagongwe Idibo

Chela Msemne (2011) Miaka 38 Mkulima Chagongwe Idibo

Mlemeni Chamkiwa(2011) Miaka 30 Mkulima Chagonge Idibo

Mubaya Letema (2011) Miaka 65 Mkulima Chagongwe Idibo

Mahoni Mubangeni (2011) Miaka 47 Mkulima Chagongwe Idibo

Chisonyela Muyingwa (2011) Miaka 20 Mkulima Chagongwe Idibo

Myingwa Lenjima (2011)Miaka 44 Mkulima Chagongwe Idibo

Sulagwa Sijia (2011) Miaka 32 Mkulima Chagongwe Idibo

Sulagwa Lenjima (2011)Miaka 40 Mkulima Chagongwe Dangia

Malema Chilangas (2011) Miaka 48 Mkulima Chagongwe Mahowe

Manyaki Musa (2011) Miaka 69 Mkulimachagongwe Mahowe

Wilsoni Adamu (2011)Miaka 30 Mkulimachagongwe Ilakale

Lemnje Sijia (2011) Miaka 42 Mkulima Chagongwe Ilakale

Erisha Mwile (2011) Miaka 38 Mkulima Chagongwe Mihindo

Erisha Ngitao (2011)Miaka 20 Mkulima Chagongwe Ilakale

Mahungo Sewando(2011) Miaka 35 Mkulima Chagongwe Ilakale

Mahungo Sambasike(2011)Miaka 30 Mkulima Chagongwe Idibo

Mlongwa Malanda (2011)Miaka 30 Mkulimachagongwe Idibo

Suda Mbuma (2011)Miaka 38 Mkulima Chagongwe Dangia

Samanya Mnange (2011)Miaka 35 Mkulima Chagongwe Dangia

Wabesa Dicksoni (2011) Miaka 35 Mkulima Chagongwe Dangia

Dyaki Lemenga (2011) Miaka 39 Mkulima Chagongwe Dangia

Mlongwa Mkumule (2011) Miaka 40 Mkulima Chagongwe Idibo

Mfundo Senyagwa (2011) Miaka 39 Mkulima Chagongwe Dangia

Digaya Chimwefe (2011) Miaka 32 Mkulima Chagongwe Dangia

Anjelina Sangala (2011)Miaka 24 Mkulima Chagongwe Dangia

Monika Patrick (2011)Miaka 20 Mkulima Chagongwe Dangia

Sambasa Dominick (2011)Miaka 20 Mkulima Chagongwe Dangia

Sina Adamu (2011)Miaka 35 Mkulima Chagongwe Dangia

Maria Joackimu (2011) Miaka 39 Mkulima Chagongwe Dangia

Mgaisa Francis (2011) Miaka 38 Mkulima Chagongwe Ijogo

Agnes Mbochele (2011) Miaka 25 Mkulima Chagongwe Ijogo

Charles Muwalwa (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Mijushani

Amoni Bwaju (2011) Miaka 32 Mkulima Chagongwe Mijushani

Shehe Mloli (2011) Miaka 35 Mkulima Chagongwe Idibo

Samson Mtiku (2011) Miaka 49 Mkulima Chagongwe Rubeho

John Lengoliga (2011)Miaka 50 Mkulima Chagongwe Rubeho

Neli Samson (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Rubeho

Jafet Mtiku (2011) Miaka 20 Mkulima Chagongwe Rubeho

Oliver Msagala (2011) Miaka 40 Mkulima Chagongwe Dangia

Vumilia Dungu (2011) Miaka 35 Mkulima Chagongwe Joshoni

Lameck Lehao (2011)Miaka 32 Mkulima Chagongwe Ijogo

Michael Lehao (2011)Miaka 30 Mkulima Lufikiri Manyagweni

Kezia Nehemia (2011) Miaka 23 Mwabafunzi Lufikiri Chamawe

Sauli Augustino (2011)Miaka 25 Mwanafunzi Nongwe Mnafu

Rehema Mwekonde (2011) Miaka 20 Mwanafunzi Lufikiri Manyagweni

Glory Madebe (2011) Miaka 26 Mwanafunzi Lufikiri Chagongwe

Francis Lehao (2011) Miaka 50 Mkulima Chagongwe Magina

Chukia Makiwa(2011) Miaka 20 Mkulima Chagongwe Ubenani

John Michael (2011)Miaka 20 Mkulima Chagongwe Idibo

Dilongigwe Tibu (2011) Miaka 38 Mkulima Chagongwe Idibo

John Chamoto (2011)Miaka 58 Mwalimu Mandege Njungwa

Mussa Chamoto (2011) Miaka 48 Mkulima Chagongwe Rubeho

Mubangeni Nhabika (2011) Miaka 39 Mkulima Chagongwe Isogo

Mkunda Mhabika Sajilo (2011) Miaka 20 Mkulima Chagongwe Danfia

Grolia Cherehani (2011) Miaka 28 Mkulima Chagongwe Ilakale

Leah Makau (2011) Miaka 28 Mkulima Lufikiri Joshon

Ester Benjamini (2011) Miaka 26 Mkulima Chagongwe Minindo

Pendo Mnyau (2011) Miaka 26 Mkulima Lufikiri Manyagweni

ISTILAHI ZILIZOTUMIKA

kivumvu – wasiwasi na huzuni inayompata mtu, mf. mume au mke kwa kuondokewa na menzi wake hali ya kuwa mpweke.

Kidonda – kidonda – kibanzi

Kidosho- msichana mremo kupusa aina ya ndege mdogo

Kiradungo - mtu mfupi kuliko kawaida mbilikimo, kibete

Kidurusi – kichungu, kishirazi, kingulima

Kifo – tukio au tendo la kufikia mwisho wa uhai, mauti, hila ki uangamaji ahadi

Kitu – kitu kilichokufa

Kifuku – masika

Kwasi – mali tajiri

Kwesha – pumua kwa shida

Kwina – tamga kuu

Mahuni – mtu aliyelamiwa afanye mambo kinyume na kawaida za jamii

Maundifu – maji ya babari yaliyjaa tele.

Mtandao – ni mfumo mpya wa vitu kama vile simu barabara au umeme unaounganisha sehemu au watu mbalimbali mtandao ni mfumo wa mawasiliano ya kieletroniki katika komyputa ulimwenguni unaotumiwa kutaruta taarifa kuwasiliana au kupenana taarifa.

Msanga – kwenye mchanga

Hugilo – (kikaguru) chimbuko la koo au kabila

Dyao – (kikaguru) lao

Itumba – (kikaguru) kaubaridi, jina la kijiji

Chigenge - (kikaguru) poromoko

Ijeje – (kikaguru) faya

Rejeya- rudi

Marejeo – kurudi

Marejeleo – bibliografia (kwa hapa)

Chilute – (kikaguru) mende

Ichisuke – (kikaguru) kingyuo

Kengila – (kikaguru) kaingia fitiani

Mtarawanda – aina ya mti ambao kukua kwake ufananishwa na kufanya tendo la ndoa na ndugu wa damu.

Kitivo -idara kuu ya masomo ya fani fulani kama vile chuo kikuu ambayo huwna

idara zake ndogo

Ikisiri-ufafanuzi fasiri

Uzamili-masomo ya shahada ya juu apatayo mtu baada ya kufuzu shahada ya

kwanza shahada-digrii

Tathmini kuangalia kitu kwa undani kasha kadiria bei au ubora wake, utoaji wa tathimini ya thamani ya kitu

Utafiti-ni uchunguzi wa kisayansi au wa kitaalam ambao unalenga kugundua,

Kutafsiri au utumiaji

Kitengo-mahali pateule palipotengwa kwa shughuli maalum

Lughawiya-fani-tawi mojawapo la maarifa

Ngoma-ala ya muziki inayotengenezwa kwa kuwambwa ngozi kwenye mzinga

Mchezo wa kufuata mdundo.

Usuli-asili, taarifa ambayo ni muhimu katika kuelewa tatizo au hali

Kauli-tamko au usemi, ahadi, maelezo, maoni, hisia

Nia-dhamira ya kutaka kukamilisha jambo au haja kusudio gharadhi, lengo

Ghaidhi, dhamiri, tarajio,

Masuala-mambo

Wazo-jambo linalofikiriwa, jambo ambalo mtu analifikiria, fikra agizo

Kazi tangulizi -hizi ni kazi zilizowahi kufanywa kabla ya jambo linalofanywa

Mawawa-eneo ambalo mtu au akili inaweza kutalii

Nadharia tete (nt) -ni wazo linalotokana

Nadharia kiongozi (n.k)

Maskani-mahali anapoishi mtu, mastakimum makao, makazi, manzili (maskani – mahalipanapofanywa utafiti, uwanda)

Zana-kifaa

Sampuli-kitu kimoja kati vingi ya aina ile kinachochukuliwa kama mfano mzuri wa vitu hivyo. Mtindo mpya wa kitu

Hojaji-karatasi yenye maswali ya uchunguzi uliza mtu mambo, saili dodosa

uundaji-jinsi au namna ya kuunda, utengenezaji, uunzi

Data-takwimu

Ala-zana za muziki ya kufanya jambo kwa kuwapa kitu kitakachofurahisha

Motisha-tia mtu hamu

Maadili-mwenendo mwema, onyo au mafundisho yatolewayo kwa njia ya hadhithi au shairi na yenye nia kufundisha, mafundisho mazuri.

Mmomonyoko- hali ya kuvunjika, au kumegeka megeka udongo.

Kitivo-Idara Kuu Ya Masomo Ya Fani Fulani Kama Vile Chuo Kikuu Ambayo Huwa Na Idara Zake Ndogo

Ikisiri-Ufafanuzi Fasiri

Uzamili-Masomo Ya Shahada Ya Juu Apatayo Mtu Baada Ya Kufuzu Shahada Ya Kwanza

Shahada-Digrii

Tathmini Kuangalia Kitu Kwa Undani Kasha Kadiria Bei Au Ubora Wake, Utoaji Wa Thamani Ya Kitu

Utafiti-Ni Uchunguzi Wa Kisayansi Au Wa Kitaalam Ambao Unalenga Kugundua,Kutafsiri Au Utumiaji

Kitengo Mahali Pateule Palipotengwa Kwa Shughuli Maalum

Lughawiya

Fani-Tawi Mojawapo La Maarifa

Ngoma-Ala Ya Muziki Inayotengenezwa Kwa Kuwambwa Ngozi Kwenye Mzinga, Mchezo Wa Kufuata Mdundo.

NYIMBO ZA KIKAGURU

1. ANYE WADODO

NGOMA YA SAIGWA

Kiongozi Anye wadodo hawoiye?

Kiitikizi. Hawoiye x 2 sungura mjanja geu geusa x 2

Mitambo hawoiye heyo heyo wo, wo, huwaa

Mtunzi: Mwananchi Sulutya

Tarijama kwakiswahili: *Nyinyi wenzangu*

Mbinu hawoiye heyo heyo

Wo wo wohuwaax2

2. HEYA HO

NGOMA: SAIGWA

SALLO Heya ho, nitowe nhani maledya?

Nitoe nhani maledya notowe nhani

Maledya x 2 nikugabena mabiki go mkole x 2

Nitowe nhani m aledya

Tarijama kwa Kiswahili: Heyaho nicheze vipi maledy

3. CHILIME LIME

NGOMA:IGUBI

SALLO Chilime lime chibawe mboga haee chibawe mboga

WOTE Chilime lime chibawe mboga haee chibawe mboga x 2

MTUNZI Nasita Mwigowe

4. NYE WAYANGU

NGOMA: SAIGWA

SALLO Nye wayangu tamileni?

WOTE Tamileni miyenu yahulike heya x 2

SALLO Nye wayangu rihulika?

WOTE Nihulika digulo mwikala chikao mlonga choni tamileni miyenu yahulika heya

MTUNZI Makilika

9. DIYELO NIJA

NGOMA: IKUMBI

SALLO Diyelo nija hawoiye ee iye hoyai diyelo nijia hawoiye ee iye horiya

WOTE Dyalonda dilamsa mkaya yeru x 2

Nija hawoiye nijia…………………………

10. BAHDNILANIN YANGU

NGOMA: SAIGWA

SALLO Bahoni laini yangu

WOTE Answamu nyenye

SALLO Mkwanzukaki?

WOTE Chikwanzuka makololo mapungo nago gaumo ne dijuwa dikwalika hoiye mwaka Unonjala

11. ANYE: MUMEMILE

SALLO Anyeye mumemile mumulundo

WOTE Ibeka muhuwile x 2

SALLO wayangu

WOTE Mulungu wetu muswamu kachingalika nonga swamu na magelagela yetu Muchaka yemwana we mulungu x2

SALLO Anye mumemile mwifugilo

WOTE Ibeka muhuwile x 2

(Ngoma – chipato/muhandulo) DINI

12. MUHUMBA IYE

NGOMA: IGUBI

SALLO Muhumba iye muhumba iye imuhumba kengila

WOTE Muhumba iye x 2 muumba kengila

WOTE Kengila iye kengila x 2

13. CHEREKO

NGOMA: MKWAJUNGOMA

SALLO Cheleko cha mwana mwali cheleko

WOTE Cheleko x 4

WOTE Hoiye iye iye haya iye iye cheleko x 2

14. YALIMA MUPANDA

NGOMA: IKUMBI

SALLO Yalima mupanda kuchidete yaleka mwana hoigwe?

WOTE Yalima mupanda kuchidete yaleka mwana x 10

15. CHIKUTAGA

NGOMA: IKUMBI

SALLO Chikutaga?

WOTE Ahehayo dyal wako x 2

WOTE Chimungoo

WOTE Ahehayo dyali wako x **2**

16. CHILAMSA MKAYA

NGOMA: IKUMBI

SALLO Mukaya

WOTE Magona Mukaya Chilamsa Magona Mukaya

SALLO Haya hiye hehe

WOTE Magona Chilamsa

17. CHIHEMBULISAJE

NGOMA: IKUMBI

SALLO Chihembuliaje mulembwe

Chihembulisaje mulembwe chana chalawa

Kugati haya hiye mulembwe haya hiye mulembwe x 2 ati gwe.

WOTE Mulembwe gwe hiye hiye haya gwe hiye x 2

haya hiye mulembwe haya hiyex2

18. NILONGE NA NANI

NGOMA: IGUBI

SALLO Nilonge na nani gwe babako wake

WOTE Ahe nilonge na nani he

SALLO Baba Kowahe

WOTE Ae nilonge na nani he

19. NINGHALUTA

NGOMA: MKWAJUNGOMA

SALLO Ninghaluta Mkobwe

WOTE Sikuya

SALLO Nighaluta Mkobwe

WOTE Sikuya

20. MADUO

NGOMA: MADOGOLI

Madua longa gwe hiye

Hahe haya gwe hiye

Maduo longa gwe hiye

Hahe haya gwe hiye

21. NITOWE NHANI: MALEDYA

NGOAMA: SAIGWA

SALLO Nitowe nhani maledya nitowe nhani maledya x 2

WOTE Nikisenheka nikuloka bila shaka nikwingila nikisenheka nikuloka bila shaka Nikwingila nitowe nhani maledya.

22. NGE NGE

NGOMA: IKUMBI

SALLO Nge nge

WOTE Hayo alimganga dualila nge nge haya dimganga dylaila

SALLO Nge nge

WOTE Haya dimganga dyalila nge nge hayo dimganga dyalila

23. ATIMALELA

NGOMA: SAIGWA

SALLO Malela wana uganga

WOTE Malela wana hoiye malela

SALLO Ati uganga

WOTE Malela wana hoiye malela wana

24. DIBWA

NGOMA: MGANDA

WOTE Dibwa unhadikome sididiyaga cfha munhu dibwa wanadikome x 2

SALLO Nigamba

WOTE Dibwa unhadikome sididiyaga cha munhu dibwa unhadikome x 2

25. DIJUWA

NGOMA: DINI

Dijuwa dya kadatu Yesu kenuua kenuka mchilalo kusuma difa

(Chawelu) chawelu x 2 yesu kenuka

(Chawelu) chawelu x 2 kasuma difa kakachanha

Kawafika wanike wekala mwiwe kawagamba munghogowe Yesu kenuka

26. KEJA KEJA

NGOMA: MUHANDULO

Keja keja do keja (ibwana Yesu) keja do keja chimuhokele

Keja keja do heja (isamasia) keja keja do keja yachagojage

Keja keja do keja (imukombola) keja keja do keja chimuhokele

27 GOMIYANGU

NGOMA: MUHANDULO

SALLO	Gomiynangu gwe
WOTE	Tija dikoko tija x 2
	Dikoko didyo diluhoma dikuiudiya ukona

28. IMWALI

NGOMA: MUHANDULO

SALLO	Imwali na yalawe na yalawe lele
WOTE	Nayalawe chigende x 2
	Chigende lele nayalawe chigende lele nayalawe
	Chigende lele nayalawe chigende

29. BABA KEJA

NGOMA: MUGANDA

Baba keja yaiyai chikulutanya

Mai keja yaiyai chikulutanga

Kalumbu keja yaiyai chikulutanga

Kaka keja yaiyai chikulatanga

Yaiyai chikulatanga

30. NATENDAJE

NGOMA: IGUBI

Natendaje niloko

Naiwene natendaje

Niloko niliyene,

Mailaje notendaje

Niloko niliyene.

31. YESU NO BABA

NGOMA: IGUBI (DINI)

Yesu no baba gwe, Yesu no baba x 2

Ni mutende nhani gwe baba

Yesu no baba gwe

32. NHENDEULE

NGOMA: MUGANDA

Nhendeule ne mwna kumgongo nhendeule x 2

Ati di wake dyangu ati nhendeule ne mwana kumgongo nhendeule.

33. GONGOLI

NGOMA: IKUMBI

Gongoli chi wana gongoli

Ahe gongoli ahe gongoli

Gongoli chiwana gongolix2

Ahe gongoli ahe gongoli

Ahe ukaya do ambaukaya

Kulichana chidodo chikwangula mitela

Chegende gongoli ahe gongolix2

34. ATI NGHWILE DO

NGOMA: MKWAJUNGOMA

Ati nghwile do nghwile matumba nghwile x 2

Nghwile matumba nghwile

Nghwile

Nghwile matumba nghwile

35. IYAWOIYE

NGOMA: SAIGWA

Iyawoiye woiye genge diwanyamla x2

Iyawaye woiye di genge

Iyawaoie woiye digenge

Diwanyamla

Iyawoiye woiye digenge

36. SAILONGA

NGOMA: MGANDA

Sailonga x 2 niye nina mfundo

Gomiyanga leka uwini

37. WAHUMBA

NGOMA: MGANDA

Kwa mjanja chaka, difa dichaka kusagula,

Kwa mjanja chaka, difa dichaka kusagula,

Kwa mjanja chaka, difa dichakakusagula.

38. CHIMWANZU

NGOMA: JANDO

SALLO Chimwanzu do,

WOTE Chimwanzu che

Ditwi dikulu cha msafari x 4

40 MHELEMA

MGANDA

SALLO Mhelema x 2

WOTE Ani mhelema nghusunyhinila x 2

(Nisokaki)

Nisoka kukwapa si mhulo sa

Mumawela ani mhelema nghusunyhila

41. SEWANDO

SAIGWA

Sewando yakulila

Hoiye baba difisi dyangu

Mkoma dyaki

Ati wayangu sewando

Yakulila hoiye baba

Difisi dyangu mkoma dyaki

42. UMWANO

GUBI

Umwano ulila kwilolo masumbwi

Kupata hasara hehaya x 2

Iyo masumbwi kapata hasara.

Hii nidumangila hio hee

Nimiyago hii yoyo yaya.

43. ING’OMA

MGANDA

Ing’oma unghatowe woi baba hee

Auno kiwa wa nyumba woi hee

Ing’oma unghatowe woi baba hee auno

Kiwa wa nyumba woi hee

44. AGWE

MGANDA

Agwe mundilija woi mai woi gwe

Agwe mundilya woi baba woi gwe

Agwe mundilija woi kalumbu woi gwe

Agwe mundilija woi brai woi gwe

45. UNGHATENDE

MUGANDA

Unghatende pekele pekele

Nikukukoma nichaka x2

Lukani, unghatende kukulu kukulu nikukukoma

Nichaka lukani unghatende tutulututulu

Nikukukoma nichaka lukani

46. INDA

MUGANDA

Inda ilawanahe x 4

Chitamileni ilawa na hoki

Chikusa inda ilawahe x4

Chitamileni ilawa na hoki

47. DIMUNHU

MGANDA

Dimunhu iyo dikwija mukaya

Kifa dina kindi

Dimunhu iyo dukwija mukaya kifa na sababu

48. MAKUNJUGULU

JANDO

Makunjugulu majanja, gakunywa meji

Ne fima x 2 ai majanja ga kunywa

Meji ne vima

49. WAGAMBA

MUGANDA

Wagamba mkangu mamnyau woi

Yee wagamba mkangu manhembo woi yee

Wagamba mkangu mamshomi woi yee wagamba

Mkangu manjoge woi hee woi

50. NAMWIGEMA

MGANDA

Na mwigema ne na muchigenge

Do na mwigema ne an muchigenge do

51. IMWANANGWA

MGANDA

Imwanagwa imwana we chike

Nema imwanagwa nye nema imwanagwa

We chike

52. NHANI MUMEMILE

SAIGA

Nhani mumemila

Mumemile nye mumemile nhani

Mumemile hena nghmbaku yoni nye

Nhani mumemile

53. NHALIPEPA

SAIGWA

Nhalipepa mnangali nye nhalipepa x 2

Tegeleseni mwana ye kwimba

Nhalipepa mnangali nye nhalipepa **x 2**

54. DIYELO

MUHANDULO

Diyero ndawa hehe kwa luhoma ndawa hehe

Nikwija kwa Yesu mulungu nitase

(Nimiyenu ndawa hehe kwa lihoma ndawa hehe)

Nikiwja kwa Yesu mulungu nitase

55. CHIKUNYWA

MUGANDA

Chikunywa ugimbi uchujigwe x 2

Wmichaka mapes akulumhukeni

Aseye chikunywa ugimbi uchujigwe x 2

Mwichaka mapesa kulumhukeni

56. ANIYE

MUGANDA

Aniye nikugaya woi hee

Aniye nina nyono ai hii hee x 4

Nikugaya nikugaya

57. INJALA

MUGANDA

Chitende nhani nyoloko injala ilawa ino

Chitende nhani x 10

Chitende nhani nyoloko

Chitende nhani nyoloko x 10

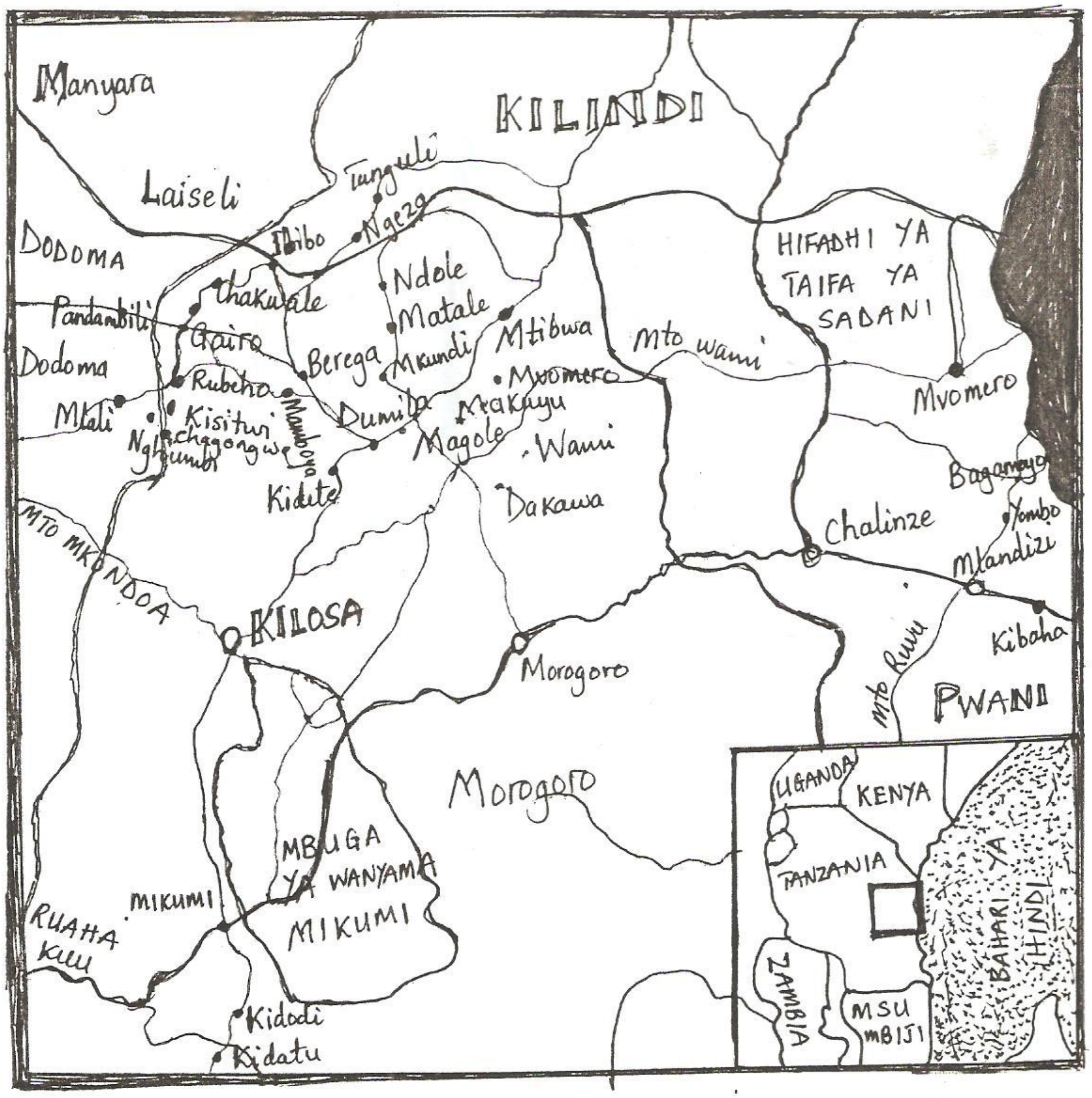

Manyara
KILINDI
Laiseli
Tunguli
Ibibo
Ngeze
DODOMA
Ndole
Matale
Chakwale
Pandambili
Gairo
Berega
Mkundi
Mtibwa
Mto wami
Dodoma
Rubeho
Mvomero
Mlali
Kisitwi
Dumila
Makuyu
Magole
Wami
Kidete
Dakawa
HIFADHI YA TAIFA YA SADANI
Mvomero
Bagamoyo
Chalinze
Mlandizi
Kibaha
MTO MKONDOA
KILOSA
Morogoro
Mto Ruvu
PWANI
Morogoro
MBUGA YA WANYAMA MIKUMI
MIKUMI
RUAHA KUU
Kidodi
Kidatu
UGANDA
KENYA
TANZANIA
ZAMBIA
MSUMBIJI
BAHARI YA HINDI

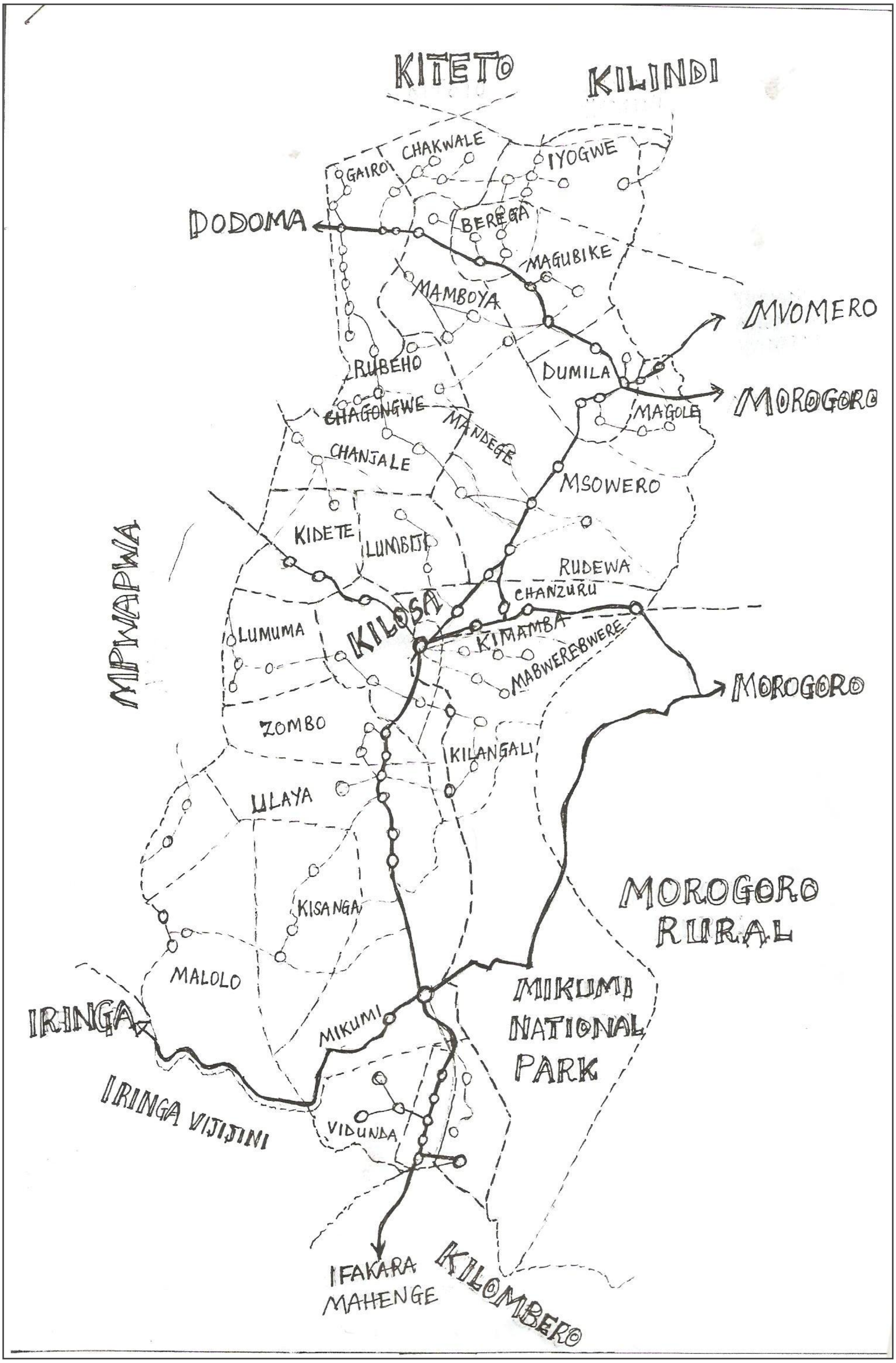
KITETO
KILINDI
GAIRO
CHAKWALE
IYOGWE
DODOMA
BEREGA
MAGUBIKE
MAMBOYA
MVOMERO
RUBEHO
DUMILA
MOROGORO
MAGOLE
CHAGONGWE
MANDEGE
CHANJALE
MSOWERO
KIDETE
LUMBIJI
RUDEWA
MPWAPWA
CHANZURU
LUMUMA
KILOSA
KIMAMBA
MABWEREBWERE
MOROGORO
ZOMBO
KILANGALI
ULAYA
MOROGORO
RURAL
KISANGA
MALOLO
MIKUMI
NATIONAL
PARK
IRINGA
MIKUMI
IRINGA VIJIJINI
VIDUNDA
IFAKARA
MAHENGE
KILOMBERO

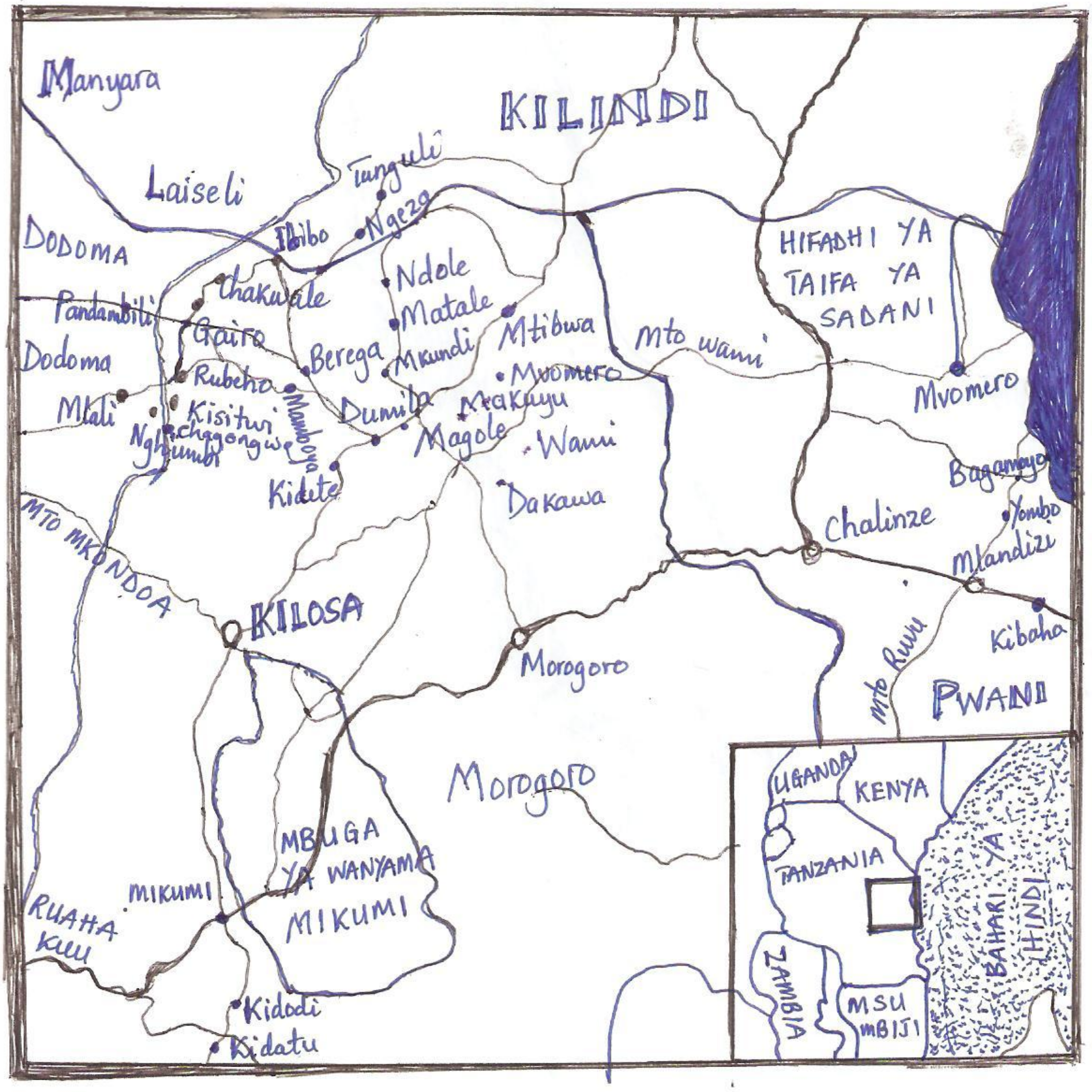
Manyara
KILINDI
Laiseli
Tunguli
Ibibo
Ngeze
DODOMA
Thakwale
Ndole
Matale
Pandambili
Gairo
Mtibwa
Mto wami
HIFADHI YA TAIFA YA SADANI
Dodoma
Rubeho
Berega
Mkundi
Mvomero
Mvomero
Mlali
Kisitwi
Dumila
Makuyu
Magole
Wami
Bagamoyo
Kidete
Dakawa
Chalinze
Yombo
MTO MKONDOA
Mlandizi
KILOSA
Kibaha
Morogoro
Mto Ruvu
PWANI
Morogoro
UGANDA
KENYA
TANZANIA
MBUGA YA WANYAMA MIKUMI
MIKUMI
RUAHA KUU
ZAMBIA
MSUMBIJI
BAHARI YA HINDI
Kidodi
Kidatu

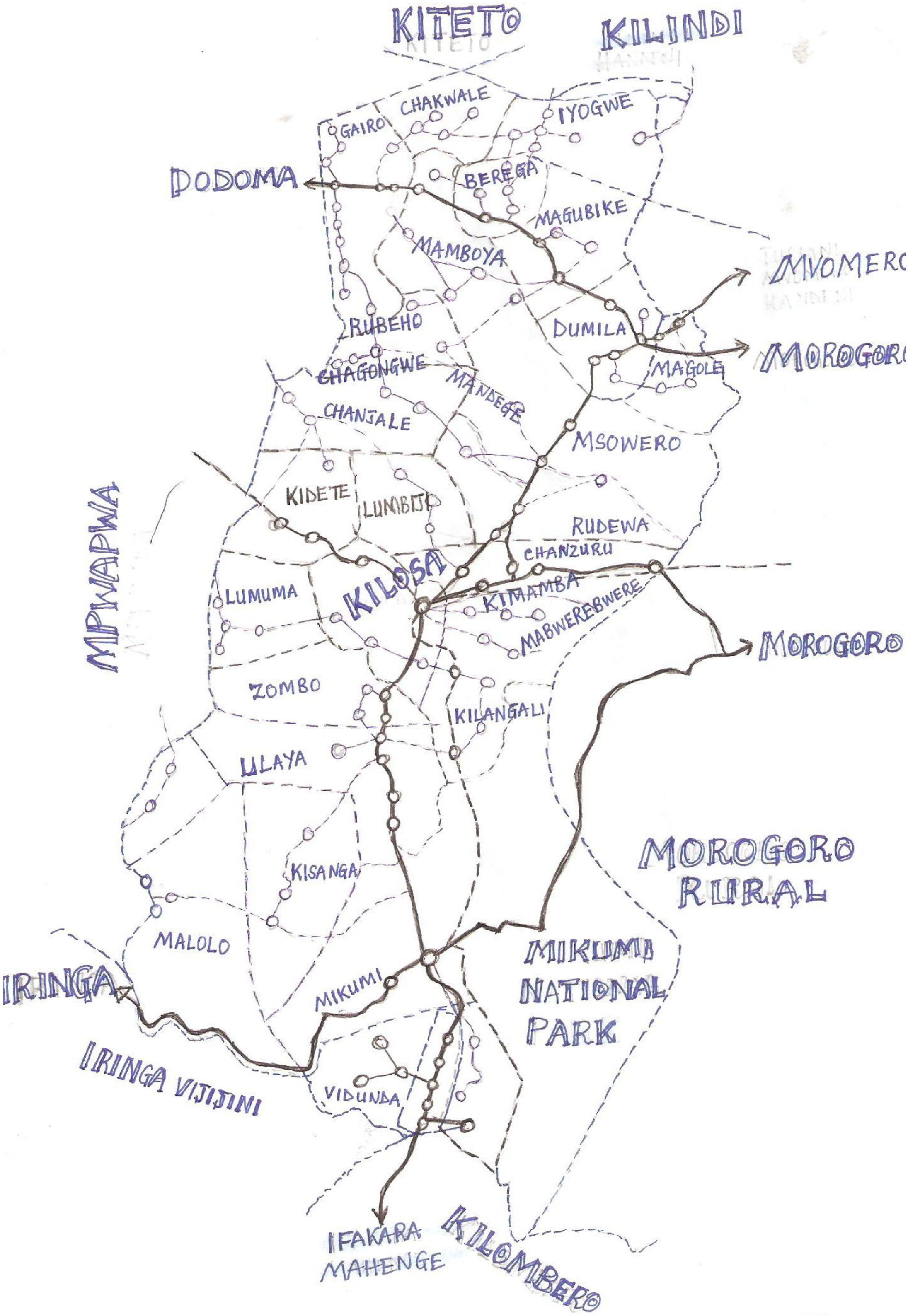
KITETO
KILINDI
CHAKWALE
GAIRO
IYOGWE
DODOMA
BEREGA
MAGUBIKE
MAMBOYA
MVOMERO
RUBEHO
DUMILA
MOROGORO
CHAGONGWE
MANDEGE
MAGOLE
CHANJALE
MSOWERO
KIDETE
LUMBIJI
RUDEWA
MPWAPWA
CHANZURU
KILOSA
KIMAMBA
LUMUMA
MABWEREBWERE
MOROGORO
ZOMBO
KILANGALI
ULAYA
MOROGORO RURAL
KISANGA
MALOLO
MIKUMI NATIONAL PARK
IRINGA
MIKUMI
IRINGA VIJIJINI
VIDUNDA
IFAKARA
MAHENGE
KILOMBERO

MAANDALIZI YA KUMTOA MWALI

MWALI ANAFANYIWA MAANDALIZI YA KUTOKA

PICHA ZA SHUGHULI ZA NGOMA (DIGUBI)

MAANDALIZI YA KUMTOA MWALI

MAKAZI YA JANDO LA WANAUME

KIONGOZI WA JANDO AKIPIGA TARUMBETA (IGUNDA)

VIJANA WALIOTAHIRIWA WAKIANZA MAFUNZO RASMI

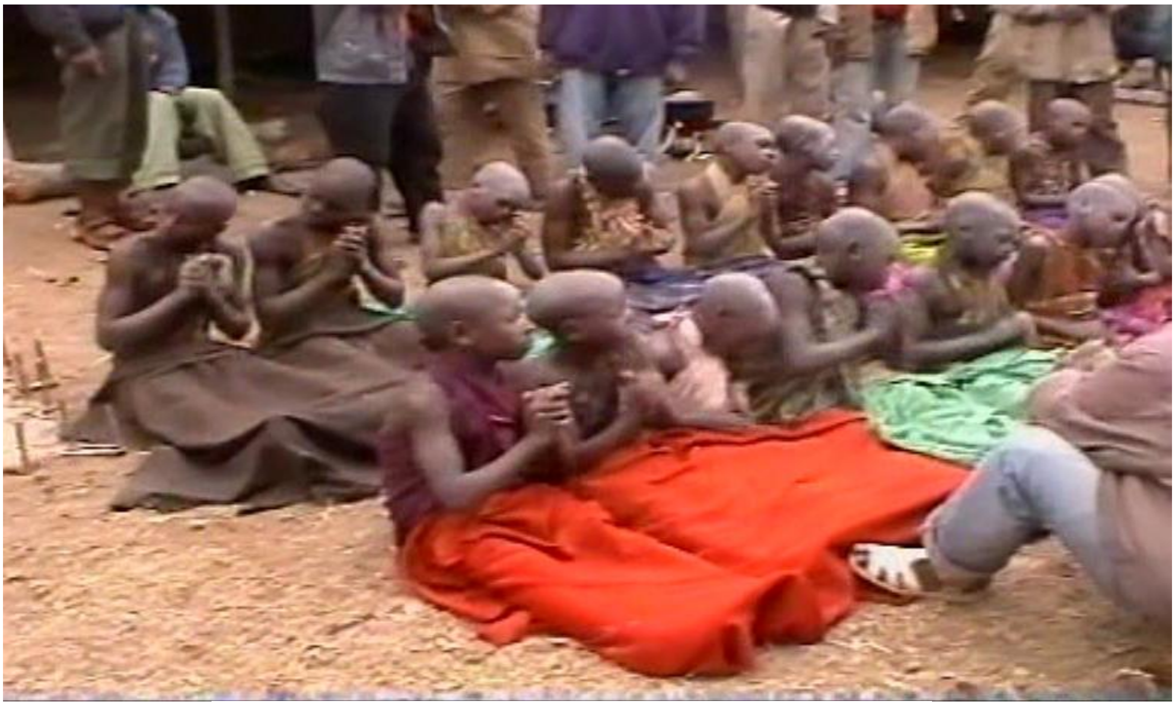

VIJANA WAKIFUNDISHWA NYIMBO ZA JANDO

WA KINA MAMA WA KIPIGA HODI KWENYE JANDO

AKINA MAMA WAKISUBIRIA VIJANA WA JANDO KUTEMBELEA KWAO

WAKINA MAMA WAKIMUANDAA MWALI

VIJANA WAKIENDELEA NA MAFUNZO

WAKINA MAMA WAKITOKEA KUIMBISHA JANDO LA KIUME

WAKINA MAMA WAKIMFUNDA MSICHANA (MWALI)

SHEREHE YA KUMTOA MWALI

KIAMBATANISHI “A”

HOJAJI

Taarifa ya u wa mhojiwa

jina kamili ____________________________________

jinsia ____

umri ____

kisomo /Elimu ______________________________

kazi ____

anwani ______________________________________

simu ____

____

Maswali kwa wahojiwa

kwa mujibu wa kabila wa wakagulu ngoma ni nini ___________________________

Taja ngom zote za kikaguru ____________________________________

____

____

Nyimbo za ngoma ni zipi?

____

____

Kwa kila ngoma unayoijua, eleza matukio inamochezwa ,

____

____

____

Wewe uliwahi kucheza ngoma zipi?

______________________________ ii) ____________________________

iii) ________________________________ iv) ____________________________

v) _________________________________ vi) ___________________________

vii)________________________________ vii) ____________________________

viii) ______________________________ ix) ____________________________

x) ________________________________ xi)_____________________________

xii) ______________________________

Andika nyimbo za ngoma za kwa kila wimbo taja ngoma yake mfano:

“chisanga cha mwali

Chinasemla chanogelee neegwe masemla x 3

Kimasemla kinanipendeza mimi wewe masemla x 3

Niandikie nyimbo za jando kumi tu.

(i) ___________________________ (ii) ___________________________

(iii) __________________________ (iv) __________________________

(v) ___________________________ (vi) ___________________________

(vii)__________________________ (viii) __________________________

(ix) __________________________ (x) ___________________________

Je , uliwahi kuona ngoma ikichezwa bila ya kuimba au ngoma isiyo na nyimbo.

Nyimbo zote za ngoma zilifundishwa maeneo yapi nyakati zenu ? eleza ____

____

Nyakati hizi nyimbo hizo hizo za ngoma huchezwa wapi eleza ____

____

Tunapata mafunzo yapi katika ngoma zifuatazo :

a). Ngoma ya jado ____

____

____

b). Ngoma ya Digubi ____

____

____

C). Ngoma ya Mangala ____

____

____

13. Maadili yapi hupatikana katika nyimbo za jando? ___________________

____

____

14. Nyimbo za jando huambatana na shughuli mbalimbali; sasa andika wimbo mafumbo.

Unaowimbwa pamoja na mafumbo: (nyimbo 2)

Tarijana (kikaguru)

____

Ufumbuzi

____

____

____

15. Je nyimbo zipi huimba kwa kuzingatia rika

____

____

____

16. Nyimbo ziimbwazo na Rika zote : eleza

____

____

17. Je zipo sababu za kusababisha ziimbwe na Rika zote: Eleza

18. Amonio yatolewayo kwenye nyimbo za ngoma za kikaguru ni yapi? Taja sifa tu.

(i) ____________________ (ii) __________________ (iii) _______________

(iv) ___________________ (v) ___________________ (vi) ________________

19 Taja ngoma ambazo zimetoweka kwa sasa:

(i) ______________________ (ii) ___________________ (iii)_______________

(iv) _____________________ (v)___________________ (vi)________________

(vii)______________________

20. Unafikiri ni kwa nini zimetoweka ? Eleza sababu tatu

(i) _______________________________________ (ii)_____________________

(iii)_______________________________________(iv)______________________

21. Je, Nyimbo za ngoma zetu zinazopotea serikali iweke msukomo lipi?

____

____

____

22. Taja vikundi vyote vilivyopata kushiriki

____

____

____